

DE EERSTE WERELDOORLOG

Dossier voor het secundair onderwijs

Educatieve Dienst

Inhoudstafel

Inlichtingenfiche	3
Ontstaan van de collectie	3
Hoe kan dit dossier worden gebruikt?	3
Specifieke doelstellingen voor het onderwijs	4
Praktische inlichtingen	4
Plan	6
Vóór het bezoek	7
België wordt in de oorlog meegesleurd	7
Chronologie	16
Biografie	18
Tijdens het bezoek	24
De Grote Oorlog breekt uit	24
Camouflage	28
De loopgraven	30
De krijgsgevangenen	36
De nieuwe technologieën	38
Ziekte en dood	47
De eerste WERELDoorlog	54
Kunst aan het front	58
Propaganda	59
Vrouwen in de oorlog	63
Dieren in de oorlog	66
Koning Albert I	71
Activiteitenfiches 1-13	72
Oplossingen	91
Na het bezoek	108
Een vrede die de volgende oorlog voorbereidt?	108
Een voorbeeld van <i>Fake news</i>	108
De Eerste Wereldoorlog: een moderne oorlog?	109
De gevolgen	110
Belang van de fotografie	112
De literatuur	113
Bibliografie	116
Het pedagogische aanbod van het WHI	118

Inlichtingenfiche

Ontstaan van de collectie

De zaal over de Eerste Wereldoorlog

De collectie is met betrekking tot de Eerste Wereldoorlog een echte referentie. Ze werd na het conflict opgebouwd met Duits materiaal dat in België achtergelaten was of dat als oorlogsbetaling verkregen werd, met verzamelingen van het voorlopige museum in Le Havre (Frankrijk) en met giften die de oorlogsvoerders via de militaire attachés van de verschillende ambassades aan Louis Lecomte, de eerste conservator van het Museum, overmaakten. Met uitzondering van Griekenland en Bulgarije zijn alle landen die in het conflict betrokken waren, vertegenwoordigd. Sommige objecten zijn uiterst zeldzaam of zelfs uniek ter wereld. De Britse tank Mark IV, een van de zeven overblijvende exemplaren ter wereld, draagt bijvoorbeeld nog zijn oorspronkelijke kleuren.

De tentoongestelde stukken beslaan heel wat domeinen (bewapening, pantsers, luchtvaart, individuele uitrusting, gas,...) en daardoor kunnen de tactiekwijzigingen, de evolutie van de uniformen, de nieuwe technologieën, het leven aan het front of de mondialisering van het eindeloze en bijzonder gewelddadige conflict perfect worden geïllustreerd.

De oorlogssfeer wordt opgeroepen niet enkel door grote muurfoto's, maar ook door schilderijen, het werk van Belgische schilders die op het front aanwezig waren. Dat beeldmateriaal herinnert eraan dat het Museum, naast de objecten tentoongesteld in de zaal, eveneens een indrukwekkende fotoverzameling bewaart (te raadplegen in het documentatiecentrum), evenals een uitzonderlijke collectie kunstwerken gewijd aan het conflict.

De plaats van de burgers in het militaire verhaal

Hoewel het Belgische grondgebied nagenoeg volledig bezet was (9/10en), komt die bezetting spijtig genoeg enkel aan bod in documenten en teksten. Onze collectie is hoofdzakelijk militair en bevat daarom helaas weinig objecten uit het dagelijkse leven of met betrekking tot de collaboratie, de Duitse aanwezigheid in bezet België en de weerstand (hoewel we toch persoonlijke objecten van Gabrielle Petit bezitten). De exodus van de Belgen kan ook enkel worden aangekaart via schilderijen of foto's in ons documentatiecentrum.

De zaal Eerste Wereldoorlog is een onontbeerlijke aanvulling op elke les over het conflict. De leerkrachten zullen in dit dossier heel wat denkpijpen vinden om de oorlog vanuit verschillende invalshoeken te bespreken.

Hoe kan dit dossier worden gebruikt?

Dit dossier bevat drie hoofdonderdelen die met de drie fasen van een bezoek overeenstemmen.

Een eerste deel "Voor het bezoek" is bedoeld om het bezoek in de klas voor te bereiden, aan de hand van vragen over de Eerste Wereldoorlog en de familiegeschiedenis voor de leerlingen.

Het tweede deel "Tijdens het bezoek" betreft het bezoek als dusdanig. Denkpijpen reiken thematische informatie aan die de leerlingen kunnen gebruiken bij het beantwoorden van de vragen. In de "Activiteitenfiches" worden vragen (en antwoorden) samengebracht. Deze vragen doen een beroep op kennen en kunnen: kaartlezen, ontcijferen van een affiche of een foto, het begrijpen van een document, enz.

Het derde deel "Na het bezoek" stelt een uitdieping van sommige thema's voor en is bestemd voor gebruik in de klas na het bezoek. De actualiteit kan aan de gebeurtenissen van de Eerste Wereldoorlog worden gelinkt.

In bijlage vindt u een korte bibliografie over de Eerste Wereldoorlog.

Dit dossier kan ook als inleiding tot een geleid bezoek over het thema worden gebruikt.

Naargelang de aanvraag van de leerkrachten wordt tijdens het bezoek een volledig overzicht van de oorlog gegeven, spitst het bezoek zich op België toe of worden een of meer specifieke thema's belicht.

Doelpubliek

Leerlingen van de 3de graad van het secundair.

Specifieke doelstellingen voor het onderwijs

Het dossier beantwoordt aan de volgende vakoverschrijdende eindtermen: Stam (ET 1, 11, 13, 14, 17)
Contexten 5 (ET 7, 9, 10, 13), 7 (ET 4, 5, 7) Leren leren 3e graad (ET 1, 3, 5, 6, 10)

Praktische inlichtingen

Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, Jubelpark, 3 - 1000 Brussel

Sluitingsdagen: het Museum is elke maandag gesloten, evenals op 1/01, 1/05, 1/11, 25/12. Inkomprijzen en tarieven voor geleide bezoeken: www.legermuseum.be (rubriek: 'uw bezoek'). Een geleid bezoek duurt 1u30 voor een groep van maximum 25 leerlingen. De reservatie dient minstens drie weken op voorhand te gebeuren, via de educatieve dienst: reservatie@whi.be

Contact educatieve dienst: 02/ 737 78 07 of sandrine.place@whi.be

Bereikbaarheid

Bus: Halte Merode: 22, 27, 80, 61 - Halte Schuman: 12, 21, 22, 36, 60, 79

Tram: Halte Merode: 81

Metro: Halte Merode of Schuman: lijn 1 en 5

Alle haltes liggen op ongeveer 10 minuten wandelen van het Museum.

Meer info: www.stib-mivb.be

Trein: Stations Schuman of Merode of verbinding met de metro vanuit het Centraal Station. Meer info: www.belgianrail.be

Parkings: De esplanade van het Jubelpark is verboden voor voertuigen, behalve voor die van personen met beperkte mobiliteit of voor autobussen van groepen die het Museum komen bezoeken.

Ondergrondse/betalende parking: Menapiërsstraat 18 te 1040 Etterbeek

Fiets: fietspad rond het volledige Jubelpark, toegang tot het park mogelijk met de fiets.

Na het bezoek....Atelier: Archief detektief

Tijdens deze workshop kunnen leerlingen tussen 16 en 18 jaar op een exclusieve manier genieten van wetenschap.

Als rasechte speurneuzen duiken ze in het ondergrondse archief van het Legermuseum waar ze het verleden van een paar illustere militairen navlooiën. Met handschoenen aan bladeren ze door allerlei documenten op zoek naar interessante roddels en intrigerende weetjes over deze soldaten. Als klap op de vuurpijl steken ze een toneeltje, sketch of interview in mekaar met alles wat ze over hun personage te weten zijn gekomen.

Leeftijdsgroep: 16 tot 18 jaar

Groep: max 15 personen.

Prijs: 85/95 euro

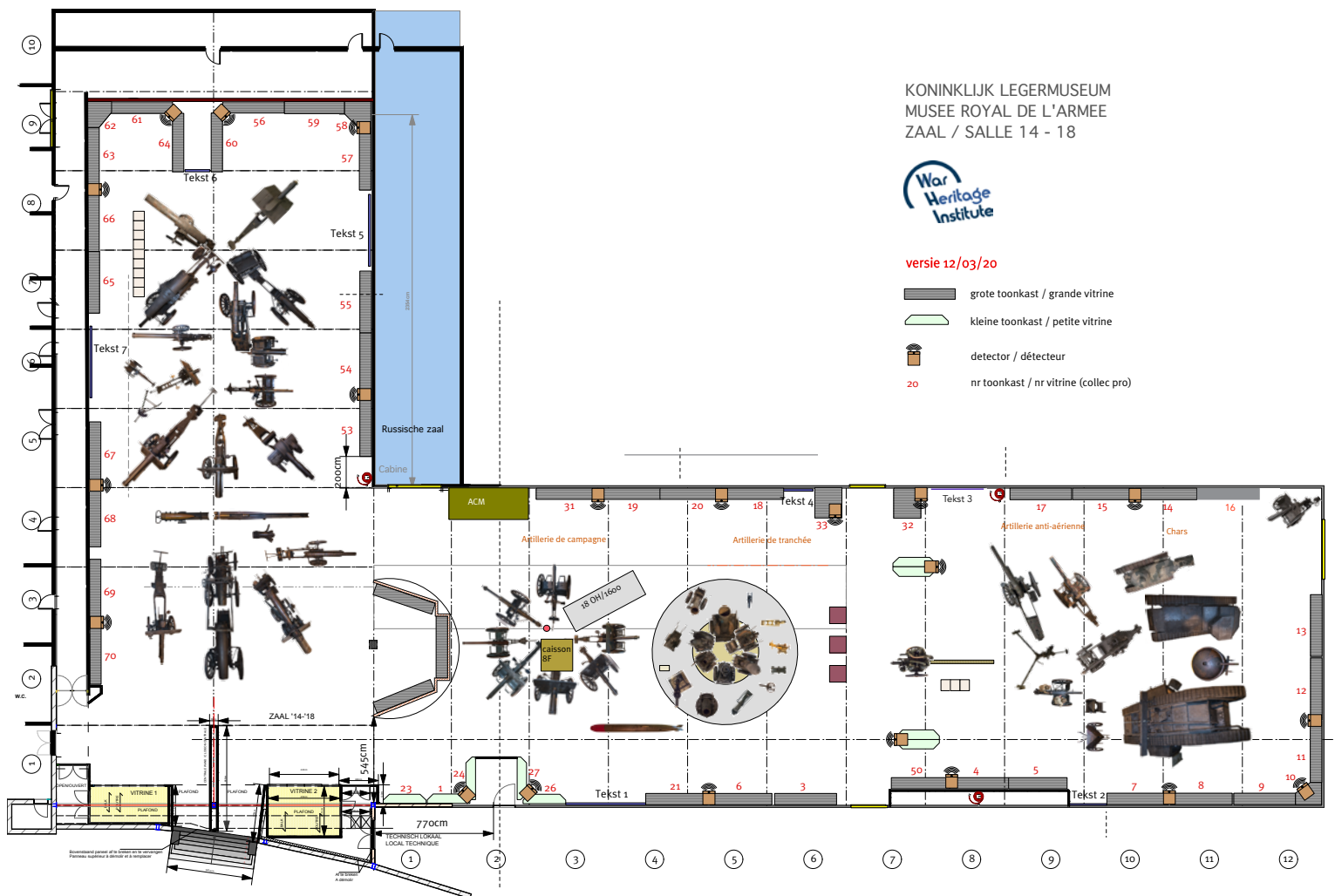
Duur: 2 uur

Als u niet naar het Museum komt, komt het Museum naar u toe!

Nodig de geschiedenis uit in uw school of gemeente! We beschikken over zes mobiele tentoonstellingen rond verschillende onderwerpen die u kunt uitlenen (verzekering, transport en opstellen in de prijs inbegrepen). Wij komen dan de tentoonstelling van uw keuze opbouwen.

Boek één van onze tentoonstellingen. Naargelang de tentoonstelling kunt u ook een beroep doen op onze ervaren gidsen die op een interactieve manier groepen door de tentoonstelling begeleiden. Wilt u ook een van de tentoonstellingen in uw school of bij u in de buurt? Aarzel dan niet om ons te contacteren! Voor info en reservatie: 02 737 78 23 of herinnering@whi.be

Plan

Vóór het bezoek

België wordt in de oorlog meegesleurd

De neutraliteit wordt met voeten getreden

Op het einde van de 19e eeuw duiken in Europa verschillende knelpunten op: het continent is een kruitvat dat elk ogenblik kan ontploffen. De spanningen worden door diverse elementen gevoed: doorgedreven nationalisme, wederzijds wantrouwen tussen de grote mogendheden dat Europa in twee kampen opdeelt (de Triple Alliance met Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië enerzijds en de Triple Entente met Frankrijk, Groot-Britannië en Rusland anderzijds), koloniale rivaliteiten, een industriële, commerciële en maritieme wedijver die een wapenwedloop opwekt, de uitwerking van aanvals- en mobilisatieplannen door de verschillende generale staven, het optrekken van de militaire effectieven. Antagonisme krijgt stilaan vaste voet.

Koning Albert neemt effectief de leiding van het Belgisch Leger, WHI

België heeft een neutraal statuut gewaarborgd door de ondertekenaars van het Verdrag van Londen (1839) die de onafhankelijkheid van het land erkennen. De garanten (de landen die bij aanval tussenbeide komen) zijn Groot-Britannië, Frankrijk, Rusland, Pruisen (Duitsland) en Oostenrijk-Hongarije. De toenemende spanningen in Europa zetten België ertoe aan zijn dienstplichtbeleid te wijzigen, ongeacht de sterke tegenwind van de politieke partijen en van de publieke opinie die ervan overtuigd zijn dat het neutraliteitsstatuut voldoende bescherming biedt. In 1909, op zijn doodsbed, tekent Leopold II de invoering van de persoonlijke militaire dienst voor een zoon per familie. Deze wet wordt in 1913 uitgebreid tot dienstplicht voor alle jongens. Bij het uitbreken van de oorlog in 1914 is het Belgische leger dus in volle overgangperiode.

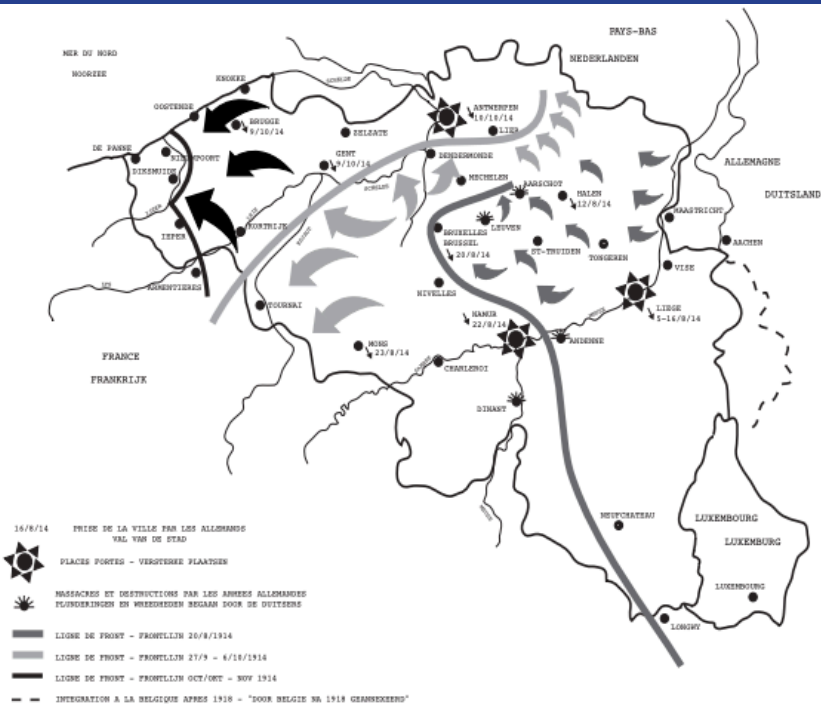
Om Frankrijk met een tangbeweging te kunnen omsingelen (plan uitgewerkt door de Duitse generale staf), moet het Duitse leger België doorkruisen.

Op 2 augustus 1914 in de namiddag wordt een vrije doorgang voor de Duitse troepen gevraagd en het antwoord moet binnen de 12 uur komen. De Belgische reactie is negatief en wordt door koning Albert in een plechtige boodschap aan de natie en het leger meegedeeld.

“Zo een vreemd land ons grondgebied schendt, zo zal het alle Belgen verenigd vinden rond de soeverein, die nooit zijn grondwettelijke eed zal verbreken, en rond de regering, die het vertrouwen van de hele natie geniet. Ik geloof in onze bestemming. Een land dat zich verenigt, dwingt eerbied af. Dat land gaat niet ten onder. God zal met ons zijn in deze rechtvaardige zaak, mijne heren. Leve het onafhankelijke België!”
Uit de redevoering van koning Albert I op de dag dat de oorlog uitbreekt, Dinsdag 4 augustus 1914 (<http://www.oorlogsdagboekleuven.be/redevoering-koning-4aug/>)

De woede en het eergevoel halen het op de ondernemingszin die de Belgen meestal wordt toegeschreven. Op 4 augustus 1914 verklaart Duitsland de oorlog aan België; het land wordt overrompeld met een aanval op Luik.

België moet zich verdedigen met een leger dat net dan in volle reorganisatie is: de troepen zijn niet voorbereid en er zijn onvoldoende officieren. Ook moet het hoofd worden geboden aan een massale toestroom van vrijwilligers die snel-snel moeten worden opgeleid.

De bewegingsoorlog: Luik

Luik – het eerste doelwit van de Duitse aanval – valt reeds op 5 augustus. De Belgische troepen vallen ten prooi aan wanorde, kunnen de vijand niet aan en blazen de aftocht. De stad valt, maar de forten bieden weerstand, sommige tot 16 augustus, maar dan heeft de vijandelijke vuurkracht uiteindelijk de bovenhand. Luik weet de Duitse progressie niet te stoppen, maar geeft toch ook aan dat de Belgische weerstand niet ENKEL symbolisch zal zijn. Deze weerstand, verpersoonlijkt door generaal Leman, zal de geallieerde propaganda ten voordele van België dienen.

Duitse propagandapostkaart die het verraad van de vrijsschutters illustreert, privécollectie

De bewegingsoorlog: de grensoorlog

Eind augustus 1914 komen Franse en Duitse troepen in de provincie Luxemburg tegenover elkaar te staan. Twee Franse legers nemen het tussen Aarlen en Neufchâteau tegen twee Duitse legers op. De gevechten zijn zeer zwaar en de Fransen moeten serieuze verliezen optekenen. De Duitsers verdenken de bevolking ervan illegaal aan de gevechten deel te nemen en heel wat burgers worden ter vergelding afgeslacht. De Fransen zien zich verplicht terug te trekken.

De onverwachte weerstand veroorzaakt een psychose bij de Duitse soldaten die overal vrijsschutters (illegaal gewapende burgers) menen te zien. Als reactie steken ze dorpen en steden in brand (Leuven of Tamines), slaan ze aan het plunderen, doden ze ongeveer 5.500 burgers en deporteren ze honderden mannen naar Duitsland. Deze gruweldaden worden door de internationale opinie veroordeeld en vormen de basis voor een propagandacampagne ten voordele van het gemartelde België.

De terreurgolf veroorzaakt de exodus van 1,5 miljoen Belgen (op een totale bevolking van 7 miljoen): ze vluchten naar Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië.

De bewegingsoorlog: de veldslagen bij Charleroi en Bergen

Van 21 tot 23 augustus tracht het Franse 5e leger vanop de hoogtes op de zuidelijke oever van de Sambre de Duitse troepen tot staan te brengen. De Duitsers steken de Maas echter in Dinant over en dwingen de Fransen tot een terugtrekking die pas in september door de slag bij de Marne zal worden afgesloten.

In de streek van Bergen tracht de British Expeditionary Force, een klein professioneel leger dat België te hulp schiet, eveneens de onstuitbare Duitse opmars te stoppen. Op 22 augustus graaft het zich daarvoor langs het kanaal Bergen-Condé in. Hoewel ze numeriek veel zwakker zijn, weren de Britten op 23 augustus heel de dag de Duitse aanvallen af. Daarna volgen ze echter de terugtrekking van de Franse troepen in de streek rond Charleroi en om aan omsingeling te ontsnappen, begeven ze zich richting Maubeuge en Valenciennes.

De bewegingsoorlog: de versterkte stelling Antwerpen, het nationale bolwerk

Het Belgische leger opteert voor een lange terugtrekking vanuit Luik en plooit zich vanaf 20 augustus 1914 op de stelling Antwerpen terug, waardoor het een bedreiging vormt voor de rechterflank van het Duitse leger dat op Parijs marcheert. Na de nederlaag op de Marne besluiten de Duitsers komaf te maken met de Belgen: ze vallen Antwerpen aan. Vanaf 28 september 1914 wordt de stad onder vuur genomen, waardoor de bevolking op de vlucht slaat, hoofdzakelijk naar Nederland. Begin oktober steekt het Belgische leger de Schelde over en plooit het zich op de kust terug.

L. Comhaire, *Oorlogsbelevissen. Hij en anderen tijdens 1914-1918*

Deel II, november 1914, p.4-5.

“De grijze militaire broeken, alhoewel zeldzaam, waren vuil en verscheurd, de bruine, zwarte of blauwe fluwelen gestreepte broeken hadden de overmacht op een mengeling van de gewone burgerbroek van verschillende stoffen en kleuren. De militaire tuniek had in de meeste gevallen plaats gemaakt voor de gewone soldatenvest, of de gekleurde fluwelen vest of een gewoon burgerveston. De kapootjes, velen droegen de gewone burgeroverjas, ofwel liepen zij rond in vest, daar er geen winterjassen te bekomen waren. Als hoofddekkel waren nog enige ronde twee kleurige politiemutsen met het nr. van het regiment zichtbaar, doch de meesten droegen petten met of zonder oorlapen, of, gewoon een burgerklak of hoed. Het schoeisel, bestond uit half versleten soldatenschoenen of allerhande burgerschoenen, die meest met koordjes werden vastgemaakt, daar nestels niet te bekomen waren; sloeffen van alle kleur en klompen werden graag gedragen.”

De oorlog loopt vast: de IJzer, ultieme verdediging

De 75.000 soldaten van het Belgische leger vatten post achter de IJzer, een linie die kost wat kost moet worden verdedigd. De soldaten zijn verzwakt door de gevechten, het voedseltekort en de barre leefomstandigheden. De uitrusting en de bewapening zijn erbarmelijk. Door de onderwaterzetting van de polders vanaf de sluizen van Nieuwpoort kunnen de Duitsers eindelijk tot staan worden gebracht.

De onderwaterzetting, een oude tactiek die reeds in de 16e eeuw werd toegepast, verloopt in verschillende fasen in de nachten van 21-22, 26-27 en 29-30 oktober 1914. Ook in november wordt het water losgelaten. De sluizen van de Ganzenpoot in Nieuwpoort worden bij vloed opengezet om het water naar de lagergelegen poldergebieden te laten vloeien en bij eb gesloten om het water vast te houden.

Heel de oorlog lang controleert een compagnie sappeurs-pontoniers onder leiding van kapitein van de genie Robert Thys het waterpeil, ondanks de Duitse bombardementen.

Het Belgische leger vat post op een klein stukje onbezet grondgebied. De stellingenoorlog begint. Het Belgische leger bezet het front achter de IJzer, van Nieuwpoort tot het noorden van Ieper. Ieper is in handen van de Britten, de troepen van het Gemenebest en de Portugezen.

Onbezet België

België is voor 9/10den door de Duitsers bezet. Enkel een smalle strook land tussen de IJzer en de Franse grens blijft vrij. Daar leven het Belgische leger, de koning en de koningin (in De Panne) en de bevolking die niet vluchtte of geëvacueerd werd.

Vier jaar lang jaagt België op eigen houtje zijn doelstellingen na: de integriteit van het grondgebied en de onafhankelijkheid van het land herstellen. De koning beschouwt Frankrijk en Groot-Brittannië als garanten en niet als bondgenoten. Door deze houding spaart hij het Belgische leger dat dus niet aan de bloedige en nutteloze geallieerde offensieven deelneemt.

Burgers in de frontstreek

Sommige burgers geven er de voorkeur aan in hun boerderij te blijven. Zo moeten ze hun dieren, landerijen en bezittingen niet achterlaten. Ze proberen, zo goed en zo kwaad dat mogelijk is, het leven gewoon voort te zetten: ze verbouwen het land en verzorgen de dieren. Dikwijls bieden ze – tegen hun zin – een onderkomen aan soldaten in kantonnement.

De vrouwen die kort bij het front thuis achterblijven, organiseren kantines: ze verkopen sigaretten, snoepgoed of soms zelfs groenten aan de soldaten.

De rijdende keukens van het leger delen voedsel aan burgers uit, WHI

Als de oorlog al te dichtbij komt, worden de kinderen op schoolkolonie naar Frankrijk gestuurd. Wanneer de huizen door de bombardementen verwoest worden, moeten de ouders uiteindelijk eveneens vluchten.

Bezete België

Zodra de oorlog uitbreekt, wordt bezet België volledig van de rest van de wereld afgesneden. De bevolking krijgt geen nieuws van de soldaten aan het front (briefwisseling is verboden). Hun enige inlichtingen verkrijgen ze door kranten die aan de Duitse censuur zijn onderworpen. Om de doorgang tussen het bezette land en de neutrale buur onmogelijk te maken, is de grens met Nederland met elektrische prikkeldraad afgesloten.

De Duitse burgeradministratie (die het volledige land beheert, met uitzondering van de frontzone die onder rechtstreekse controle van het leger staat) bestiert het economische en militaire leven in België en leidt ook de Belgische buitenlandpolitiek.

Zowel voor de overheid als voor de bevolking is de bevoorrading een van de grootste hoofdbrekens. Het land is inderdaad dichtbevolkt en sterk afhankelijk van import. Door de economische blokkade opgelegd door Engeland, de Duitse opeisingen (auto's, paarden, karren, fietsen, lederwaren, tin, trekdieren, koper, wol,...), de plunderingen door het Duitse leger of nog door de economische desorganisatie zit België op het randje van de hongersnood. De noodsituatie trekt privéhulp op gang, georganiseerd door het Nationaal Hulp- en Voedingscomité. Dat Comité kan rekenen op de onontbeerlijke internationale hulp verstrekt door de *Commission for Relief in Belgium* onder leiding van de Amerikaanse industrieel Herbert Hoover. Die organiseert de bevoorrading van België door de Belgische financiële reserves in buitenlandse banken en de fondsen van de Belgische regering in Le Havre aan te wenden. Hij zet schepen van neutrale mogendheden in (vooral de Verenigde Staten, tot die ook in de oorlog stappen, maar

Burgers staan in de rij om bevoorrad te worden, WHI

ook Argentinië, China of Spanje) om bloem, rijst, bonen, enz. aan te voeren. België krijgt tijdens de vier bezettingsjaren zo in totaal 5 miljoen ton voedingsmiddelen. Propaganda ten voordele van het "arme kleine België" lokt wereldwijde solidariteit uit.

De voedselhulp vanwege het Comité en de *Commission* wordt bemoeilijkt enerzijds door de Engelse blokkade en anderzijds door de doorgedreven Duitse duikbotenoorlog die bevoorradingsschepen tot zinken brengt. Prijzen schieten de hoogte in, basisproducten (brood, melk, aardappelen, eieren, spek) worden plots tien keer duurder en sommige producten (petroleum, zeep, kabeljauw) verdwijnen gewoonweg van de markt. Mensen gaan sjofel gekleed, want kleding en schoeisel kunnen niet vernieuwd worden. Er is geen steenkool voor verwarming meer. De bevolking is ondervoed en de situatie is vooral ernstig voor de kinderen, want die worden in hun ontwikkeling geremd. Zij krijgen dan ook hulp van specifieke organisaties (ontstaan van het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn met raadplegingen voor zuigelingen, soepbedeling in scholen, hulporganisaties zoals *Les petites Abeilles*, *La Goutte de lait*).

Bloemzakken verdeeld door de Commission for Relief, WHI

Eind 1916 willen de Duitse overheden komaf maken met de eindeloze oorlog: ze voeren de druk op bezet België op. Duitsland heeft gebrek aan werkkrachten, vermits de mannen aan het front zitten en de munitiefabrieken volop moeten produceren. Er wordt getracht Belgische werklozen vrijwillig in Duitsland aan het werk te zetten, maar door de lauwe respons legt de bezetter verplichte tewerkstelling en deportatie van arbeiders op. De leefomstandigheden zijn zo hard dat ongeveer 8.000 werklui tijdens hun deportatie of na hun terugkeer overlijden.

In 1917 leggen de Duitsers de avondklok en de verduistering op. De steden zijn donker en verlaten; iedereen zit thuis opgesloten. Dat scherpt het gevoel van onderdrukking aan. Zonder nieuws van het front, afgesneden van de rest van de wereld en met verplaatsingen die nagenoeg onmogelijk zijn, valt het land zelfs ten prooi aan paranoia.

Het grootste deel van de Belgische bevolking tracht de oorlog gewoonweg te overleven; een minderheid gaat in het verzet of collaboreert.

Het verzet: diegenen die als “patriotten” worden gezien (in die tijd wordt niet over verzetslui of weerstanders gesproken), wagen hun vrijheid en hun leven tijdens diverse verzetsdaden.

- Spionage: op vraag van geallieerde spionagediensten (Britse, Franse en Belgische) gaan sommige Belgen als spoorwegobservators aan de slag. Ze observeren, meten en noteren de omvang en de verplaatsingen van de Duitse troepen. Daarbij houden ze spoorweglijnen en stations in het oog of identificeren ze eenheden, de verplaatsingen die deze maken en hun concentraties. Ze verzamelen ook inlichtingen over opslagplaatsen (levensmiddelen, brandstof, munitie) of vliegvelden. België is volledig geïsoleerd van de buitenwereld en om de informatie naar buiten te smokkelen, worden boodschappers en duiven ingezet of soms telegrammen in codetaal verstuurd. Om nuttig te zijn, moeten de observaties snel worden overgebracht en door de generale staven goed worden aangewend (wat niet steeds het geval is).
- De clandestiene pers: tijdens de bezetting verschijnen de Belgische kranten niet of zijn ze onderworpen aan de Duitse censuur. Om het moreel van de bevolking op te krikken en het nieuws gedicteerd door de bezetter recht te zetten, verschijnen talloze “verboden” kranten die in het geheim en soms slechts gedurende heel korte tijd (enkele nummers) worden verspreid. Het bekendste blad daarvan is “La Libre Belgique”.
- De netwerken voor vluchtroutes: ontsnapte Belgische of geallieerde krijgsgevangenen moeten weer naar het front worden gevoerd; Belgische vrijwilligers die bij het leger willen aansluiten of in de wapenindustrie in de onbezette zones willen werken, moeten worden begeleid.
- De Eerste Wereldoorlog kent geen sabotage of gewapend verzet. Deze laatste actie is voorbehouden aan de soldaten aan het front.

Bij gebrek aan georganiseerde netwerken voeren talloze patriotten tegelijkertijd uiteenlopende verzetsdaden, wat meteen ook dikwijls tot hun arrestatie door de Duitsers leidt. De Duitse repressie is meedogenloos en ongeveer 300 weerstanders (onder wie 10 vrouwen) worden gefusilleerd. Anderen sterven in Duitse gevangenissen.

De collaboratie

Wanneer de oorlog uitbreekt, lijkt het logisch alle interne geschillen aan de kant te schuiven om zich op het hoofddoel te concentreren: de Duitsers uit België verjagen. Sommige Vlamingen grijpen de gelegenheid echter aan om hun strijd voor taalkundige, culturele en politieke erkenning voort te zetten, ondanks - en soms met de hulp van - de Duitsers. Die zijn er als de kippen bij om te benadrukken dat de Belgische Staat een louter kunstmatige constructie is en moedigen de collaboratie aan of lokken die uit door rechten toe te kennen die de Vlamingen reeds lang eisen. Die collaborateurs worden activisten genoemd. Ze “verkrijgen” de opsplitsing van alle ministeries in een Waalse en een Vlaamse afdeling. Maar de Duitsers verwezenlijken vooral een oude droom van de Vlaamse beweging: een Vlaamse universiteit in Gent. De activisten worden niet gesteund door de Vlaamse bevolking in wiens naam ze nochtans beweren te spreken, maar stichten toch een soort Vlaams parlement en een regering die de onafhankelijkheid van Vlaanderen uitroepen.

Ook in Wallonië bestaat activisme, maar die beweging is uiterst minoritair en kan zelfs worden beschouwd als een loutere reactie op het Vlaamse activisme, eerder dan als een grote nationalistische beweging. Het gaat hier meer om een soort Waals cultureel regionalisme.

Na de Duitse nederlaag worden de activisten tot gevangenisstraffen veroordeeld of vluchten ze naar het buitenland om aan het gerecht te ontsnappen. Ze worden vooral ook uit hun betrekking bij de overheid onttrokken (vele activisten waren inderdaad staatsbeambten).

Verbannen België

De Duitse progressie gaat gepaard met bloedbaden (ongeveer 5.500 terechtgestelde burgers), bombardementen, plunderingen en brandstichting, waardoor de verschrikte bevolking massaal op de vlucht slaat. De wegen naar de grenzen, de stranden en de havens (hoofdzakelijk Antwerpen en Oostende) worden bestormd. Tussen september en december 1914 vluchten ongeveer 1,5 miljoen Belgen (dat is 1/5 van de bevolking) naar Frankrijk, Engeland of Nederland. Na de val van Antwerpen in oktober 1914 vluchten 35.000 Belgische soldaten eveneens naar Nederland; ze brengen er de 4 oorlogsjaren in interneringskampen door. Door de Hollandse neutraliteit kunnen de soldaten niet naar de rangen van het Belgische veldleger worden teruggestuurd.

Een groot aantal vluchtelingen laat zich door de sussende woorden van de Duitsers verleiden en keert terug naar België om eigendommen of gronden te beschermen.

Burgers wachten op de Belgische stranden op schepen om België te ontvluchten, WWI

600.000 Belgen blijven echter in ballingschap (ongeveer 325.000 in Frankrijk, 160.000 in Engeland, 100.000 in Nederland).

De Belgische regering verlaat eveneens het grondgebied en vestigt zich in Sainte-Adresse, in de buurt van Le Havre, evenwel zonder koning Albert I die zich met het leger aan het nog vrije stukje België tussen Nieuwpoort en Ieper vastklampt.

In Frankrijk, Engeland en Nederland worden met de hulp van de plaatselijke bevolking en de Belgische consulaire diensten comités opgericht om de Belgische staatsburgers op te vangen. De oorlog blijft maar aanslepen en de gastbevolkingen gaan de buitenlanders (die geen werk of geld hebben en dus van liefdadigheid leven) geleidelijk vijandelijk bejegenen. Er wordt hen zelfs verweten Europa in de oorlog te hebben gestort. Voor de Belgen die in het land zijn gebleven en de harde bezetting ondergaan, zijn de vluchtelingen lafaards die de Orde van de Haas zouden moeten opgespeld krijgen. Sommige

vluchtelingen – de gespecialiseerde arbeiders – zijn vanwege hun vakkennis dan weer wel in het buitenland gewenst. Om Nederland zagezegd te ontlasten, brengt Engeland Belgische arbeiders over om ze in de eigen fabrieken aan het werk te zetten, tot grote ergernis van de Engelse werklui.

In oktober 1918 kennen de Duitsers hun eerste nederlagen en dat is meteen het startschot voor de terugkeer naar huis. Om communicatie- en bevoorradingsproblemen te vermijden, moet elke terugkeer eerst de goedkeuring van de Belgische regering verkrijgen. Daardoor komen sommige vluchtelingen slechts in de lente van 1919 weer thuis. De teruggekeerde vluchtelingen krijgen echter dikwijls met de vijandige houding van de bevolking af te rekenen. Daarbij komt dan nog dat hun huis of stad verwoest is (zoals in Ieper).

De Vlaamse beweging aan het front

Koning Albert I houdt het Belgische leger weg uit de grote Britse en Franse offensieven die ontzettend veel levens eisen maar eigenlijk niets opleveren.

Ondanks de relatieve rust die aan het Belgische front heerst, wordt het moreel van de Belgische en andere strijders door de erbarmelijke leefomstandigheden in de loopgraven onderuitgehaald. Ook de afwezigheid van familie, de dood van kameraden, de angst, het gebrek aan privacy en de moedeloosheid veroorzaakt door een oorlog waar geen einde aan lijkt te komen, werken depressie en onrust in de hand. Het is in deze context dat de Vlaamse eisen aan het front opduiken.

De Vlaamse soldaten zitten aan het front hoofdzakelijk in de infanterie (de Vlaams-nationalistische propaganda heeft het zelfs over 80%), het wapen dat het meeste aan gevaar is blootgesteld. Promotie of overstap naar meer technische wapens (artillerie, vliegwezen, administratie, enz.) wordt bemoeilijkt door het feit dat die Vlaamse soldaten geen Frans spreken. De taal van de bevelvoering blijft het Frans en de orders moeten door onderofficieren of kameraden vertaald worden. Ook de documenten van de militaire rechtspraak, de ziekenhuisregisters en de administratieve documenten met betrekking tot de militaire loopbaan zijn uitsluitend in het Frans opgesteld. Deze situatie wekt al snel frustratie op bij de Vlaamse intellectuelen die het lot van hun kameraden – boeren en arbeiders – delen. Steeds aanzwellende geruchten doen de ronde dat Vlaamse soldaten onnodig de dood worden ingestuurd omdat ze de bevelen, in het Frans, niet begrijpen. Hoewel de werkelijkheid op het terrein minder dramatisch is en wel degelijk inspanningen worden geleverd om zowel naar Vlamingen als naar Walen toe duidelijke bevelen over te brengen, groeit de onvrede sterk aan. De Frontbeweging ziet het licht in de studiekringen die de Vlaamse intellectuelen aan het front oprichten om het morele en sociale welzijn van hun landgenoten boeren en arbeiders te verbeteren: er worden politieke eisen geformuleerd om de taalsituatie binnen het leger aan te pakken.

De beweging infiltreert de volledige strijdmacht en wordt geleid door Adiel Debeuckelaere, Frans Daels, Hendrik Borginon en Filip De Pillecijn. Ze geeft kranten uit die echte verbindingsbulletins tussen soldaten uit eenzelfde streek zijn, stuurt open brieven met eisen naar de koning (de eerste op 11/7/1917) en hangt slogans uit die het niet-naleven van de taalwetten in het leger aanklagen.

De militaire overheden veroordelen de Frontbeweging op 11 februari 1917; deze gaat daarop ondergronds. Het gaat om een belangrijke drukingsgroep, zelfs al zijn de effectieve leden weinig talrijk.

De Duitsers buiten deze ontevredenheid uit door soldaten tot desertie aan te zetten. Sommigen deserteren daadwerkelijk om contact met de activisten te kunnen opnemen (de collaborateurs in bezet België). Jules Charpentier, Karel de Scaepdrijver, Leo van Cleemput en Carlos Van Sante deserteren in de nacht van 30 april op 1 mei 1918. Ze worden door de activisten als “sublieme deserteurs” gezien. Tijdens activistische bijeenkomsten getuigen ze over de desastreuze situatie van de Vlamingen aan het front. De activisten hopen met hen de bewerkstellers van een toekomstige revolutie tegen de Belgische Staat te hebben gevonden.

Parallel hiermee wordt een Comité voor Heldenhulde opgericht: die eert Vlaamse soldaten door hun graf te voorzien van een Keltisch aandoend kruis met de letters AVV-VVK (Alles voor Vlaanderen – Vlaanderen voor Kristus). Deze cultus ter ere van de Vlaamse soldaten die op het front sneuvelen, ontwikkelt zich tijdens het interbellum binnen de IJzerbedevaart (Diksmuide, IJzertoren).

Het bevrijdende offensief

De stellingen van het Belgische leger blijven de hele oorlog lang nagenoeg onveranderd, tot het geallieerde offensief in de herfst van 1918 dat op 28 september van start gaat. De Legergroep Vlaanderen, eerst met Belgische, Britse en Franse troepen en later ook met Amerikaanse soldaten, wordt onder het bevel van Albert I geplaatst. De koning aanvaardt zo voor de eerste keer aan een geallieerd offensief mee te werken.

Oostende wordt half oktober bevrijd en op de 19e van diezelfde maand begint de algemene Duitse terugtrekking. De aftocht gaat gepaard met plunderingen, ontmanteling van fabrieken en ultieme "opeisingen" (geiten, kippen,...). De Duitse generale staf poogt ook de mijnen op te blazen, maar dat wordt op het nippertje vermeden.

Het Duitse leger is uitgeput en heeft een gebrek zowel aan manschappen als aan materieel. Het is dan ook niet langer in staat het geallieerde offensief te stuiten. De politieke en sociale situatie in Duitsland is precair. De bondgenoten (Oostenrijk-Hongarije, het Ottomaanse Rijk en Bulgarije) capituleren en een communistische revolutie dreigt: het Duitse Rijk komt ten val. Keizer Wilhelm II, die met zijn staf in Spa verblijft, geeft zijn troon op en vlucht naar Nederland. De nieuwe Duitse regering vraagt de wapenstilstand. Die wordt op 11 november 1918 om 11u00 's morgens afgekondigd.

De oorlog is voorbij; nu moet de vrede worden opgebouwd.

"Ineens begonnen de klokken te luiden. Voor ik het goed en wel besepte had oma mij vastgenomen en begon ze met mij te dansen. (...) Iedereen was uitbundig van vreugde."

Clementine De Leender, een klein meisje uit Aarschot, viert het einde van de oorlog.

<http://www.vrijvaderland.be/frontend/files/userfiles/files/Het%20Verslag%20van%20Veurne%202014-18.pdf>

Families worden herenigd, WHI

Beknopte chronologie van België in de Eerste Wereldoorlog

De leerlingen kunnen sporen van de gevechten en de van de verschillende oorlogsfasen in hun streek/stad opzoeken.

Datum	Evenement
4 augustus 1914	Invasie van het neutrale België door Duitsland
4-16 augustus	Weerstand en val van de forten van Luik
17 augustus	Terugplooi van het Belgische leger, de regering en de koning op het nationale bolwerk van Antwerpen
20 augustus	Bezetting van Brussel Slag bij Charleroi
21-24 augustus	Beleg en val van de versterkte stelling Namen
22 augustus	Grensoorlog tussen de Franse en Duitse legers tussen Aarlen en Neufchâteau . De Fransen worden verslagen en lijden grote verliezen.
21-23 augustus	Het Franse leger verliest de slag bij Charleroi. De streek tussen Samber en Maas valt in Duitse handen.
23 augustus	Britse weerstand in Bergen. De geallieerde troepen trekken zich echter terug. Wedloop naar de zee, tot de slag op de Marne een halte bewerkstelligt.
20-25 augustus	Plundering van Leuven in een sinistere reeks verwoestingen, brandstichtingen en bloedbaden; slachtpartij in Visé (4 augustus: 42 burgerslachtoffers), Aarschot (19 augustus: 156 slachtoffers), Andenne (20 augustus: 218 slachtoffers), Tintigny (22 augustus: 383 slachtoffers), Tamines (22 augustus: 383 slachtoffers), Dinant (23 augustus: 674 slachtoffers), Dendermonde (4 september), enz.
28 september	Start van de Duitse bombardementen op Antwerpen
Begin oktober	Het leger, de koning en de regering plooiën zich terug op de kust.
10 oktober	Val van Antwerpen
13 oktober	De Belgische regering vestigt zich in Frankrijk, in Sainte-Adresse (Le Havre). Koning Albert en koningin Elisabeth blijven in onbezet België en vestigen zich in De Panne.
15-31 oktober	Het Belgische leger verdedigt de IJzer.
29 oktober	Opening van de sluizen in Nieuwpoort.
2-4 november	Onderwaterzetting van de IJzervlakte. De Duitse opmars wordt tot staan gebracht.
november 1914-november 1918	België gaat de oorlog op drie manieren beleven: het België van de frontlijn en het onbezette grondgebied; het België in ballingschap (in Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland); het bezette België dat volledig van de twee andere is afgesneden.

22 april 1915	Eerste gasaanvallen door de Duitsers op het Belgische front, in Steenstrate, tegen Franse en Canadese troepen
9-12 mei	Om het geallieerde offensief te steunen, lanceert het Belgische leger afleidingsoperaties op de petroleumvoorraden ten noorden van Diksmuide. De operatie faalt, net zoals het geallieerde offensief.
12 oktober	Weerstanders Edith Cavell, Philippe Baucq en hun vrienden worden door de Duitsers gefusilleerd. De terechtstelling van een vrouw veroorzaakt een internationaal schandaal.
1 april 1916	Gabrielle Petit, inlichtingsagent, wordt door de Duitsers gefusilleerd. Ze belichaamt de Belgische weerstand.
Herfst	De Duitsers leggen de verplichte tewerkstelling in Duitsland op, waardoor Belgische werkrachten worden gedeporteerd.
Oktober	Opening door de Duitsers van een Vlaamse universiteit in Gent, hoogtepunt van de Flamenpolitiek, het Duitse beleid ten voordele van het Vlaamse separatisme.
21 maart 1917	De Duitsers voeren de administratieve opsplitsing van het land door, met de creatie van afzonderlijke Vlaamse en Waalse ministeries.
11 juli	Publicatie van een open brief aan de koning waarin de frontbeweging (een Vlaams-nationalistische beweging aan het front) de Vlaamse eisen opsomt.
Herfst	Het Belgische leger ondersteunt de linkerflank van de Frans-Britse troepen tijdens de 3e slag bij Ieper.
21 december	Proclamatie van de onafhankelijkheid van Vlaanderen door de Raad van Vlaanderen, de zelfuitgeroepen Vlaamse regering.
Februari 1918	Als reactie op de proclamatie van de Raad van Vlaanderen en de deportatie van sommige magistraten gaat de Belgische magistratuur in staking.
21 maart-18 juli	Begin van het Duitse offensief dat de geallieerde linies moet doorbreken.
9-29 april	4e slag bij Ieper (of slag om de Leie) waar de Belgen, aan de zijde van de Engelsen en de Fransen, erin slagen de Duitsers te stoppen.
28 september	Begin van het geallieerde bevrijdingsoffensief. Koning Albert staat aan het hoofd van de Legergroep Vlaanderen. De Belgische steden worden een na een bevrijd.
11 november 1918	Ondertekening van de wapenstilstand, einde van de gevechten
22 november	Blijde Intrede van de koning en het leger in Brussel. Troonrede van de koning voor de verenigde Kamers

Biografie van de hoofdrolspelers van de oorlog in België

Koning Albert I (1875-1934) is de derde koning der Belgen. In 1914 is hij de mening toegedaan dat hij door de Duitsers gedwongen wordt in een oorlog te stappen “die de onze niet is”. Hij voelt zich niet verbonden met de Geallieerden die hij eerder als de garanten van onze geschonden neutraliteit beschouwt. Als hoofdbevelhebber van het leger waakt hij over zijn soldaten. Hij weigert ze in bloedige – en dikwijls nutteloze – massaoffensieven te storten, een tactiek eigen aan de Britten en de Fransen. Hij probeert met de Duitsers over een afzonderlijke vrede te onderhandelen, maar door de Duitse eisen loopt dit geheime project op niets uit. Albert, bijgenaamd de “Soldaat-Koning” of de “Koning-Ridder”, is bij de soldaten zeer populair. Hij bezoekt regelmatig het front om zijn troepen moed in te spreken.

De koning komt om het leven bij een klimongeval in Marche-les-Dames bij Namen.

Alfred Bastien (1873-1955), schilder

Hij studeert eerst aan de Academie in Gent bij Jean Delvin en later aan de Academie van Brussel bij Jean Portaels. Hij is stichtend lid van de Brusselse artistieke kring “Le Sillon”. Na 1897 reist hij rond in Egypte en Noord-Afrika en wordt hij een belangrijk oriëntalist. Hij is een zeer actieve academische schilder die aan het “Panorama van Congo” van Paul Mathieu meewerkt (Wereldtentoonstelling in Gent, 1913). In 1915 geeft hij zich als oorlogsvrijwilliger op en vanaf mei 1916 is hij een van de eerste leden van de “Artistieke Afdeling van het Belgische veldleger”, een sectie die waarschijnlijk op zijn aanzet wordt gesticht.

De Belgische overheden beseffen inderdaad dat de talenten van de kunstenaars kunnen worden aangewend om wereldwijd over de Belgische moed en het Belgische lijden te getuigen. Koning Albert ziet wel wat in deze methode en moedigt in de zomer van 1916 de creatie van de “Artistieke Afdeling van het Belgische veldleger” aan. De 27 kunstenaars die in de nieuwe sectie worden opgenomen, zijn van alle militaire verplichtingen vrijgesteld en moeten de realiteit van de Belgische aanwezigheid aan het front tonen door een picturale documentatie van het veldleger aan te leggen (oorlogslandschappen, ruïnes, militaire scènes). Zo moet de Belgische aanwezigheid op het terrein ook via tentoonstellingen in het buitenland worden benadrukt (Parijs in december 1916, Londen in februari 1917, Zwitserland in 1917). Bij ons wordt de eerste tentoonstelling van de “Section artistique” in de eerste maanden van 1916 in hospitaal “L’Océan” in De Panne opgezet.

In 1917 krijgt Bastien een bestelling van het Canadese leger (een reeks aquarellen en olieverfschilderijen). Na de oorlog schildert hij het “Panorama van de IJzer”. Dat houdt hem al sinds eind 1914 bezig en tijdens het conflict maakt hij dan ook heel wat schetsen en studies. Zijn latere oeuvre telt talloze landschappen uit de omgeving van het Zoniënwoud. Hij brengt de kleur in dikke lagen aan en schenkt veel aandacht aan lichteffecten. Van 1927 tot 1945 is hij leerkracht en directeur van de Brusselse Academie. Hij neemt het steeds voor de academische schildertrant op en is tegen het modernisme gekant.

Philippe Baucq (1880-1915), architect, weerstander

Hij maakt deel uit van hetzelfde ontsnappingsnetwerk voor Britse en Belgische soldaten als Edith Cavell. De organisatie is actief in bezet België en Noord-Frankrijk. De aanhouding van Edith Cavell in augustus 1915 leidt tot de ontmanteling van het netwerk en de Duitsers houden een dertigtal personen aan, onder wie Philippe Baucq. Hij wordt net zoals Edith Cavell op 12 oktober 1915 op de Nationale Schietbaan in Brussel (plek waar zich nu de gebouwen van de VRT en RTBF bevinden) gefusilleerd.

Louis Bernheim (1861-1931), luitenant-generaal

Tijdens de Eerste Wereldoorlog voert hij het bevel over het 7e linieregiment, waarmee hij zich gedurende diverse uitvallen uit Antwerpen en bij de slag om de IJzer weet te onderscheiden. In 1914 wordt hij tot brigadegeneraal benoemd en in 1916 tot divisiegeneraal bevorderd. Terwijl hij in 1916 de voorste linies bezoekt, raakt hij zwaargewond. In 1918 voert hij het bevel over de noordelijke zone van het front dat door de Belgen wordt verdedigd.

Baron Eugène **Beyens** (1855-1934), diplomaat

Deze zoon van een diplomaat treedt in de voetstappen van zijn vader. Aan de vooravond van de oorlog is hij minister van België (ambassadeur) in Berlijn, stad die hij op 4 augustus 1914 verlaat. Van 1915 tot 1917 is hij minister van Buitenlandse Zaken. Zijn onafhankelijk karakter zet hem er dikwijls toe aan op eigen houtje te gaan handelen en initiatieven te nemen zonder daar eerst de regering en de koning van op de hoogte te brengen. Die vinden dat allesbehalve en in 1917 biedt Beyens dan ook zijn ontslag aan. Hij wordt tot ambassadeur bij de paus benoemd, een functie die hij tot in 1925 bekleedt, wanneer hij met pensioen gaat.

Auguste **Bouko** (1863-1914), wachmeester bij de Rijkswacht

Op 4 augustus 1914 patrouilleert hij met vijf collega's in de streek rond Visé om het Duitse leger te observeren dat dan net op het Belgische grondgebied is binnengedrongen. Tijdens een schietpartij met de vijand raken Bouko en zijn collega Jean-Pierre Thill (1883-1914) dodelijk gewond. Samen met ruiter Antoine Fonck (1893-1914), die enkele uren eerder op de grens in Thimister sneuvelde, zijn ze de eerste Belgen die hun leven voor het vaderland geven.

Baron Charles de **Broqueville** (1860-1940), katholieke politicus

Hoofd van de regering en minister van Oorlog (tot in 1917, wanneer generaal De Ceuninck hem bij het ministerie van Oorlog vervangt) tijdens de oorlog. Hij installeert zich in Duinkerke, vanwaar hij pendelt tussen Sainte-Adresse waar de regering zich bevindt en De Panne waar de koning verblijft. De geografische afstand tussen vorst en regering werkt ook een politieke afstand in de hand en de koning neemt soms beslissingen zonder door de minister van Oorlog te zijn gedekt. In januari 1916 neemt de katholieke regering drie leden van de oppositie op: de liberalen Goblet d'Alviella en Paul Hymans die in 1918 minister van Buitenlandse Zaken wordt, evenals de socialist Emile Vandervelde. In juni 1918 houdt de Broqueville het door spanningen binnen de regering voor bekeken en wordt hij vervangen door Gérard Cooreman.

Armand de **Ceuninck** (1858-1935), generaal

In 1914 neemt de generaal als lid van de generale staf deel aan de verdediging van Antwerpen en dekt hij de terugtrekking van het Belgische leger achter de IJzer. Hij neemt dan de leiding over een legerdivisie. In augustus 1917 wordt hij tot minister van Oorlog benoemd. Hij voegt zich niet bij zijn collega-ministers in Sainte-Adresse, maar vestigt zich in Veurne om dicht bij het front en de koning te zijn.

Willy **Coppens** de Houthulst (1882-1986), piloot, aas van de Eerste Wereldoorlog met 37 overwinningen

Reeds in zijn jonge jaren raakt hij geboeid door motoren en tijdens familieverblijven in De Panne ontwerpt hij de eerste zeilwagens, waarmee hij over het strand raast.

In 1914 neemt hij dienst en wordt hij bij de grenadiers ingedeeld, maar hij voelt meer voor de eerste vliegtuigen. Hij krijgt geen toegang tot het militaire vliegwezen, maar mag wel op eigen kosten een pilotenbrevet in Engeland gaan behalen. Van de vlietschool van Hendon stapt hij over naar de Franse militaire school in Etampes. Een van de proeven voor het militaire vliegbrevet bestaat uit een vlucht op grote hoogte. Coppens maakt van de gelegenheid gebruik om het hoogterecord van die tijd te verbreken. Met zijn brevet op zak wordt hij eindelijk piloot bij het Belgische Militaire Vliegwezen. Tijdens een opleidingsvlucht waagt hij zich aan een raid op Brussel, huzarenstukje waar hij wonderwel in slaagt. Hij bedenkt een aanvalstactiek om de vijandelijke luchtballonnen die het artilleriegeschut regelen neer te halen. Dankzij zijn lef én zijn intelligentie slaagt hij erin een recordaantal van die ballonnen uit te schakelen.

Wanneer op 14 oktober 1918 de laatste van die ballonnen in brand staat, wordt Coppens door zwaar machinegeweergeschut in het been getroffen. Hij slaagt er echter toch nog in zijn toestel aan de grond te zetten. Hij wordt naar het hospitaal in De Panne overgebracht, waar zijn been wordt geamputeerd. Koning Albert verleent hem de titel van ridder van Houthulst, naar het bos waarboven hij zich onderscheidde. De koning zei op een dag over hem: "Hij is de mooiste parel van de Kroon".

Antoine **Depage** (1862-1925), chirurg

In 1902 sticht hij in Brussel de Société internationale de Chirurgie, een groepering voor chirurgen overal ter wereld (23 landen). In 1907 moedigt hij de oprichting van een school voor verpleegsters in Brussel aan; de instelling wordt door de Britse verpleegster Edith Cavell geleid. In 1912 vertrekt hij met zijn zoon naar Turkije om er tijdens de Eerste Balkanoorlog een hulppost te gaan oprichten. Daar wordt hij met de moderne oorlogsvoering geconfronteerd. In 1914 sticht hij hospitaal L'Océan in De Panne en wordt directeur van de instelling. Hij geniet de steun van koningin Elisabeth. Hij maakt van het hospitaal een referentiecentrum inzake innovatieve medische praktijken.

Walthère **Dewé** (1880-1944), hoofd van het spionagenetwerk *La Dame blanche*

Deze ingenieur werkt voor de Regie voor Telegraaf en Telefoon. Bij het uitbreken van de oorlog vervult hij zijn functie in Luik. De terechtstelling van Dieudonné Lambrecht, een verzetsstrijder van zijn familie, spoort hem aan om een inlichtingennetwerk op te starten. Daarvoor spreekt hij zijn zin voor organisatie en initiatief, evenals zijn idealisme aan. Zo ziet een geducht spionagenetwerk, *La Dame blanche*, het licht. Na de oorlog wordt hij directeur van het Luikse telefoonnetwerk. Wanneer de Tweede Wereldoorlog uitbreekt, trommelt hij de oudgedienden van *La Dame blanche* op om een nieuw inlichtingennetwerk op poten te zetten: het Belgische Observatiekorps wordt later het netwerk-Clarence. De Duitse politie houdt hem echter in het oog. Zijn twee dochters worden aangehouden. Op 14 januari 1944 wordt hij door de Duitse politie op straat neergeschoten.

Koningin Elisabeth (1876-1965)

Heel de oorlog lang blijft ze aan de zijde van haar echtgenoot koning Albert I. De koninklijke familie verblijft in De Panne en bezoekt regelmatig het front. De koningin heeft vooral aandacht voor de menselijke aspecten, zoals het welzijn van de soldaten of de zorgverlening aan gewonden en zieken. Door haar optreden is ze al even populair als de koning. Ze wordt beschreven als een heilige, een engel of de moeder van de natie. Postkaarten verspreiden het imago van de koningin-verpleegster.

Elisabeth houdt veel van muziek en is met talloze kunstenaars bevriend. In 1937 creëert ze de internationale muziekwedstrijd die haar naam draagt.

Emile **Francqui** (1863-1935), financier

Na expedities in Congo wordt hij consul in China (1897). Daar werkt hij aan de expansie van België gewenst door koning Leopold II door voor een Belgisch bedrijf de concessie met betrekking tot de spoorlijn tussen Peking en Hankow te verkrijgen. In 1913 wordt hij directielid bij de Société Générale, een machtige Belgische bank. In 14-18 is hij een voortrekker van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité dat de voedselhulp aangeleverd door de Amerikaanse Commission for Relief in Belgium verdeelt. Het Comité is over heel bezet België actief, voert de contacten met de Duitse gouverneur-generaal en speelt op die wijze als het ware de rol van een spookregering. Na de oorlog organiseert Francqui de Universitaire Stichting en het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, die de Amerikaanse hulp, nu ten voordele van het wetenschappelijk onderzoek en de Belgische universiteiten, verder blijven verdelen. Wanneer in 1926 en 1934 monetaire crisissen uitbreken, wordt hij telkens minister van Financiën.

Hendrik **Geeraert** (1863-1925), schipper

Geeraert kent het mechanisme van de sluisen rond Nieuwpoort of de topografie van het terrein als geen ander en assisteert daarom de Belgische militairen die de controle over de sluisen hebben genomen en het gebruikelijke personeel hebben weggestuurd. Hij helpt bij de opening en sluiting van de sluisen tijdens de verschillende stappen van de onderwaterzetting eind oktober 1914. Tijdens de oorlog maakt hij deel uit van de speciale geniecompagnie die voor de hydraulische installaties instaat.

Het leger doet ook een beroep op de hulp en de raadgevingen van Karel Cogge (1855-1922), een opzichter

bij de Noordwatering die het volledige hydrografische netwerk kent. Hij weet hoe het water zal stromen en kan de militairen uitleggen hoe de onderwaterzetting het best verkregen kan worden.

Paul Hymans (1865-1941), liberale politicus

Deze professor Recht aan de Université libre in Brussel wordt tijdens de oorlog minister van Economische Zaken en van Buitenlandse Zaken (in die hoedanigheid verdedigt hij de Belgische belangen tijdens de Conferentie van Versailles). Na de oorlog wordt hij verschillende keren minister van Buitenlandse Zaken en van Justitie. Hij zit ook de eerste algemene vergadering van de Volkenbond voor (1920).

Baron Alphonse Jacques de Dixmude (1858-1929), generaal

Zijn militaire loopbaan begint in Congo. Hij verblijft er tot 1908, het jaar van zijn terugkeer naar België. Tijdens de oorlog vecht hij eerst in Luik en Antwerpen en dekt daarna de aftocht van de Belgische troepen richting kust. Met zijn soldaten verdedigt hij Diksmuide, maar in november 1914 valt de stad toch in de handen van de vijand. Zijn verbeterde actie levert hem de titel van baron op, met het recht de eervolle vermelding “de Dixmude” aan zijn familienaam te hechten.

Gérard Leman (1851-1920), generaal

Deze zoon van een artillerieofficier begint in 1867 zijn studies aan de Militaire School en behaalt er in 1872 de graad van luitenant van de genie. Brialmont, de militaire ingenieur die de forten bouwde en ontwikkelde, merkt hem op en stelt hem als hoofd van de genie aan. In mei 1880 treedt Leman in de Militaire School als repetitor voor de lessen bouwkunde, militaire kunst en vestingkunde aan. Vanaf dat jaar en tot 1914 verloopt zijn hele loopbaan aan de Militaire School.

Lemans carrière lijkt afgerond te zijn, maar op 31 januari 1913 wordt hij tot commandant van de 3e legerdivisie en de versterkte stelling Luik benoemd. De regering licht hem in over de internationale situatie en de bedreigingen waaraan België blootstaat. Leman legt zich dan met hart en ziel toe op de bijwerking van de stelling Luik, waarvan hij de zwakke punten kent. Zijn reorganisatieplan is in volle uitvoering wanneer de oorlog uitbreekt. In de nacht van 5 op 6 augustus proberen de Duitsers de stelling Luik bij verrassing in te nemen. Generaal Leman zoekt dekking in het fort van Loncin, zet van daaruit de coördinatie van de verdediging voort en moedigt de garnizoenen en hun leiders aan. De weerstand geboden door Luik vertraagt de ontplooiing van twee invasielegers. De Duitsers zien zich verplicht zware vestingartillerie aan te slepen en de forten een na een te veroveren.

Op 15 augustus doorboort een Duitse granaat van 420 mm het beton van het fort van Loncin en dringt tot in de munitiekamer door. Het fort ontploft, waarbij het grootste deel van het garnizoen onder het puin terechtkomt. Generaal Leman wordt gevangengenomen.

In november 1918 maakt hij aan de zijde van koning Albert en aan het hoofd van de zegevierende Belgische troepen een intrede in Luik. Op 17 oktober 1920 wordt hij door een longontsteking gevelde.

Prins Leopold (1901-1983), hertog van Brabant, kroonprins

Na het bombardement op Antwerpen wordt hij, net als zijn broer Karel (1903-1983) en zijn zus Marie-José (1906-2001), in augustus 1914 door zijn moeder koningin Elisabeth naar Groot-Brittannië overgebracht. De koninklijke kinderen worden opgevangen door Lord Curzon, voormalige vicekoning van India en vertrouweling van koning Albert. Samen met de drie dochters van de lord verblijven ze in diens residentie te Hackwood, waar ze hun studies voortzetten. Prins Leopold gaat in 1915 naar het prestigieuze college van Eton, terwijl prins Karel na zijn voorbereidende jaren achtereenvolgens in Osborne (eiland Wight), Dartmouth, Portsmouth en Greenwich de opleiding van de Royal Navy doorloopt om in 1926 luitenant te worden. Prinses Marie-José studeert aan katholieke scholen in Groot-Brittannië en in Italië (1917). Tijdens de schoolvakanties zoeken de kinderen hun ouders in De Panne op.

In april 1915 sluit de dan 13-jarige prins Leopold bij het 12e linieregiment aan. Tijdens de schoolvakanties

neemt hij deel aan de manoeuvres, vult hij zandzakken en bouwt hij loopgraven.

Désiré-Joseph **Mercier** (1882-1926), kardinaal, aartsbisschop van Mechelen

Hij is professor filosofie aan het seminarie van Mechelen en de Katholieke Universiteit Leuven. Zijn pastorale brieven, die in alle kerken van bezet België worden voorgelezen, sporen tot verzet aan. De Duitsers zijn hem vanwege zijn onvermurwbare houding zeer vijandig gezind, maar durven hem toch niet aan te houden omdat hij bij de bevolking zeer populair is. Hij werpt zich op als dé verzetsfiguur in België. Dat brengt de paus in Rome in verlegenheid en werkt koning Albert danig op de zenuwen.

Baron Augustin **Michel** du Faing d'Aigremont (1855-1931), generaal

Hij geniet een opleiding tot artillerist aan de Militaire School en wordt in 1906 inspecteur-generaal van dat wapen. Als generaal voert hij in 1914 het bevel over de 4e Legerdivisie, waarmee hij de versterkte stelling Namen verdedigt. Hij plooit met het Belgische leger eerst op Antwerpen en dan op de IJzer terug. Hij werkt mee aan het behoud van het front en neemt in de herfst van 1918 aan het eindoffensief deel. Hij bevrijdt Gent. Na zijn pensionering legt hij zich toe op de installatie van het Legermuseum in een vleugel van de Jubelparkpaleizen. Zijn persoonlijke souvenirs worden zo in de collecties van de instelling opgenomen.

Jan **Olieslagers** (1883-1942), piloot, bijgenaamd de "Antwerpse duivel", aas met 7 erkende overwinningen
Deze wielrenner en motorkampioen behaalt in 1910 zijn vliegbrevet. Hij stelt talloze hoogte-, tijds- en afstandsrecords scherper. Hij neemt met zijn eigen vliegtuig aan de oorlogsinspanning deel en voert observatievluchten boven Antwerpen uit. Hij wordt het slachtoffer van verschillende ongelukken, maar trekt toch steeds aan het langste eind. Hij voert een honderdtal luchtgevechten en weet 7 gehomologeerde overwinningen op zijn naam te schrijven. Na de oorlog en de demobilisatie werkt hij mee aan de oprichting van de luchthaven van Antwerpen.

Gabrielle **Petit** (1893-1916), verzetsstrijdster

Ze werkt als winkeljuffrouw wanneer ze zich tijdens de Eerste Wereldoorlog als verzetsstrijdster aanmeldt. Ze wordt opgenomen in een netwerk dat de Duitse troepen tussen Brussel, Doornik en het noorden van Frankrijk observeert. Ze wordt aangehouden door de Duitsers en op 1 april 1916 gefusilleerd. Ze krijgt het statuut van "nationale heldin"; in haar geboortestad Doornik en in Brussel worden standbeelden voor haar opgericht.

Ernest **Solvay** (1838-1922), uitvinder en politicus

Dankzij zijn uitvinding voor de bereiding van natriumcarbonaat weet hij de grootste Belgische chemiefabriek op te bouwen; ook wereldwijd is hij op dat vlak een van de grootste spelers. Hij werkt mee aan de redactie van het verdrag dat in 1905 Congo aan België overdraagt. Tijdens de oorlog is hij samen met Francqui een van de leiders van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité. In oktober 1918 maakt hij deel uit van de afvaardiging die koning Albert in Loppem ontmoet om hem de situatie van het land te schetsen en hervormingen voor te stellen (waaronder het universeel stemrecht voor mannen vanaf 21).

Edmond **Thieffry** (1892-1929), jurist van opleiding

Zodra de oorlog uitbreekt, lijft Thieffry zich in als estafette-motorrijder. Hij wordt dadelijk gevangengenomen en in Nederland geïnterneerd. Hij kan echter ontsnappen en vervoegt zich bij het veldleger, waar hij vraagt om bij het vliegwezen te worden ingedeeld. Thieffry blijkt een bevoegde en moedige piloot te zijn; hij behaalt zijn eerste gehomologeerde overwinning op 15 maart 1917 wanneer hij een Duitse tweezitter neerhaalt. Op 23 februari 1918 voert hij zijn 150e jachtvlucht uit. Het brandstofreservoir van zijn toestel vat bij de aanval op een Duitse tweezitter echter vuur. Thieffry ziet zich verplicht in Woumen, in bezet België, een noodlanding te maken. Hij raakt daarbij gewond, wordt gevangengenomen en naar een Duits hospitaal in Kortrijk afgevoerd.

Hij wordt naar Duitsland gestuurd, waar hij verschillende keren zonder succes probeert te ontsnappen. Na de oorlog schrijft hij zich bij de Brusselse balie in, maar zijn luchtvaartavonturen zijn daarom nog niet beëindigd. De ministerraad geeft hem op 12 januari 1925 de toestemming om met een vliegtuig dat Sabena voor de interne Congolese verbindingen bestemt van België naar Congo te vliegen. Het is als boordcommandant dat hij op 12 februari in de Belgische hoofdstad opstijgt. Op 3 april 1925 verwelkomt Leopoldstad (het huidige Kinshasa) de held van de eerste luchtvaartverbinding België-Congo met een onbeschrijflijk enthousiasme. De reis heeft 51 dagen geduurd, maar om de ongeveer 8.000 km te overbruggen, was eigenlijk slechts 75u25 vliegtijd nodig.

Tijdens een verbindingsvlucht op 11 april 1929 wordt Edmond Thieffry het slachtoffer van een tropische tornado. Het vliegtuig, dat ook piloot Gaston Julien en mecaniciens Eugène Gastuche aan boord heeft, stort in de moerassen van het Tanganyikameer neer. Enkel de mecaniciens wordt door de reddingsploeg levend teruggevonden.

Charles **Tombeur** de Tabora (1867-1947), generaal, hoofdbevelhebber van de Openbare Weerstand Na zijn opleiding aan de Militaire School gaat hij in 1902 in staatsdienst in Congo Vrijstaat. Hij pendelt vervolgens tussen België en Congo (dat ondertussen een Belgische kolonie is geworden). Tot bij het uitbreken van de oorlog is hij er beheerder. Hij wordt tot commandant van de Openbare Weermacht benoemd, de Congolese strijdmacht die door blanke officieren en onderofficieren wordt geleid. Als generaal stuurt hij de Congolese troepen naar Tabora, het Duitse hoofdkwartier in Oost-Afrika; de stad wordt op 16 september 1916 ingenomen.

Na de oorlog blijft hij tot 1920 als gouverneur-generaal ad interim en algemeen bestuurder van Katanga in Congo. In 1926 wordt hij met de titel van baron in de adelstand verheven; hij krijgt in 1936 de toestemming “de Tabora” aan zijn familienaam toe te voegen. Hij overlijdt in Brussel op 2 december 1947.

Achille **Van Sassenbrouck** (1886-1969), schilder van oorlogstaferelen, marines, landschappen en stillevens, aquarellist en etsen

Op twaalfjarige leeftijd breekt hij met zijn familie en trekt hij door het land met een circusgezelschap. Hij vestigt zich vervolgens in Brugge en gaat aan de Academie studeren. Hij is oorlogsvrijwilliger, raakt gewond in het aangezicht en wordt naar Frankrijk overgebracht. Hij lijdt aan wat dan nog niet als post-traumatische stress wordt benoemd. Hij geeft les aan invalide militairen in Port-Villez, de revalidatie-instelling voor Belgische militairen in Normandië, waar hij Claude Monet ontmoet. Na zijn herstel sluit hij aan bij de Artistieke Afdeling van het Belgische veldleger. Hij wordt in 1919 gedemobiliseerd en vestigt zich in Elsene. Later koopt hij een binnenschip waarmee hij de Vlaamse kanalen afvaart. Hij bezoekt Nederland, Frankrijk, Engeland, Duitsland, Oostenrijk en de Verenigde Staten.

Léon de **Witte** de Haelen (1857-1933), generaal

Na zijn opleiding aan de Militaire School sluit hij in 1870 bij de cavalerie aan. Hij voert er zijn volledige militaire loopbaan uit. In 1913 voert hij het bevel over de enige cavaleriedivisie die het Belgische leger rijk is. Op 12 augustus 1914 staat hij in Halen aan het hoofd van de karabiniers-wielrijders en de afgestegen cavalerie. Zijn manschappen weren met machinegeweren de verschillende aanvalsgolven van de twee divisies van de Duitse cavalerie af. De Duitse opmars wordt niet gestopt, maar het tijdelijke en symbolische succes heeft wel een vertragend effect. De slag bij Halen krijgt vanwege de talloze Duitse helmen die op het terrein achterblijven de bijnaam “slag der zilveren helmen”. Dankzij deze adempauze kan het Belgische leger ordelijk terugtrekken. De slag symboliseert ook het einde van de cavalerie in een oorlog die modern en industrieel is geworden.

In 1924 geeft de koning aan luitenant-generaal de Witte de toestemming de naam van de kleine Vlaamse gemeente waar op 12 augustus 1914 de beruchtste cavalerie uit die tijd werd verslagen aan zijn familienaam toe te voegen.

Tijdens het bezoek De Grote Oorlog breekt uit

De overstap naar de 20e eeuw betekent wereldwijd het einde van het absolutisme als staatsbestel. De sultan van Turkije, de keizer van China, de tsaar van Rusland en de keizer van Duitsland verliezen allemaal hun troon. De grote rijken verbrokkelen. Zo wordt Oostenrijk-Hongarije – het rijk van Frans-Jozef dat een beslissende rol in het uitbreken van de oorlog speelt – na het conflict tot een klein land herleid.

De aanleiding

Op 28 juni 1914 wordt de kroonprins van de Oostenrijkse troon, aartshertog Frans-Ferdinand, in Sarajevo door een Servische student vermoord. Het complexe systeem van Europese allianties werkt als een dominospel: de internationale spanningen sleuren stap voor stap heel Europa in de oorlog mee. De oorlogsverklaringen volgen elkaar op en de situatie is al snel oncontroleerbaar. Op 4 augustus 1914 valt Duitsland België binnen.

Aanslag bij Sarajevo, WHI

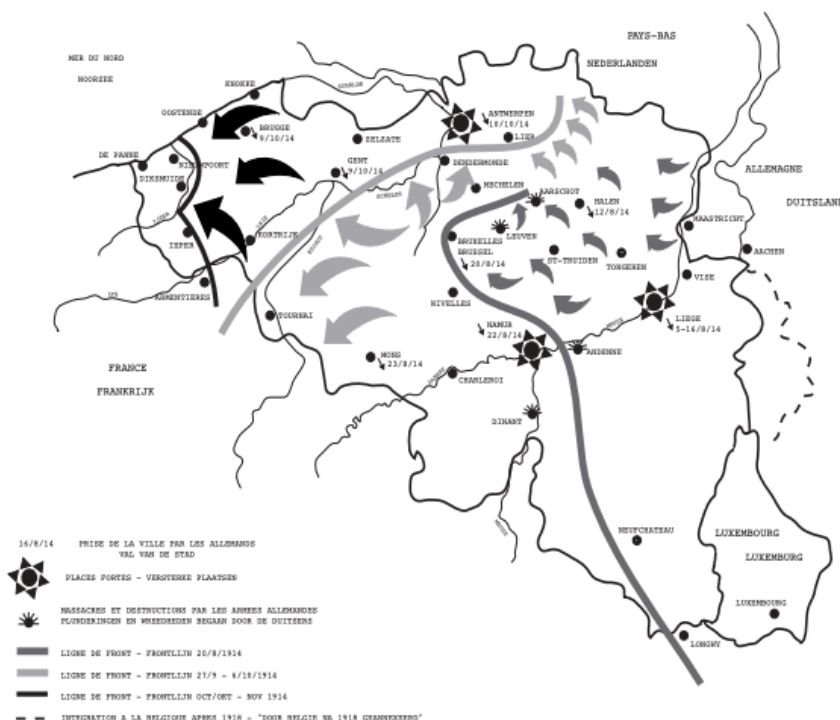

België in de oorlog

Het Belgische leger krijgt in Luik voor het eerst met het Duitse leger af te rekenen. De Belgische strijdmacht biedt zo goed en zo kwaad mogelijk weerstand, maar de veldtocht draait op een lange en onafwendbare aftocht uit. De grote steden (Luik, Namen, Brussel, Charleroi, Bergen, Antwerpen, Oostende) vallen een na een in de handen van de vijand.

Eenmaal achter de IJzer aangekomen, maakt het Belgische leger van de rivier aan de hand van gecontroleerde onderwaterzetting vanaf de sluizen van Nieuwpoort een ultieme verdedigingslijn. Het water stroomt de polders in en stopt de Duitse opmars.

Het Belgische leger vat voor vier jaar post in de loopgraven achter de IJzer, op een klein stuk onbezet Belgisch grondgebied.

Tijdens het bezoek

Samenstelling van het Belgische leger

België wordt voor de eerste keer sinds zijn onafhankelijkheid in 1830 in een oorlog meegesleurd. In augustus 1914 bestaat het Belgische veldleger uit beroepsmilitairen, miliciens en oorlogsvrijwilligers (diegenen die bijvoorbeeld door hun leeftijd niet voor mobilisatie in aanmerking komen, maar die toch bij het leger wensen aan te sluiten).

De soldaten

In de loop van de 19e eeuw en in het begin van de 20e eeuw evolueert het rekruteringsstelsel voor miliciens. Onder Leopold I is de militaire dienst verplicht voor alle 19- en 20-jarige jongemannen. Rekrutering gebeurt door trekking. Rijke families gaan dadelijk bij de geboorte van een zoon een verzekering aan die het mogelijk maakt een "slecht" nummer bij de trekking mits betaling aan een vervanger door te geven. Zo worden de armen uiteraard benadeeld.

Leopold II wijzigt het systeem: hij vervangt de loterij door militaire dienst voor een zoon per familie. Hij tekent die wet in extremis op zijn doodsbed in 1909.

In 1913, onder koning Albert I, wordt de dienstplicht algemeen voor alle jongemannen. Bij het uitbreken van de oorlog is het Belgische leger dus in volle reorganisatie.

De verschillende wapens

De *infanterie*, troepen te voet, maakt het gros van het Belgische leger uit. Dat wapen wordt aangevuld met andere wapens en specialiteiten.

De *cavalerie* bestaat uit lanseniers, gidsen en jagers te paard. Deze samenstelling weerspiegelt de variëteit van de opdrachten die aan de cavalerie worden toevertrouwd: rechtstreekse aanval, verkenning, dekking van de flanken, doorgeven van orders, enz. Door de loopgravenoorlog zijn de cavaleristen verplicht af te stijgen en infanterieopdrachten te vervullen.

De Genie

In augustus 1914 bestaat de genie uit:

- de vestinggenie met eenheden van sappeurs-mijnenleggers, pontonniers en projectoren (elektriciens - ingelijfde burgers en militairen - die instaan voor de verlichting van de binnenzijde van de forten en de buitenschietbanen. De projectoren zullen later de eerste zeppelins opsporen en de luchtafweer leiden), waar de telegrafistenafdelingen aan worden toegevoegd;
- de veldgenie die belast is met de bouw van voorlopige bruggen en de onderwaterzetting van de IJzervlakte. In Nieuwpoort wordt een Dienst der Onderwaterzetting opgericht, die in 1916 de Compagnie van Sappeurs-Pontonniers wordt. Heel de oorlog lang beheert de afdeling de onderwaterzetting en onderhoudt ze de hydraulische systemen, vooral de sluizen in Nieuwpoort. De genie beheert ook de bouw van schuilplaatsen en de inrichting van loopgraven;
- de ballonvaarders met aangeliijnde ballons;
- de vliegeniers met Farman-vliegtuigen voor observatie over lange afstand. Zo komt het Militaire Vliegwezen tot stand, voorloper van de Luchtmacht;
- de telegrafisten die de telefoonlijnen leggen en de verbindingen tussen draadloze telefoonposten bewerkstelligen. Ze vormen de transmissietroepen;
- de spoorwegtroepen die de spoorweglijnen en -bruggen bouwen en herstellen of ook nog de smalsporen aanleggen waarmee munitie naar de loopgraven wordt gevoerd;
- de torpedisten die de Schelde ten noorden van Antwerpen verdedigen.

Het uniform

In de 19e eeuw zijn de uniformen bontgekleurd, de helmen schitteren in de zon, de almaar grotere hoofddeksels zijn voorzien van goed zichtbare vederbossen. Al deze prestige-elementen zijn ook bedoeld om indruk op de vijand te maken. Op het slagveld moeten de bevelhebbers hun troepen kunnen identificeren, omdat het terrein door het gebruik van zwart kruit in een dikke rookwolk is gehuld. De evolutie van het uniform volgt de evolutie van de bewapening op de voet. De soldaten zijn verplicht rechtop te blijven staan omdat de wapens langs de mond worden geladen. Door de beperkte dracht van de geweren moeten ze ook op 30 meter van de vijand in rang postvatten. Camouflage is dus contraproductief en aan comfort wordt niet gedacht. De jassen sluiten aan in de taille (sommige mannen dragen een korset) en om de polsen, het uniform is te zwaar en te warm, de hoofddeksels zijn weinig stabiel en onhandig.

Op het einde van de 19e eeuw, wanneer de bewapening sterk evolueert, blijkt het onontbeerlijk de bonte kleuren van de uniformen te herzien. Rookloos kruit verschaft een betere zichtbaarheid op het slagveld. Het komt er dus op aan met het landschap te versmelten: camouflage is geboren.

De felgekleurde uniformen die op het slagveld sterk opvallen en het ontbreken van een helm zijn deels verantwoordelijk voor de enorme verliezen die in 1914 worden opgetekend. In de winter en in de loopgraven blijkt het uniform weinig praktisch: het sluit te nauw aan, het is te zwaar en het droogt moeilijk. Deze aan de omstandigheden slecht aangepaste uitrusting doet in de loop van de eerste oorlogswinter 1/5 van de Belgische soldaten in het hospitaal belanden.

A. Bocklandt, *Mijne Oorlogsherinneringen*

“Tijdens onze rustperiode te Adinkerke ook, werd de oude uniform van vreedstijd gelijdelijk vervangen door allerhande fantaisiekleedij. De shako, sedert den IJzerslag verdwenen, en de politiemuts, van Duitsche herkomst, werden geweerd en vervangen door een sierlijk en warm deksel - er waren immers oorlappen aan gehecht - de “cappa” gelijkend. Dit was het overgangstijdperk naar “l’uniforme khaki” dat van af 1916 door gansch het Leger - ter uitzondering van de gendarmerie - werd gedragen.”

Tijdens de loopgravenoorlog moet het Belgische leger zich aan de nieuwe gevechtstechnieken en de veranderde leefomstandigheden aanpassen.

De IJzermuts met oorkleppen, rubberen laarzen en regenkleding betekenen een eerste verbetering. In 1915 komt in België, net zoals in Groot-Brittannië of de Verenigde Staten, het kaki uniform in omloop (kaki is een woord uit het Urdu, dat “zand” betekent); Frankrijk stapt over op horizonblauw, Duitsland en Oostenrijk op “Feldgrau” en Rusland op aardebruin.

Dan verschijnen praktische aanpassingen, zoals het schapenvel dat de soldaten die in de voorste linies moeten waken aan elkaar doorgeven. De Italianen gaan voor het kuras en de Farina-helm waarmee de geïsoleerde wachters op post vóór de loopgraven worden uitgerust. Met een periscoop kan over de rand van de loopgraaf worden getuurd of gericht, zonder risico op een kogel in het voorhoofd, afgevuurd door een vijandelijke scherpschutter.

De helm

In de loopgraven is het hoofd bijzonder blootgesteld aan kogels, shrapnel en granaatscherven. Meer doeltreffende militaire hoofdbescherming blijkt dus onontbeerlijk.

In juni 1915 verschijnt de Adrian-helm (naar de naam van de uitvinder, een Franse generaal) die het hoofd van de soldaat beter beschermt. De helm is kakibruin en heeft een leeuwenkop (voor het Belgische leger) als voorhoofdkenteken. Hij weegt 800 gram. In 1916 worden ballistische vergelijkingen gemaakt tussen de Franse, Engelse, Duitse, Zweedse en experimentele Nederlandse helmen: ze tonen aan dat het staal van de Adrian-helm de kleinste weerstand biedt.

De burgerwacht

De burgerwacht is de erfgenaam van de Schutterij, een burgerlijke wacht die in 1815 tijdens het Hollandse regime ontstaat.

In 1830 versmelt ze met de burgerwacht die spontaan tijdens de revolutie wordt gevormd. Rekrutering wordt uitgebreid naar alle mannen tussen 21 en 50 jaar oud die hun dienstplicht niet hebben vervuld omdat ze een gunstig lot hebben getrokken. Ze behoren dus hoofdzakelijk tot de burgerij. Officieren en onderofficieren worden door hun manschappen verkozen, de hogere officieren worden door de officieren gekozen, de hoofdbevelhebber en de generale staf worden door de koning benoemd. De leden van de burgerwacht moeten hun uniform uit eigen zak betalen, soms met een toelage vanwege de gemeente. Ze oefenen een keer per maand, op zondag.

In vreedstijd valt de burgerwacht onder de bevoegdheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken; ze moet de orde handhaven en de integriteit van het grondgebied handhaven (cf.: ordehandhaving tijdens de stakingen van 1886 en 1893). In oorlogstijd wordt ze door het ministerie van Oorlog gemobiliseerd.

In 1914 verzekert de burgerwacht de bescherming van vitale installaties en van communicatielijnen. Ze neemt niet aan georganiseerde veldslagen deel, maar talloze kleine eenheden komen toch met de vijand in contact. In oktober 1914 wordt de burgerwacht ontbonden omdat de regering vreest dat de leden van deze burgerlijke wacht, ondanks het uniform, als vrijeschutters worden aanzien. Ze zouden dan niet door de conventie van Genève worden beschermd. Veel leden van de burgerwacht lijven zich bij het leger in.

Kepi van de burgerwacht

Tijdens het bezoek Camouflage

In de tweede helft van de 19e eeuw is door het gebruik van nieuwe springstoffen het slagveld niet langer in een dikke rookwolk gehuld. De bontgekleurde uniformen, voorheen onontbeerlijk om de verschillende legers van elkaar te kunnen onderscheiden, maken van de soldaten makkelijke doelwitten voor vijandelijk vuur. Vanaf het begin van de 20e eeuw voeren verschillende Europese legers stilaan uniformen in gedemptere kleuren in; camouflage loert om de hoek. In 1900 hullen de Engelsen als eersten hun koloniale troepen in kaki uniformen, de Duitsers gaan vanaf 1907 voor Feldgrau en de Italianen vanaf 1909 voor grigioverde. Frankrijk en België opteren voor grijsblauw en reageren iets later. De Eerste Wereldoorlog veroorzaakt een stroomversnelling: camouflage wordt een kwestie van leven en dood.

De verschijning van camouflage

Wanneer de oorlog uitbreekt, heeft geen enkel leger reeds aan camouflage gedacht. De loopgravenoorlog, het risico dat de soldaten tijdens hun verplaatsingen lopen, de opsporing van artilleriestukken en stellingen door vijandelijke vliegtuigen en de kwetsbaarheid van observatoren in de voorste linies maken duidelijk dat camouflage broodnodig is.

Camouflage beperkt zich uiteraard niet enkel tot uniformen. De artilleriestukken, de munitiedepots, de spoorweglijnen, de andere communicatieknopen en de loopgraven worden dankzij camouflagetechnieken "onzichtbaar". Objecten worden beschilderd of achter schermen van raffia of stro en beschilderde doeken aan het oog van de vijandelijke vliegtuigen onttrokken. Er worden nepobjecten gebouwd die als afleiding of als observatieposten worden gebruikt.

snelheid van een schip te bepalen.

Het silhouet van schepen wordt met dazzle-camouflage opgebroken (dazzle is Engels voor vertroebelen, in de war brengen). De beschildering met grote geometrische vormen in contrasterende kleuren creëert een optische illusie, waardoor de voorsteven niet meer van de achtersteven kan worden onderscheiden en waarbij het onmogelijk wordt het type, de afmetingen, de koers en de

Buste in papier-mâché die als afleiding werd gebruikt, WHI

De camouflageafdelingen en de principes van camouflage

Vanaf 1915 richten de verschillende legers camouflageafdelingen op. Ze doen daarbij een beroep op soldaten die in het burgerleven beeldhouwer, schilder, tekenaar of decorbouwer zijn. Die kunstenaars maken de generale staf warm voor kubistische camouflage om een artilleriebatterij aan het zicht van de vijand te onttrekken; het gebruik van beschilderde kleding en bivakmutsen moet de soldaten beschermen.

De Belgische camouflageafdeling vestigt zich in Amiens, naast de Fransen en de Britten.

De leden van de camouflageafdelingen moeten schetsen maken van de linies en de landschappen die gecamoufleerd dienen te worden. In het atelier moeten dan beschilderde doeken, valse bomen, nepschoorstenen, bustes van valse wachtposten en hekwerk met stukken gekleurde raffia worden vervaardigd. In schrijnwerkerijen, smidsen, schilder- en raffia-ateliers worden trompe-l'oeils gemaakt die manschappen, loopgraven en batterijen moeten verdoezelen; grondvlakken worden opgehoogd, schaduwen gewijzigd, spoorlijnen en wegen beschermd.

Schilder Lucien-Victor Guirand de Scévola, hoofd van de Franse ateliers, vertelt over de creatie van een valse boom die in eerste linie moet worden opgesteld. Een camoufleur wordt uitgestuurd om schetsen van de echte – te vervangen – boom te maken. “(...) de camoufleur maakt de nodige schetsen. (...) Dat is geen makkelijke taak, want er moet met duizend details rekening worden gehouden: kleurschakeringen, barsten in de schors, kleine takjes die nog aan de vervormde stam zitten.”

Eenmaal terug in het atelier kan de opbouw beginnen.

“Een gespecialiseerde camoufleur heeft de maten genomen. Hem valt de delicaatste taak te beurt, want hij moet voor die boom plannen tekenen die al even nauwkeurig als die van een ingenieur dienen te zijn. De bepantsering zal bestaan uit een brede vierkante stalen plaat van 8 mm dikte en ongeveer anderhalve meter zijde. Op die plaat zullen vier T-ijzers van de hoogte van de boom worden bevestigd, met onderaan verstevigingen. Op die T-ijzers zullen achtereenvolgens verchroomde platen van dezelfde dikte worden aangebracht. Door ze aan elkaar vast te hechten, zal een holle kolom van de gewenste hoogte ontstaan. Onderaan deze metalen koker wordt een ingang voorzien; inwendige stijgijsers maken het mogelijk in de koker op te klimmen en helemaal bovenin kunnen kijkopeningen voor observatie worden opengemaakt. Een klapstoel biedt de bespieder een relatief comfort. (...) Er zal gewone staalplaat worden gebruikt; met een hamer en enkele speciale werktuigen wordt die plaat gevormd en ingesneden, om de schors precies na te bootsen. (...) Een dikke vernislaag aangedikt met zand en grint zal vervolgens over de staalplaat worden aangebracht en nadien zal de schors gekleurd worden. Op de boom die zo werd nagemaakt, zullen alle sporen van de granaatslagen nauwkeurig worden gereproduceerd; ten slotte worden takjes toegevoegd en de pieken van de kapotgeschoten bovenrand worden met enkele stukken hout verkregen.”

Het vellen van de bestaande boom en de montage van de nepboom gebeuren tijdens een maanloze nacht, opdat de vijand de verandering niet zou opmerken. Artillerievuur maskert het lawaai.

Tijdens het bezoek

De loopgraven

De loopgraven

Definitie: defensieve stelling, bestaande uit een of meer parallelle linies met bunkers, gangen, schietstellingen voor kanonnen, mortieren of machinegeweren, bedoeld om aan vijandelijk vuur te weerstaan en de mannen bescherming te bieden. Ideaal gezien moeten die linies op een natuurlijk of kunstmatig obstakel kunnen steunen: waterloop, kanaal, droge of met water gevulde gracht, spoorwegberm, muur,...

De loopgravenoorlog

De gevechten op het westelijke front lopen al snel vast. Reeds in november 1914 wordt de bewegingsoorlog een stellingenoorlog. Aan beide zijden van de frontlijn graven soldaten zich in; ze brengen het grootste deel van de oorlog in die loopgraven door. De eerste loopgraven worden haastig gebouwd, in verzopen grond en onder vijandelijk vuur.

Loopgraven naargelang het terrein

De bouw en de inrichting van de loopgraven zijn bij elk leger anders, naargelang de sector, het klimaat en/of de geografie.

Aan het oostelijke front en in het Midden-Oosten zijn de vlaktes zo immens en de afstanden zo groot dat de loopgravenoorlog er eerder zelden voorkomt. De loopgraven die daar bestaan, worden in het zand gegraven (behalve in Gallipoli, schiereiland van de Dardanellen, tegenover Turkije).

In de Alpen (Oostenrijks-Italiaans front) worden de loopgraven verticaal gebouwd, langs de bergflanken, tot 3.900 m boven de zeespiegel; ze dringen diep in het gebergte door. Voor de bouw van de loopgraven moet rekening worden gehouden met het moeilijke terrein, de harde ondergrond en de extreme weersomstandigheden. Sommige loopgraven worden zelfs in de gletsjers gebouwd.

In de Somme en de Champagnestreek (Brits en Frans front) kan de kalkgrond makkelijk worden uitgegraven. Oude steengroeven worden als ondergrondse kantonnementen en hospitalen gebruikt. In sommige van deze kunstmatige grotten verblijven vijandelijke strijders soms zij aan zij.

In de Vogezen (Frans front) worden de loopgraven in harde zandsteen uitgegraven.

Het Vlaamse front (Belgisch en Brits front)

In Vlaanderen, aan het Belgische en Britse front, wordt de IJzervlakte eind oktober 1914 door de opening van de sluizen in Nieuwpoort onder water gezet. In de doorweekte grond kunnen geen loopgraven worden uitgegraven. Loopgraven moeten met zandzakken in de hoogte worden gebouwd. In het overstroomde landschap steken enkel de hoger gelegen constructies uit: spoorwegbermen, bruggen, afgelegen boerderijen die als observatieposten dienstdoen. De loopgraven worden onderling door loopbruggen verbonden.

Na verloop van tijd wordt het loopgravennetwerk beter uitgebouwd. De voorste linies worden door middel van gangen met de achterliggende verbonden. Die gangen komen zigzag te liggen om bij een vijandelijke aanval enfileervuur te beletten. Met hout, beton en golfplaat wordt getracht deze noodschuilplaatsen iets comfortabeler te maken. Prikkelraad en Friese ruiters beschermen de directe omgeving van de loopgraaf en

worden verondersteld vijandelijke aanvallen af te weren. Prikkelendraad werd in 1874 door de Amerikaan Joseph Glidden uitgevonden.

Smalspoortreintjes (getrokken door manschappen) doorkruisen het loopgravenstelsel. Panelen geven de namen van de gangen aan en verwittigen over mogelijk gevaar bij deze of gene kruising. Om geen nutteloze risico's te nemen, kan de vijand met behulp van periscopen worden geobserveerd.

Luchtfoto waar het loopgravennetwerk duidelijk op te zien is, WHI

Bewapening en tactiek

Traditionele individuele wapens, zoals geweren en bajonetten, blijken in de smalle loopgraven en tussen de prikkeldraadversperringen niet altijd even handig. De bijzondere omstandigheden vergen aanpassingen.

Het periscoopgeweer maakt het mogelijk relatief veilig boven de rand van de loopgraaf te schieten. Middeleeuwse wapens duiken weer op: matrakken, messen, dolken, vlegels, wapenhamers,... Daarbij komen dan geïmproviseerde wapens zoals loopgraafmessen, granaten gemaakt met confituurpotten. Aangepaste bewapening verschijnt pas later. De infanteristen gebruiken hand- of stokgranaten, of granaten die met een granaatwerper worden afgeschoten.

Periscoop voor een officier, WHI

Scherpschutters (snipers) blijken in de loopgraven bijzonder doeltreffend. Goed gecamoufleerd en beschermd door metalen platen mikken ze tussen de zandzakjes. Ze zaaien paniek in het tegenoverliggende kamp en schieten bij voorkeur op officieren of bedieners van machinegeweren.

De 17e-eeuwse belegeringstactieken duiken weer op. Zo worden gangen gegraven om onder de vijandelijke stellingen mijnen te laten ontploffen. Mortieren, kleine kanonnen met krombaanvuur, maken het mogelijk de vijandelijke loopgraaf (dikwijls niet meer dan een kilometer verderop) onder vuur te nemen.

Overdag maken sluipschutters en luchtobservatie alle verplaatsingen onmogelijk. Maar 's nachts, als het donker is, is de tijd gekomen voor aflossingen en bevoorradingen, verkenningspatrouilles en herstellingen aan de loopgraven.

Dagelijks leven

Het Belgische front is relatief kalm want de soldaten zijn niet betrokken bij de grote geallieerde offensieven die ontelbare mensenlevens eisen. Gevaar is er natuurlijk altijd, maar het leven van de Belgische soldaat wordt geritmeerd door werkzaamheden, verplaatsingen, corvees en vooral lange wachttijden. Het dagelijkse leven verloopt volgens een beurtrol.

Drie of vier dagen in de eerste linie worden gevolgd door drie of vier dagen piket in de tweede linie, waarop drie of vier dagen rust in het kantonnement in de achtergelegen regio volgen. Deze relatieve rust wordt opgevuld met diverse werkzaamheden, manoeuvres en inspecties. De soldaten vinden er echter toch ook wat verstrooiing, ze kunnen er zich wassen, vrienden opzoeken, enz.

Het aantal dagen in elke fase kan verschillen naargelang de periode, de sector, een nakend gevecht,... De soldaten trekken constant van de ene plek naar de andere en sleuren daarbij steeds hun hele hebben en houden mee, want de ruimte die ze verlaten, wordt dadelijk door andere soldaten ingenomen.

A. Bocklandt, *Mijne Oorlogsherinneringen*

“'s Anderdaags aanschouwden we het treurig tooneel dat zich aan ons oogen ontvouwde : het gansche landschap een baaierd, een onbeschrijfelijk woeste chaos geworden; van het slot van Merckem geen spoor meer, van het dorp eenige muurstukken, van de kerk een paar zuilen. Dien dag ook werden we fel beschoten: een vijftal soldaten werden er bij gekwetst en hun wegbrengen door de slijkzone vergde een ganschen nacht.”

Om de drie of zes maanden hebben de soldaten in theorie recht op een groot verlof van twee tot vier weken. De Belgen kunnen wegens de bezetting echter niet huiswaarts keren en moeten hun verlof noodgedwongen ver van hun familie in het buitenland doorbrengen (Frankrijk, Groot-Brittannië).

In de loopgraven hebben de soldaten weinig of geen contact met de buitenwereld. Briefwisseling met familie in bezet België is nagenoeg onmogelijk: brieven moeten via Nederland of Engeland worden verstuurd en dan clandestien in België worden binnengesmokkeld. Dat is precies waar verzetsbewegingen, zoals “Le Mot du soldat” (Het Woord van de soldaat), zich op gevaar voor eigen leven mee bezighouden.

Dagelijks leven: de bevoorrading

Bevoorrading is essentieel voor een leger. De kwaliteit van de bevoorrading beïnvloedt niet enkel de fysieke maar ook de morele toestand van de soldaat.

Ook hier moet het Belgische leger improviseren, want procedures zijn nog niet uitgewerkt. Tijdens de bewegingsoorlog trekken de soldaten hun plan: ze leven van wat de lokale bevolking wil geven of plunderen verlaten boerderijen en huizen.

De Belgische overheden bevoorraden zich ook bij de Fransen, maar in die tijd zijn de eetgewoonten sterk lokaal gebonden. Zo lusten de Belgische soldaten het brood van de Fransen absoluut niet.

De Belgische diensten organiseren dan ook een nationale bevoorrading vanuit Calais (een stad die als draaischijf voor heel wat Belgische militaire diensten wordt gebruikt). In de haven kunnen grote schepen aanmeren en de spoorlijn leidt naar Duinkerke, waar een andere spoorlijn naar het IJzerfront vertrekt.

De basis omvat:

- een bakkerij en een maalderij
- een vleesverwerkingsbedrijf + vee (50.000 runderen)
- een conservenfabriek: vlees en sardines
- een magazijn voor kleine levensmiddelen: koffie, suiker, zout, bonen, erwten, rijst
- een koffiebranderij
- een brouwerij in Veurne (1.000 hectoliter/maand)

De soldaten doen in de achterste linies aan tuinbouw om aardappelen en groenten te kweken.

Bevoorradingsscorvee, WHI

Half 1917 belopen de dagelijkse behoeften van het leger (voor 155.000 manschappen + 15.000 manschappen in de basis van Calais + 40.000 paarden): 80.000 kg bloem, 60.000 kg ingevroren vlees of vlees

in conserven, 26.000 kg kleine levensmiddelen, 240.000 kg haver, 65.000 kg hooi en 80.000 kg stro (ook voor slaapgelegenheid voor de manschappen).

Het dagelijkse rantsoen voor een frontsoldaat:

Brood: 700 gr

Vlees (vers of ingevroren): 400 gr

Koffie en cichorei: 40 gr

Erwten, bonen: 25 gr

Of rijst: 40 gr

Suiker: 20 gr

Peper en zout: 30 gr

Smout/margarine

Of spek: 45 gr

Tabak: 20 gr

De soldaten trachten hun onveranderlijke rantsoen aan te vullen door in de kantine producten aan te kopen. Die kantine is tegelijkertijd kruidenierszaak, leeszaal, café, tentoonstellingsruimte. Het is een multifunctionele plek waar de soldaat zijn rantsoen kan opleuken, een pintje of een koffie kan drinken, met zijn kameraden met de kaarten kan spelen, de kranten kan lezen, brieven naar zijn familie kan schrijven of het werk van de tentoongestelde kunstenaars kan bewonderen.

De lokale handelaars of boeren en de caféhouders verkopen tegen woekerprijzen ook producten zoals melk, kaas, tabak, alcohol. De magere soldij van de soldaat gaat daar helemaal aan op.

Diegenen die geluk hebben, ontvangen pakketten van hun oorlogsmeter of van het Rode Kruis. Sommige soldaten hebben een eigen moestuintje. Het leger ziet daar snel het nut van in en moedigt het idee aan: een “Dienst voor aanplanting en moestuinen” deelt zaad en werktuigen uit.

In de kanalen wordt gevist en er wordt ook jacht op hazen en konijnen gemaakt.

Door de rantsoenering en het gebrek aan afwisseling (vleesconserven, aardappelen, rijst, zwarte bonen) lijden de soldaten honger. De overheid houdt automatisch een deel van de soldij in voor de financiering van de aardappelen, de groenten en de specerijen van het rantsoen. In de eerste linie wordt slechts een maaltijd per dag geserveerd, bij valavond. Vanaf 1915 is die maaltijd dankzij de rijdende keukens warm. Om het moreel van de soldaten wat op te krikken, zijn er alcohol en de steeds populairder wordende sigaretten. De bevoorrading is soms onzeker. Wanneer de gangen en paden op het uur gebruikelijk voor de bevoorrading onder vuur komen te liggen, ziet het er slecht voor de soldaten uit. Als de bevoorrading niet mogelijk blijkt, kunnen de mannen op reserves in hun individuele uitrusting terugvallen: blikjes “aap”, zakjes suiker, koffietabletten + hun keukengerei. Wanneer bombardementen en gevechten de bevoorrading onmogelijk maken, ontstaat een dringend en groot probleem: de waterbevoorrading. Water wordt in de achterste linies met lege petroleumbidons of grote reservoirs aangevoerd, die dan nog eens het doelwit van bombardementen worden. De dorstige soldaten drinken dan brak water uit grachten, wat heel wat ziektes veroorzaakt.

F. Lootens, *Soldatenleven*, p.125.

“Daar zijn de mannen van goeden wil. Juist zijn de twee ketels, een met soep, de andere met aardappelen, in een doorgang der rugleuning geplaatst en is men gereed de uitdeeling te beginnen, als het suizen van een obus ons verwittigt, dat hij voor onze onmiddellijke nabijheid bestemd is. Een geweldige ontploffing. De ketels met soep en patatten de hoogte in. Wat erger is twee doden en drie gekwetsten.”

Dagelijks leven: ongedierte

Het dagelijkse leven van de soldaten wordt bemoeilijkt door het ongedierte dat permanent in de loopgraven krioelt. De modder, de vochtigheid, de resten rottend eten, de slecht of niet begraven lijken in staat van ontbinding, het gebrek aan hygiëne en de promiscuïteit trekken luizen, ratten en vliegen aan die het leven van de soldaten tot een ware hel maken. Het ongedierte veroorzaakt ook ziektes. Tuberculose, tyfus, koorts, bronchitis en dysenterie verzwakken en doden de soldaten. Rattenhonden, de vrienden van de troepen, jagen op de indringers.

L. Comhaire, *Oorlogsbelevissen. Hij en anderen tijdens 1914-1918*.

“Na een tijdje in de schuilplaats doorgebracht te hebben, was het de soldaat niet mogelijk kalm te blijven zitten. Jeukingen overheersten hem op alle plaatsen van zijn lichaam. Het stro, het was gans verbrokken als kaf. Bij nauwkeurig gadeslaan zag men het wemelen, door de werking van het ongedierte.”

“Geen enkel kledingstuk of de luis meldt er zich aan. Het is niet voldoende dat ongedierte tussen de nagels der duimen met een korte “knak” te doden, neen, alle aandacht moet gevestigd aan de eitjes die tussen de naden van hemd en ondergoed huishouden, die moeten onschadelijk gemaakt worden en dat gaat niet tussen de nagels der vingers. (...) Zo ziet men soms kledingstukken een paar dagen in het water liggen, ‘t zij in emmers of in grachten, in gedachte het ongedierte te verdrinken.”

Dagelijks leven: vrijetijd

Loopgravenkunst

Tussen twee aanvallen of dienstperiodes in eerste linie verlopen dikwijls heel wat uren. Om geest én handen een beetje bezig te houden, vervaardigen de soldaten (onder wie zich heel wat ambachtslui bevinden) kleine objecten met voorwerpen die ze in hun omgeving vinden. Granaatscherven, hulzen, trofeeën veroverd op de vijand, hout, riet, boombladeren, beenderen van dieren en stenen worden gebeeldhouwd, gegraveerd, uitgesneden, samengevoegd. Met messen, werktuigen die in verlaten dorpen worden aangetroffen of met materiaal uit de herstellingsateliers van het leger creëren ze gebruiksvoorwerpen zoals penhouders, inktpotten,

papiersnijders, doosjes, kandelaars, enz. om de tekortkomingen van de intendance wat aan te vullen. Sommigen gaan een stapje verder en maken decoratieve voorwerpen (ringen, hangers,...) als oorlogssouvenirs en getuigenissen van het lijden of als talisman. De soldaten nemen soms deel aan wedstrijden of schenken hun werkstukjes aan een geliefde.

Deze populaire en spontane kunst wordt ver achter de linies gerecupereerd door industriëlen en juweliërs die de objecten kopiëren en als blijk van patriottisme verkopen. Na de oorlog duiken in heel wat huishoudens granaathulzen op die tot klok of vaas werden getransformeerd.

Rustperiodes in de kantonnementen

De soldaten brengen hun rustperiodes achter het front door. Daar moeten ze niet enkel gevoed worden, verse kleding krijgen en zich kunnen wassen, maar ook verstrooid en moreel gesteund worden.

Winkeltjes en cafeetjes, opengehouden door landbouwers, bieden een heel klein beetje luxe aan soldaten die slechts over een magere soldij beschikken. In maart 1915 opent een eerste militaire badinstelling de deuren in De Panne. In de zomer van 1916 wordt daar een wasserij aan toegevoegd. Zo'n 400 vrouwelijke vluchtelingen wassen en herstellen er dagelijks 15.000 stukken linnengoed. Vertier wordt geboden door de recreatieve tenten van de British Gifts for Belgian Soldiers of de YMCA. Een eerste organisme wordt op 24 februari 1915 in Londen opgericht. Het zamelt geld in om de soldaten in staat te stellen ietwat prettiger te leven. Het leger organiseert sportevenementen: voetbal, cross-country, kaatswedstrijden, bokswedstrijden. Koningin Elisabeth moedigt artistieke activiteiten aan: toneel, tentoonstellingen van grafische kunsten, bibliotheken, enz.

Zeebaden in De Panne, WHI

De militaire overheden zijn zich goed bewust dat de troepen wel eens gedemotiveerd zouden kunnen raken of in opstand zouden kunnen komen en organiseren dan ook activiteiten of richten achter het front ontspanningsoorden in. De kantine is een veelzijdige plek: het is een kruidenierszaak, een leeszaal, een café en een tentoonstellingsruimte waar de soldaten bijkomende levensmiddelen kunnen kopen, een pintje kunnen drinken, met de kaarten kunnen spelen, de kranten kunnen lezen, brieven kunnen schrijven of de kunstwerken van de kameraden kunnen bewonderen.

Tentoonstellingen met werken van soldaat-kunstenaars worden opgezet in kantines, kerken, hospitalen,... Die expo's worden door caritatieve verenigingen georganiseerd om het moreel van de soldaten wat op te krikken (kunstwedstrijden met tentoonstelling van de geprimeerde werken). Koning Albert I en koningin Elisabeth doen dikwijls de diverse tentoonstellingen aan, zowel die van de officiële kunstenaars ("Artistieke Afdeling van het Belgische veldleger"), als die van amateurartiesten. Ze kopen zelfs regelmatig werken.

Tijdens het bezoek

De krijgsgevangenen

Sinds 1907 regelt de Conventie van Den Haag de leef- en detentieomstandigheden van krijgsgevangenen. Het Internationaal Comité van het Rode Kruis probeert over de toepassing van deze beschermingsmaatregelen te waken door de kampen te bezoeken

De krijgsgevangenen

Meer dan 41.000 Belgische officieren, onderofficieren en soldaten worden gevangengenomen en brengen de oorlog in Duitse kampen door.

De Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen en het Belgisch Agentschap voor de Krijgsgevangenen en de Geïnterneerden werken met het Internationaal Comité van het Rode Kruis samen om lijsten van gevangenen op te stellen en te publiceren. Ze coördineren ook de verzending van pakjes door de families (hoewel die zelf heel weinig hebben) of liefdadigheidsinstellingen zoals “La Caissette du soldat”. De pakjes bevatten levensmiddelen, kleding of snoep.

Het Rode Kruis probeert gewonde of zieke gevangenen ook vrij te krijgen of naar een neutraal land (dikwijls Zwitserland) te laten overbrengen. De instelling bekommert zich ook om soldaten die meer dan 18 maanden vastzitten of die zware familiale lasten hebben. Het betreft hier vooral gevangenen die niet langer in staat zijn om te vechten. De eerste uitwisseling van gevangenen gebeurt in 1915.

Officieren en voetvolk worden in gevangenschap gescheiden. De officieren komen in *Offizierlager* (Oflag) of soms in burchten terecht. Ze moeten niet werken. De soldaten en onderofficieren worden in *Mannschaftsstellager* (Stalag) samengebracht. Ze werken in de landbouw, de huisnijverheid, de industrie, de mijnen.

Hoewel verboden door de Conventie bestaan er ook strafdampen voor militairen die bijvoorbeeld trachtten te ontsnappen.

“Na een jaar in Frankrijk te wonen, verhuisden we opnieuw. Deze keer vluchtten we naar Zwitserland. Daar kwamen we mijn papa tegen! De Duitsers hadden hem twee jaar gevangen gehouden. Nu was hij vrij. Hij was wel erg ziek. Hij had de ziekte ‘tyfus’. Het Rode Kruis zorgde ervoor dat hij geneesde.”

Getuigenis van Jean-Baptiste Verhaeghe

<https://terf.kindereninbezettegebied.be/personen?page=1>

Leven in de kampen

De gevangenen van alle nationaliteiten (Fransen, Britten, Russen,...) zitten met duizenden opeengepakt in houten barakken waar de meeste elementaire hygiëne ontbreekt. Hun horizon beperkt zich tot de prikkeldraad rondom het kamp. Zowel de Duitse overheden als de geallieerde regeringen en de liefdadigheidsorganisaties (waaronder het Rode Kruis) trachten de miserie van de gevangenen wat te verlichten. Ze organiseren lessen, toneelvoorstellingen en sportwedstrijden, richten leeszaal in of geven kampkranten uit. Brieven en pakjes vanwege de familie moeten de soldaten een riem onder het hart steken. Verveling, heimwee, gebrek aan actie en de afwezigheid van familie maken de soldaten mentaal fragiel. Ze zinken weg in depressie, mutisme, wanhoop of waanzin: de “prikkeldraadpsychose”. De mannen vallen ten prooi aan tyfus, cholera of tuberculose en vrezen ver van hun familie te sterven. Ongeveer 2.000 soldaten overleven hun gevangenschap niet.

De geïnterneerden

Naast de krijgsgevangenen zijn duizenden Belgische soldaten geïnterneerd in neutrale landen zoals Zwitserland of Nederland. Door hun neutraliteit kunnen die landen de soldaten niet naar het veldleger terugsturen of aan de Duitse overheid overleveren. De mannen zitten opgesloten in kampen, doelloos en werkloos. Ze worden door de Belgische bevolking en hun kameraden aan het front geminacht.

Interneringskamp in Nederland, WHI

Tijdens het bezoek

De nieuwe technologieën

Tijdens de Eerste Wereldoorlog wenden de oorlogsvoerders nieuwe technologieën aan. Soms bestaan die technieken al voor de oorlog, maar tijdens het conflict worden ze op grote schaal toegepast. De impact op de vijand is dikwijls eerder psychologisch dan strategisch. De nieuwe wapens hebben het verloop of de uitkomst van de strijd niet noodzakelijk beïnvloed, maar ze betekenen onmiskenbaar de overstap naar een moderne en technologische oorlog.

Het gas

De verschijning van chemische wapens veroorzaakt een diepgaande schok en is een van de markantste militaire feiten van het conflict. De Franse soldaten beschikken al in augustus 1914 over verstikkende patronen, waarvan de Franse overheid beweert dat ze de Conventie van Den Haag uit 1899, die dodelijke chemische stoffen verbiedt, niet schenden. Ze vormen echter wel een eerste stap in de chemische oorlog. De eerste chemische aanval, op 22 april 1915 in Poelkapelle in de streek van Ieper, wordt door het Duitse leger gelanceerd. De Geallieerden repliceren op 25 september 1915 in de buurt van Loos.

De Duitse gasaanval van april 1915 is tegen Fransen en Canadezen gericht. De aanval met chloor komt als een totale verrassing; de troepen raken in paniek en de Geallieerden trekken verschillende kilometers terug. Het gas dat tegen de vijand wordt gericht, komt uit flessen met geperste lucht of uit kilometerslange loden buizen. De Duitsers maken gebruik van de wind die in de juiste richting waait (maar die wind kan natuurlijk steeds van richting veranderen!). Later worden met gas gevulde granaten en mortierprojectielen gebruikt.

De diverse gassen kunnen uiteenlopende aandoeningen veroorzaken. De toxische gassen (meteen ook de gevaarlijkste) vernietigen het zenuwstelsel; de verstikkingsgassen (de meeste gebruikelijke) veroorzaken een langzame verstikking; de brandgassen (zoals Yperiet dat vanaf 1917 in omloop komt) vallen de slijmvliezen aan en veroorzaken oog- en huidletsels; nog andere gassen doen hoesten, niezen of tranen en hebben slechts effecten van voorbijgaande aard. Zodra de verrassing verwerkt is, worden talloze middelen bestudeerd en vermenigvuldigd om manschappen én dieren te beschermen. In de eerste linies worden wachtposten opgezet die met alle beschikbare middelen (trommels, gongs, elektrische geluiden) alarm moeten slaan. De eerste individuele beschermingsmiddelen zijn rudimentair: een prop watten gedrenkt in hyposulfiet en natriumcarbonaat moet bevochtigd worden en op neus en mond worden geplaatst, waarbij de ogen onbeschermd blijven. Industriëlen en chemici vinden al snel meer doeltreffende apparaten uit: bivakmutsen, volledige maskers, rubberen of lederen maskers die door middel van een soepele buis op een filter zijn aangesloten, diverse patronen die filtrerende, absorberende of neutraliserende producten bevatten. Het complete masker beschermt de ogen en de ademhalingswegen en vermindert het dodental aanzienlijk.

Een van de eerste maskers met tampon en bril, maar zonder filter, WHI

minder dan 1% doden. Chemische wapens hebben eerder een psychologisch effect dan een waar militair

Het gebruik van gas is echter nooit beslissend voor de overwinning en verzwakt ook de troepen niet wezenlijk. De gevechtsgassen veroorzaken

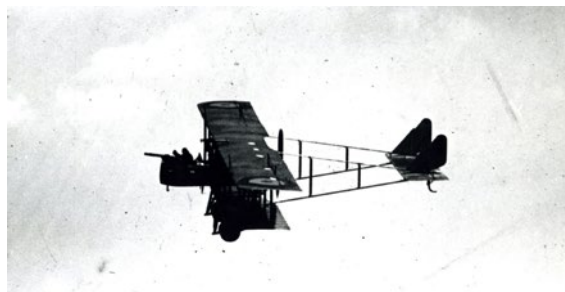
resultaat en geen enkel offensief triomfeert door het gebruik van gas. De twee kampen werken steeds giftigere wapens uit, maar ook steeds meer doeltreffende verdedigingsmechanismen.

L. Comhaire, *Oorlogsbelevissen*

“Van gasmaskers kon evenwel niet gesproken worden, het waren slechts enige lappen gaas waartussen een zeker produkt tot zuivering van de lucht. Het masker bedekte de mond en de neus en werd vastgebonden met twee linten achter het hoofd. Een afzonderlijke caoutchouc bril met micaglazzen, diende tot bescherming der ogen.”

De luchtvaart

Een andere pionier van de oorlog van 14-18 is de luchtvaart. Het Kanaal wordt pas in 1909 voor de eerste keer vliegend overgestoken en het vliegwezen staat bij het uitbreken van het conflict dan ook nog slechts in de kinderschoenen. De oorlog betekent echter een grote stimulans en vliegtuigen ontwikkelen razendsnel. Het zijn trouwens de opgedane ervaring en de technische vernieuwingen van de oorlog die de ontwikkeling van de eerste commerciële luchtvaartlijnen tijdens het interbellum mogelijk maken.

Farman MFXI, WHI

De luchtgevechten spreken tot de verbeelding en de piloten worden echte nationale en romantische helden. Iedereen heeft de mond vol over Guynemer, de “Rode Baron”, Olieslagers. Ze komen dikwijls heldhaftig maar tragisch aan hun einde en het leven van een piloot beperkt zich soms tot enkele weken...

De luchtvaart vervult verschillende taken, waarvan observatie en jacht de belangrijkste zijn. Vliegtuigen voeren ook bombardementen uit en verbinden de troepen aan het front met de generale staf die het offensief leidt (de troepen in eerste linie maken tekens en gebruiken stukken stof van verschillende kleuren om aan te geven of ze al dan niet in moeilijkheden verkeren); ze staan in voor bescherming, verkenning en bewaking.

A. Bocklandt, *Mijne Oorlogsherinneringen* (februari 1915)

“Het waren dagen van heerlijk zomerweder gedurende dewelke de oorlog verplaatst scheen van de aarde in de lucht : Duitse vliegeniers kwamen dagelijks op verkenning en leverden slag met geallieerde vliegkrachten.”

De bewapening

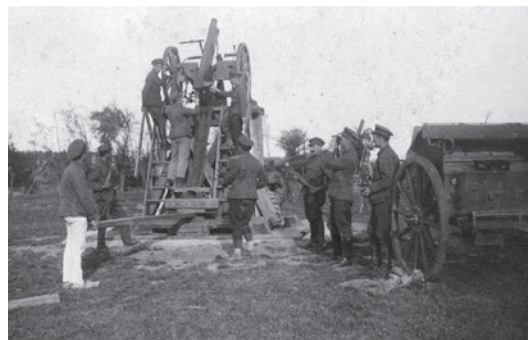
De piloot en de observator verdedigen zich aanvankelijk met een karabijn of een revolver. De eerste machinegeweren zijn te zwaar om aan boord te worden genomen. Een licht machinegeweer wordt dan bovenop de bovenste vleugel van het toestel gemonteerd, maar die oplossing blijkt allesbehalve praktisch. Het wapen moet doeltreffend worden opgesteld en de piloot niet in gevaar brengen: de Nederlandse ingenieur Fokker bedenkt een systeem om het ritme van de schoten en de omwentelingen van de schroef op elkaar af te stemmen. De eerste bombardementen gebeuren vanuit zeppelins, want die kunnen tot 2,5 ton meenemen, soms in een speciale armatuur. Die bommen zijn rond en worden gewoonweg overboord gegooid. Later bevatten ze carboniet en worden ze tolvormig.

Dan wordt er vanuit vliegtuigen gebombardeerd: eerst met kleine gevleugelde granaten die aan de romp zijn vastgemaakt, later met kleine handgranaten die per 6 of 7 aan elkaar zijn gebonden. Uiteindelijk verschijnen de echte vliegtuigbommen in de vorm van grote

“zetspillen” die tussen 5 en 1.000 kg wegen. Ten slotte worden echte bommenwerpers gebouwd met bommen die onder de vleugels worden vastgemaakt.

De luchtdoelartillerie

Als antwoord op de vermenigvuldiging van het aantal vliegtuigen in de lucht verschijnt ook een specifieke artillerie. De eerste luchtafweerkanonnen zijn louter veldkanonnen die op opgestapelde affuiten worden gemonteerd (cf. zaal), maar al snel worden echte luchtafweerkanonnen met verticale vuurlijn gebouwd. Er moeten ook nieuwe methodes worden ontwikkeld om het schot te regelen. Met driehoeksmeting is het mogelijk de positie van het vliegtuig in de lucht, zijn traject en zijn snelheid te bepalen.

Het Belgische vliegwezen

In augustus 1914 telt het Belgische leger 16 vliegtuigen en 34 piloten, tegen 150 in de Duitse strijdmacht. In 1915 resten nog slechts 5 Belgische ongewapende vliegtuigen. Het Belgische vliegwezen wordt echter snel weer opgebouwd, met nieuwe vliegbasisen. De eerste basis komt er begin 1915 in Koksijde, op het grondgebied van boerderij Ten Bogaerde (vandaag de basis van de Sea Kings en de redding op zee). Het militaire vliegveld bevindt zich kort bij het front. Dat maakt snelle tussenkomsten mogelijk, maar betekent ook dat het een gemakkelijk doelwit voor bombardementen is. Eind 1916 begin 1917 dringt een verhuizing zich dan ook op. Een nieuw vliegveld verrijst ietwat westelijker, op het grondgebied van boerderij Groot Moerhof in De Moeren. Andere Belgische vliegtuigen opereren vanaf vliegvelden in de buurt van Duinkerke.

Het Belgische vliegwezen zet een doeltreffende dienst voor luchtobservatie op. De piloten volgen daarvoor een opleiding in het Franse, Britse en zelfs Russische leger.

In 1916 beschikken de observatoren over draadloze telegrafie. Een jachtstaldeel ziet het licht.

In 1917 heeft België nog altijd maar 39 toestellen (hetgeen in overeenstemming is met de omvang van de rest van het leger), vooral vliegtuigen van Britse en Franse makelij (resp. de Sopwith met een luik voor een foto toestel en de Nieuport 23).

Luchtfotografie, een betrekkelijk nieuwe technologie, blijkt voor alle oorlogsvoerders al snel een onontbeerlijk inlichtingeninstrument. De foto's moeten informatie over de stellingen en intenties van de vijand verstrekken. Het Belgische vliegwezen specialiseert zich in luchtfotografie.

Het machinegeweer

Het machinegeweer wordt vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog uitgevonden. De eerste zijn dikwijls zwaar (tussen 40 en 55 kg met affuit), watergekoeld (voor de wapens met een cilinder waarin vloeistof moet worden gegoten) of luchtgekoeld. Het snelvuurwapen kan 400 tot 600 schoten per minuut lossen en wordt door 2 of 3 soldaten bediend.

In tegenstelling tot de meeste nieuwe wapens die tijdens de Eerste Wereldoorlog verschijnen, beïnvloedt het machinegeweer door zijn dodelijke kracht en vuurcadans wel degelijk het verloop van het conflict. De generale staven blijven echter al te dikwijls trouw aan ouderwetse aanvalstactieken, waardoor bij traditionele stormlopen duizenden soldatenlevens worden opgeofferd.

Landschap verwoest door intense bombardementen, WHI

De evolutie van de tactiek

De artillerie

Bij het uitbreken van de oorlog is de artillerie, net zoals het volledige Belgische leger, in volle reorganisatie. De kanonnen die bij het Duitse bedrijf Krupp werden besteld, worden uiteraard niet geleverd. En munitie, aangepast aan de gebruikte kanonnen, ontbreekt. Net zoals de andere oorlogsvoerders beschikt ook het Belgische leger over verschillende soorten artillerie. Artillerie wordt ofwel volgens gebruik, ofwel volgens kaliber ingedeeld.

Het gebruik:

- vestingartillerie die de forten van Luik, Namen en Antwerpen verdedigt. Als eerste bij de invasie en de gevechten betrokken.
- veldartillerie die de troepen in beweging bijstaat.
- belegeringsartillerie die 17de-eeuwse tactieken toepast. Het betreft hier korte kanonnen die granaten bijna verticaal afschieten (het projectiel legt een klokvormige baan af). De vijandelijke loopgraaf ligt dikwijls maar 1 of 2 km verderop. De Belgen ontwikkelen deze belegeringsartillerie aan de hand van de Van Deuren-mortier en de Delattre-granaatwerper. De valsnelheid en de kracht van de ontploffing van het projectiel moeten volstaan om loopgraven en schuilplaatsen te vernietigen.
- luchtafweerartillerie die gaandeweg wordt ontwikkeld als bescherming tegen zeppelins, observatieballonnen of vliegtuigen. Aanvankelijk gaat het om veldkanonnen op geknutselde affuiten. Later verschijnen kanonnen die speciaal met dit doel voor ogen worden ontwikkeld.

Het kaliber: het gaat hier om de doormeter van de binnenzijde van de loop van het kanon. Het kaliber bepaalt de dikte en dus de kracht van de afgeschoten granaat.

- De lichte veldartillerie schiet op rechtstreeks zichtbare doelen. Ze staat de opmars van de infanteristen bij. Bijvoorbeeld: kaliber van 75 mm.
- De zware artillerie van groot kaliber schiet op onzichtbare doelen die verschillende kilometers verderop liggen. Bijvoorbeeld: Duits kanon dat op Parijs schiet, 120 km verderop. Groot kaliber: 155 mm of 210 mm. De schietbaan wordt aan de hand van driehoeksmeting en fysica berekend. De zwaarste kanonnen worden per spoor vervoerd. Bij het uitbreken van het conflict beschikt België niet over een uitgebreide zware artillerie. Dankzij Franse stukken wordt de achterstand ingehaald.

Doeltreffende artillerie vereist:

- een goede communicatie tussen de voorste en de achterste linies. Die communicatie verloopt eerst via estafettes (manschappen of honden die bevelen transporteren) en later via telefoon met of zonder draad. De schietbaan wordt ook dankzij luchtobservatie bepaald.
- een doeltreffende observatie via vliegtuigen, aangelijnde ballonnen, posten opgezet in kerktorens (die uiteraard het eerste doelwit van de vijandelijke artillerie worden) of vanop een ladder in een valse boom.
- bevoorrading van de kanonnen. Granaten moeten niet enkel vervaardigd worden maar ook tot aan het front worden vervoerd. Bijvoorbeeld: het aantal granaten dat het Franse leger op 26 september 1918 in de Champagnestreek afschiet: 1,5 miljoen. Duits voorbeeld: op 21 februari 1916 tussen 7u00 en 16u00 schieten de Duitsers om de drie seconden een granaat op het Franse front af.

Het Belgische leger zet in Frankrijk munitiefabrieken op. De arbeiders die er werken, zijn ingelijfd en worden net zoals soldaten behandeld, volgens dezelfde discipline.

In de loop van de oorlog groeit de artillerie enkel maar verder aan. Ze heeft het verloop van het conflict grondig beïnvloed. Het artilleriegeweld pint de manschappen in de loopgraven vast en veroorzaakt 2/3 van alle verliezen. Lichamen worden verpulverd; de verwondingen laten onuitwisbare sporen na. Het is precies om het immobilisme, opgelegd door onophoudelijk artillerievuur, te doorbreken dat de tank wordt uitgevonden.

A. Bocklandt, *Mijne Oorlogsherinneringen*

“Dagelijks immers werd het dorp hevig beschoten; ook bij nachte was het een akelig iets, de houwitsers suisend te hooren schuifelen en verraderlijk neer te ploffen, de shrapnels boven ons hoofd te voelen openbarsten, zoodat de loodkogels er van langs deuren en vensters binnendrongen.”

De evolutie van de tactiek wordt door de artillerie bepaald.

De Duitsers passen hun tactieken aan. Ze organiseren een heel mobiele verdediging in de diepte die zich bij bombardement terugtrekt. Ze wachten de aangekondigde aanval af, zitten relatief veilig en lijden geen verliezen, waardoor ze de vijand weten te verrassen.

Bij de Britten ligt de zaak helemaal anders. Generaal Haig, hoofdbevelhebber van de Britse strijdkrachten, denkt en handelt zoals een 19e-eeuwse cavalerieofficier. Hij wijzigt zijn tactiek nooit. Hij laat geen plaats voor het onvoorziene; alles wordt rigoureuus gepland om chaos te vermijden. De strijders kunnen op het slagveld geen enkel initiatief nemen, wat dikwijls op een catastrofe uitdraait (vb.: slag bij de Somme). De vijand en de luchtobservatie worden systematisch onderschat.

Op het oostfront en het Italiaanse front vallen de Duitsers met zwaarbewapende en zeer mobiele groepen aan (geweren, lichte machinegeweren, vlammenwerpers, lichte Minenwerfers). Die worden gevolgd door infanterie, begeleidingsartillerie en pioniers. Dan treden de reservetroepen aan. De plekken die weerstand bieden, worden eerst ontweken en daarna omsingeld en overspoeld. De aanval wordt ondersteund door

rijdende artillerie die de infanterie op de voet volgt en de vijandelijke machinegeweren het zwijgen oplegt. Deze Duitse tactiek wordt voor het eindoffensief in de herfst van 1918 met succes door de Geallieerden overgenomen.

Draadloze telegrafie

In 1895 ontdekt ingenieur Marconi dat boodschappen via radiogolven kunnen worden overgemaakt. Voor de oorlog strijden twee bedrijven om heerschappij in de draadloze telegrafie: Marconi's Wireless Telegraph and Signal Company Ltd (GB) en Telefunken (Duitsland). Ze installeren hun toestellen op schepen of in duikboten en creëren overal ter wereld radiostations.

Oproepen worden gecodeerd om de identiteit van eenheden te verbergen; namen van officieren, locaties of uuraanduidingen zijn verboden of worden gecodeerd.

Omstreeks 1916 verschijnt de draadloze telefonie. Het leger wordt uitgerust met mobiele posten die gebruik maken van demonteerbare antennes van 20 m hoogte.

De telegraaf en de telefoon met draad worden voortaan in de achterhoede gebruikt.

A. Bocklandt, *Mijne Oorlogsherinneringen*

Er waren in ons front vier luisterposten of " postes d'écoute " te bezetten; ze bevonden zich in de onmiddellijke nabijheid der Duitse schildwachten; de soldaten trokken er heen in een schuitje over den IJzer en waren, eens daar, aan hun eigen lot overgeleverd, want meestal was de telephonische verbinding met de eerste lijn, door beschieting in de war.

De radio wordt op basis van de draadloze telefonie ontwikkeld (zendmast zichtbaar in de zaal) en in de luchtvaart gebruikt.

Vliegtuigen worden met radiozenders uitgerust, zodat piloten hun observaties aan grondposten kunnen overmaken. Boodschappen ontvangen kunnen ze echter niet. De zendpost neemt de plaats in die normaal gezien aan de observator wordt voorbehouden; de antenne sleept achter het vliegtuig aan en moet voor de landing worden opgerold.

Om signalen vanop de grond naar het vliegtuig te sturen worden Popham-panelen gebruikt (signalisatie gebruikt door de marine). Stoffen panelen uitgespreid over de grond geven een visuele bevestiging van de radiosignalen die door het vliegtuigen worden uitgezonden. Dit systeem wordt later door de eenheden aan het front algemeen in de grond-luchttransmissie toegepast.

De tank

De tank ontstaat om de vastgelopen loopgravensituatie te doorbreken en een antwoord te bieden op de machinegeweren die infanterie-uitvallen onmogelijk maken. Het doel is mobiele kanonnen over alle soorten terreinen te laten oprukken, terwijl de manschappen toch beschermd blijven.

De tank wordt gelijktijdig in Frankrijk en in Engeland ontwikkeld.

De Britten creëren als eersten een gevechtswagen, maar de verwachte resultaten blijven uit. Onder leiding van kolonel Estienne vervaardigen de Fransen twee rupsvoertuigen. Tegen het einde van de oorlog maken ze een lichte tank, de Renault FT 17, die bij het eindoffensief in 1918 wordt ingezet.

De Duitsers ontwikkelen een enorm gepantserd voertuig, de A7V, die in gevechtssituaties echter ondoeltreffend blijkt.

De Engelsen gebruiken het codewoord “tank” om hun uitvinding geheim te houden. Ze bedenken eerst “Water Carrier” als naam, zagezegd een instrument om het Russische leger van water te voorzien. Maar vermits de initialen op “WC” uitkomen, wordt al snel het woord “tank” verkozen (reservoir, kuip). Het codewoord is als naam blijven hangen.

De uitvinding staat een grote toekomst te wachten, maar werkt voorlopig nog niet optimaal. Bij de positieve punten kan worden opgetekend dat de tank aan bombardementen weerstaat, dat hij op alle terreinen kan worden ingezet, dat de vuurcadans zeer hoog ligt en dat de vijand vanop een zekere afstand kan worden aangevallen. De minpunten zijn dan weer dat

de tank door oververhitting regelmatig defect raakt en dat zijn progressie van de weersomstandigheden afhangt. Omdat moderne communicatietechnieken zoals de radio ontbreken, gebruikt de tank duiven om te communiceren. Maar zo kan de vijand uiteraard gemakkelijk de hand op boodschappen leggen.

De tankbemanningen hebben het zwaar te verduren: de ruimte is uiterst beperkt, de temperatuur loopt hoog op, het lawaai is oorverdovend en de geur van brandstof zo verstikkend dat de inzittenden een beschermingsmasker moeten dragen. Dat stalen masker, dat op ooghoogte uitgesneden en geplooid is, heeft onderaan een metalen net dat bescherming moet bieden tegen de metalen splinters die van de zijwanden afspringen wanneer het voertuig door een projectiel wordt getroffen.

De eerste gevechtstanks verschijnen op 15 september 1916 bij Flers in de Somme. Hun inzet is een mislukking en hoewel de Duitsers totaal worden verrast, repliceren die al snel met de bouw van gepantserde voertuigen. De ontplooiing van 400 Britse pantser op 20 november 1917 in Cambrai is veel overtuigender, want de Duitse linies worden doorboord.

Het eerste tankgevecht vindt op 24 april 1918 in Villers-Bretonneux in de buurt van Péronne plaats. Drie Duitse tanks komen tegenover drie Britse Mark IV's te staan. Die laatste kunnen de Duitsers terugdringen. Zo kan Villers-Bretonneux worden heroverd, waardoor de weg naar Amiens wordt afgesneden.

Het Museum bezit drie tankmodellen uit de Eerste Wereldoorlog.

De Renault FT 17: licht pantservoertuig voor directe ondersteuning van de infanterie. Bewapening in een toren die over 360° kan draaien. Voorzien van rupsen.

De Whippet (windhond) is de eerste Britse lichte tank.

De Mark IV: voorzien van rupsen om niet op obstakels vast te lopen. De verhalen over de gevechtssomstandigheden zijn schrikwekkend: geen zichtbaarheid, binnentemperatuur rond de 50°, wansmakelijke geur van brandstof en cordiet, geen ventilatie, geen interne communicatie mogelijk door het oorverdovende lawaai, groot ongemak. Kogels worden door de bepantsering tegengehouden, maar hun impact veroorzaakt zeer gevaarlijke splinters die in de cabine rondvliegen.

De ingenieurs werken al snel antitankgeweren uit.

De vlammenwerper

De vlammenwerper wordt voor de eerste keer in februari 1916 door de Duitsers in Verdun gebruikt. Daarna zetten ze het wapen in juli 1916 tegen de Britten in, wat grote paniek in die rangen veroorzaakt. Het wordt echter aan de kant geschoven: de barbaarse machine is zowel omslachtig als hinderlijk in gebruik en heeft een beperkte dracht. Het kan enkel door soldaten te voet vanuit een loopgraaf worden aangewend. De operatoren zijn dus uiterst kwetsbaar en worden zelden gevangengenomen, vooral als hun doelwitten overleven. De Britten en Fransen werken hun eigen vlammenwerpers uit, maar houden het snel voor bekeken. Het Duitse leger blijft de vlammenwerper de hele oorlog lang inzetten, meestal in ploegen van zes stuks. Aan Franse zijde test de Parijse brandweerbrigade de vlammenwerper bij de heuvel van Vauquois uit. Door gebrek aan ervaring, door tegenwind en omdat het doelwit in de hoogte is gelegen, worden twintig mannen levend verbrand, slachtoffer van hun eigen materiaal.

De oorlog op en onder zee

De Belgische marine

Aan de vooravond van de oorlog heeft België geen marine meer. Om financiële redenen werd die in 1862 afgeschaft.

Wanneer de Duitsers in het land binnenvallen, creëert de generale staf inderhaast een Dienst voor Kust- en Rivierverdediging.

Bij de aftocht van de Belgische troepen na de val van Antwerpen worden alle schepen die van de Staat afhangen (pakketboten, afbakeningsschepen, sleepboten en loodsen) ter beschikking van de Belgische regering gesteld om het leger en de burgerbevolking in de evacuatie bij te staan. Tijdens de slag om de IJzer nemen de pakketboten deel aan de evacuatie van de hospitalen uit Duinkerke en Calais richting Cherbourg; bij elke terugreis brengen ze munitie naar Le Havre. De pakketboten worden vervolgens voor de duur van de oorlog ter beschikking van de Britse regering gesteld. Op vier jaar tijd steken ze meer dan 4.000 keer het Kanaal over, waarbij meer dan 2 miljoen soldaten naar het front worden gebracht en meer dan 500.000 gewonden worden gerepatriëerd. Mijnen en drijfnetten gevuld met springstoffen vormen steeds een enorm gevaar.

Korps van Torpedisten en Zeelieden

Op 3 mei 1917 wordt het Bemanningsdepot, gebaseerd in Grevelingen, in het leven geroepen. De dienst moet de dienstplichtige en vrijwillige zeelieden beheren. De oorlogsvrijwilligers worden belast met de bescherming van koopvaardijsschepen tegen Duitse (duik)boten. Dat zijn doelwitten die bijzonder moeilijk te treffen zijn omdat ze ofwel door de deining voortdurend bewegen, ofwel net onder de waterspiegel opereren. Er moeten dan ook beproefde technieken worden toegepast.

Mijnen in de Noordzee

Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt vooral in de Noordzee en in het Kanaal massaal gebruik gemaakt van verankerde mijnen. Zo worden defensieve barrages en offensieve velden gecreëerd. De Duitsers, net zo goed als de Geallieerden, leggen ontelbare mijnen, drijvende barrages en drijfnetten met explosieven:

een permanent gevaar voor de scheepvaart. Op vier jaar tijd leggen de Britten alleen al meer dan 100.000 mijnen...

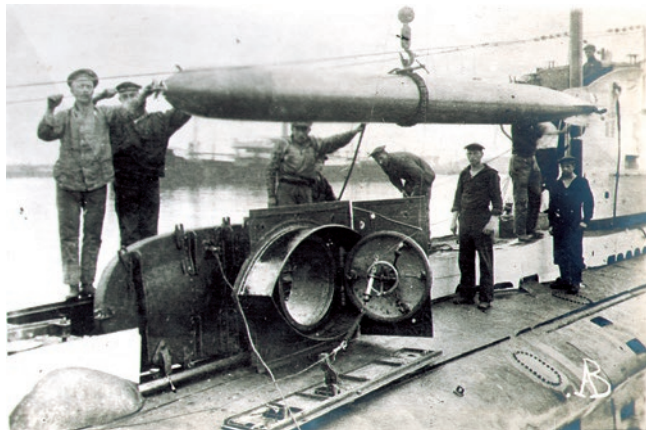
Een duizendtal militaire schepen en koopvaardijvaartuigen wordt door zo'n 290.000 mijnen tot zinken gebracht. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat net in die periode de eerste ontmijningstechnieken worden ontwikkeld, bijvoorbeeld het veegmateriaal van admiraal Ronarc'h.

De Belgische matrozen nemen eveneens aan de strijd tegen de mijnen deel.

De onbeperkte duikbotenoorlog en zijn impact op de navigatie voor de Belgische kust

Als antwoord op de Britse blokkade lanceren de Duitsers op 4 februari 1915 een allesomvattende duikbotenoorlog tegen alle geallieerde en Britse koopvaardijschepen die in Britse wateren varen. Enkel de koopvaardijschepen die onder neutraal paviljoen varen, worden gespaard.

Duitse onderzeeërs (U-Boote) manoeuvreren in de ondiepe Belgische wateren. Ze varen dikwijls aan de oppervlakte en duiken enkel bij gevaar, bijvoorbeeld wanneer ze door een vliegtuig gespot worden. In de loop van het conflict lopen talloze duikboten echter vast op de vier zandbanken voor de Belgische kust. De bewapening van de duikboten bestaat uit mijnen en Maxim-machinegeweren of kanonnen van klein kaliber die op de buitenzijde zijn bevestigd. Ze hebben vooraan en achteraan ook (maximum vier) torpedobuizen. Vijandelijke schepen worden meestal met een torpedo geïmmobiliseerd en dan vanaf de oppervlakte met het kanon tot zinken gebracht.

Tijdens het bezoek

Ziekte en dood

In vergelijking met vroegere conflicten, zoals de napoleontische oorlogen of de Frans-Pruisische oorlog van 1870, eist de oorlog van 14-18 een bijzondere zware tol aan mensenlevens. Op het einde van de oorlog hebben in alle kampen samen 10 miljoen mensen het leven gelaten en worden meer dan 25 miljoen gewonden en vermisten betreurd.

Deze hallucinerende cijfers zijn te wijten aan de vermenigvuldiging van massaoffensieven die de generale staven voeren zonder rekening te houden met de technologische ontwikkelingen van de oorlog. Talloze soldaten overlijden ook door ziekte of ongevallen. Regen, bijna constante vochtigheid, kou, hitte, slechte voeding, ongedierte en gebrek aan hygiëne maken van de loopgraven een broeihaard van allerlei epidemieën, waaronder de beruchte "loopgravenkoorts".

De gezondheidsdienst van het Belgische leger

Met de terugtrekking van het Belgische leger in 1914 worden inderhaast hospitalen in de buurt van het Franse Calais opgezet.

Zodra het front gestabiliseerd is, creëren de militaire overheden drie hospitalen achter de frontzone in onbezet België, in de duinen tussen De Panne en de Franse grens. De plek wordt uitgekozen vanwege de communicatiemogelijkheden (het kanaal Nieuwpoort-Duinkerke en de spoorweglijn Diksmuide-Duinkerke) die een vlotte evacuatie van gewonden en herstellenden en een doeltreffende bevoorrading mogelijk maken. De streek blijft ook van bombardementen gespaard omdat ze ver achter het front ligt.

Een eerste militair hospitaal wordt op initiatief van professor Depage en met hulp van het Rode Kruis in december 1914 in hotel L'Océan in De Panne opgericht. Koningin Elisabeth steunt het project van bij de start. Dat eerste hospitaal wordt een referentiecentrum voor dokters die er de laatste medische praktijken komen ontdekken, evenals een laboratorium voor studies inzake chirurgie, radiologie (aanwezigheid van Marie Curie), bacteriologie, biochemie, anatomische pathologie, farmacie, neurologie, oftalmologie, stomatologie, urologie, venerologie, kinesitherapie, orthopedie en revalidatie (deze laatste afdeling fabriceert ook prothesen). In L'Océan wordt spitstechnologie ontwikkeld in vakgebieden zoals bacteriologie, radiologie en bloedtransfusie. De verwondingen veroorzaakt door granaten, granaatscherven, prikkeldraad en gas stimuleren het onderzoek.

Hospitaal l'Océan, WHI

De fronthospitalen

Een tweede Belgisch militair hospitaal, het Belgian Field Hospital (aanvankelijk in Veurne) wordt in februari 1915 in Hoogstade opgezet; een derde, het militair hospitaal van Cabour, wordt in april 1915 in Adinkerke ingericht en specialiseert zich in chirurgie. Elke instelling staat voor een sector van het front in en beschikt over een vooruitgeschoven heelkundige post.

De evacuatie van de gekwetsten vormt een levensgroot probleem. In de loopgraaf zelf verstrekt de bataljonsarts met de hulp van brancardiers-verplegers de eerste zorgen: het stelpen van bloedingen, het aanbrengen van verbanden, het spalken van gebroken ledematen.

De gewonde wordt dan naar de regimentshulp post overgebracht.

De patiënt wordt - op een draagberrie als hij invalide is - van het front verwijderd, maar enkel als de verwonding dat toelaat. Aanvankelijk is deze hulppost niets anders dan een barakje dat er iets minder slecht aan toe is dan alle andere; later wordt dat een betonnen optrekje of een golfplaten schuilplaats met het rode kruis van Genève. Daar wordt de patiënt grondiger onderzocht en vervolgens wordt hij op in een ziekenwagen naar het fronthospitaal gevoerd.

In 1916 worden in de buurt van de voorste linies vooruitgeschoven heelkundige hulpposten opgericht. Zo kunnen ernstige gevallen meteen geopereerd worden en wordt transport vermeden. Vooral in geval van verwondingen aan de buik zijn dergelijke transporten immers dikwijls dodelijk. Een van die posten bevindt zich in de gepantserde kelder van een brouwerij in Nieuwpoort, een andere in Sint-Jans-Molen, een derde in Oudekapelle (Grognes) en een laatste in Abeelenhof. De uiterst getalenteerde chirurgen die er werken, geven van ongekennde toewijding blijk en passen nieuwe technieken toe. Ze redden heel wat levens. De installaties zijn semipermanent, want ze moeten naargelang de ligging van het front verplaatst kunnen worden. Ze beschikken over radiologische toestellen, heelkundige ziekenwagens en vrachtwagens voor sterilisatie of intensieve zorgen.

Vooruitgeschoven heelkundige post van Sint-Jans-Molen, WHI

Dankzij deze vooruitgeschoven chirurgische hulpposten stijgen de overlevingskansen van de gewonden van 10 naar 50%. De verdere behandeling en het herstel van de gewonden gebeurt in hospitalen in Frankrijk (Calais, Saint-Jean-Cap-Ferrat, Bretagne,...).

In 1917 wordt de slag bij Passendale voorbereid: de Duitse bombardementen op een vroeger beschermde zone worden opgedreven. De drie grote hospitalen moeten dan ook verhuizen naar onbezet gebied: Cabour-Adinkerke gaat in maart 1917 naar Beveren-aan-de-IJzer en in oktober 1917 verhuist L'Océan naar Vinkem.

VOLS, Jos, *Zo was mijn oorlog: uit het dagboek van een brancardier*, 13 juni 1916
“Wat ‘n leed eer we de sukkelaar op de berrie hebben en dan moeten we deze, in bukkende houding, echt voortslepen. ‘t Is een ware martelie. Ik houd het een tijdje vol, doch moet het weldra opgeven: het zweet druppelt me langs alle zijden van het aangezicht en mijn rug is al gebroken. (...) Dan weer maar verder. Hoe moeilijk en afmattend is het in die boyau een berrie te dragen; op sommige plaatsen is hij te eng en dan rijt men zich de handen stuk tegen de ruwe zakjeswanden.”

De brancardiers

Bij de evacuatie van gewonden spelen brancardiers een cruciale rol. Het gaat meestal om jonge leerkrachten of jonge priesters die beroepshalve niet mogen vechten (of doden).

Ze moeten - indien mogelijk - de gewonden op het slagveld ophalen, maartalzoesoldaten creperend dagen en nachtenlang in het ontoegankelijke niemandsland, wat ook voor hun machteloze kameraden een ware psychologische marteling is. Tijdens een zeer korte opleiding krijgen de brancardiers informatie over de verschillende verwondingen en de behandelingsmethoden, over de bestrijding van infecties veroorzaakt door gebrek aan hygiëne, over het aanbrengen van verband, over het zetten van breuken en over het transport van gewonden.

Ziektebeelden en medische ontwikkelingen

De oorlog draagt bij tot de ontwikkeling of uitvinding van diverse technieken die de oorlogsgeneeskunde en de hulpverlening aan oorlogsslachtoffers moderniseren.

Aan het front krijgen de dokters eerst en vooral met chirurgische ingrepen te maken en die discipline ontwikkelt zich daardoor sterk.

Asepsis

Niet enkel transport blijkt dikwijls fataal voor de gewonden, ze bezwijken ook aan infecties. De wonden zitten meestal vol modder of stukjes textiel en moeten dus ontsmet worden om tetanus of koudvuur te vermijden. De Franse dokter Carrel (1873-1944) en de Britse chemicus Henry Dakin (1880-1952) werken een systeem uit van ononderbroken spoeling van wonden met een vloeistof (natriumhypochloriet) om alle microben te verwijderen. De soldaten worden ook op grote schaal tegen tetanus en tyfus ingeënt.

Operatiekamer in het hospitaal van Cabour, WHI

Bloedtransfusie

Een gewonde die veel bloed heeft verloren, kan soms door bloedtransfusie worden gered. Twee ontdekkingen die op dit gebied voor de oorlog worden gedaan, verhogen de overlevingskansen van talloze soldaten.

In 1901 ontdekt de Oostenrijkse arts Karl Lansteiner (1868-1943) de bloedgroepen. Zo wordt het mogelijk bloedgevers en -ontvangers op elkaar af te stemmen.

Bloedtransfusies gebeuren steeds rechtstreeks, van de ene arm naar de andere. Het is dan inderdaad nog niet mogelijk bloedbanken aan te leggen, want het afgetapte bloed coaguleert, waardoor het niet langer voor transfusie kan worden gebruikt.

In 1913 ontdekt de Belgische arts Albert Hustin (1882-1967) dat natriumcitraat de stolling van bloed tegengaat. Uitgestelde transfusies zijn van dan af dus mogelijk. De procedure wordt tijdens de Eerste Wereldoorlog in hospitaal L'Océan toegepast.

De ontwikkeling van medische radiografie

Afin de pouvoir pratiquer des interventions salvatrices, les chirurgiens doivent être à même. Om levensreddende operaties te kunnen uitvoeren, moeten de chirurgen een beeld hebben van de vreemde elementen die in het vlees, de beenderen of de organen van de gewonde soldaten verspreid zitten. Een granaat kan bij ontploffing in ontelbare stukjes uiteenspatten en die stukjes kunnen in het lichaam binnendringen. Hospitalen beschikken vanaf 1908 over radiologische laboratoria.

In hospitaal L'Océan is het dokter Etienne Henrard (1870-1941) die deze dienst leidt. Voor de oorlog heeft hij zich in stereoradiografie gespecialiseerd, waarbij foto's "in reliëf" verschillende oogpunten aangeven. Daardoor kunnen vreemde voorwerpen beter gelokaliseerd worden en kunnen ze met een elektromagneet gemakkelijker verwijderd worden. Hij werkt ook de methode van de geometrische opsporing uit.

Er zijn dan echter slechts 3 of 4 mobiele ploegen die zich dicht genoeg bij het front kunnen verplaatsen. Marie Curie (1867-1934) organiseert dan ook een mobiele radiologische dienst.

Radiografie van de hand, WHI

Wanneer de Eerste Wereldoorlog uitbreekt, identificeert Marie Curie, een Poolse natuurkundige die de Franse nationaliteit aanneemt, zich met de strijd van de Geallieerden tegen de centrale Rijken. Ze wil haar werkzaamheden over radioactiviteit en de medische toepassingen daarvan in dienst van de gewonden aan het front stellen.

Ze werkt onder andere mee aan de uitwerking van mobiele heelkundige eenheden.

Marie Curie rust vrachtwagens met radiologische toestellen uit. Die kunnen tot aan het front rijden, waardoor gewonden reeds in de achterhoede verzorgd kunnen worden.

In de loop van de oorlog worden meer dan een miljoen radiologische onderzoeken verricht, waardoor complicaties worden vermeden en vele duizenden levens worden gered.

Het gebrek aan personeel, opgeleid voor de radiologische technieken en de toepassing daarvan op het terrein, laat zich onmiddellijk voelen. Privéinitiatieven bieden daar een antwoord op. Het is opnieuw Marie Curie die zich inzet: met haar karige persoonlijke middelen leidt ze medisch personeel op.

De wachttijd tussen de opname van een patiënt en zijn behandeling op de radiografietafel bedraagt ongeveer 2,5 dagen. De blootstelling aan de radiologische stralen duurt lang, want het beeld moet op (weinig) gevoelige oppervlakken en glazen platen worden vastgelegd. De werkmethodes van de operatoren zijn ook weinig doeltreffend, hoewel die ploegen onvermoeibaar doorwerken. Het is wachten op de techniek van de cellulosefilm ontwikkeld door George Eastman en het gebruik van lichtgevoelig papier om het ritme op te drijven.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog ontstaan ook nieuwe ziektebeelden, veroorzaakt door het gebruik van nieuwe wapens. De ravages die reeds in vroegere oorlogen werden aangericht, stijgen nu exponentieel

Het gas

De soldaten die aan gas werden blootgesteld, vertonen verschillende aandoeningen: verstikking, blindheid, brandwonden, enz. Dokters moeten improviseren om aan die nieuwe verwondingen het hoofd te kunnen bieden: ze gebruiken atropine, een middel dat de luchtwegen vrijmaakt.

Dr. Nols maakt in het hospitaal van Cabour speciale beademingsapparaten voor slachtoffers van gasaanvallen.

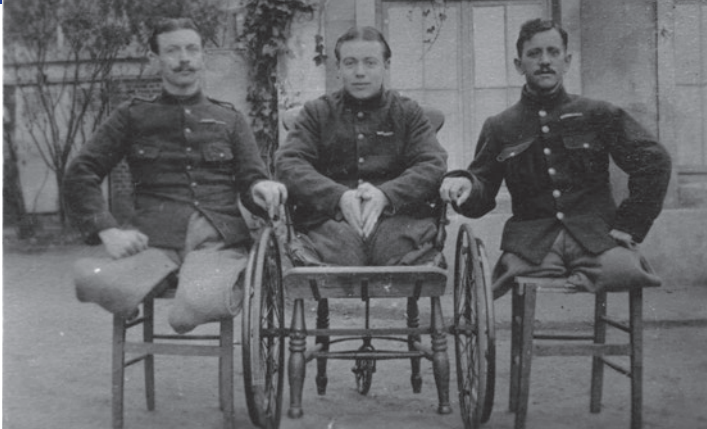
De slachtoffers krijgen af te rekenen met longaandoeningen (bronchitis, longontsteking); kinesitherapie helpt hen om beter te ademen.

Sommigen overleven een gasaanval niet, anderen ontsnappen met longaandoeningen of tijdelijke of permanente blindheid.

Fysieke verminkingen: amputaties en aangezichtsvervormingen ("gueules cassées", gebroken tronies)

Met hun enorme vuurkracht zaaien de industriële wapens niet enkel de dood, ze verminken ook op grote schaal.

De frontdokters, opgeleid om in noodsituaties te handelen, nemen radicale beslissingen zoals amputatie. In de vooruitgeschoven hulpposten werken ze in erbarmelijke omstandigheden. Hun werkmethodes verschillen uiteraard van die van de dokters in de achterhoede die in gespecialiseerde centra opereren. Daar kunnen verwondingen op lange termijn worden hersteld, met toepassing van nieuwe technieken. Ondanks de ontegensprekelijke medische evolutie blijkt amputatie soms onvermijdelijk, waardoor de toekomst van het

slachtoffer er plots heel anders gaat uitzien.

Door het verlies van een lidmaat of een zintuig ziet het slachtoffer zich verplicht aan de hand van functionele revalidatie een nieuwe verhouding met zijn lichaam op te bouwen. Hij moet met zijn prothese leren leven en/of nieuwe vaardigheden ontwikkelen.

Hospitaal L'Océan richt een eigen protheseatelier op om de verminkten zo snel mogelijk te helpen.

In het hospitaal van Bonsecours in Rouen (Frankrijk) komt dankzij de steun van Zweedse therapeuten die nieuwe "gymnastiek"-oefeningen uitwerken een kinesitherapiedienst tot stand.

Bij de verminkten bekleden diegenen die in het aangezicht werden getroffen een bijzondere plaats. In Frankrijk krijgen ze de naam "gueules cassées" mee, gebroken tronies. De vuurkracht en de loopgravenoorlog waarin het hoofd bijzonder kwetsbaar blijkt, verklaart de omvang van het fenomeen. In België komen echter wel minder aangezichtsverwondingen voor dan in Frankrijk. De functionele reconstructie krijgt in dit specifieke geval ook een niet te verwaarlozen esthetische dimensie.

De herstellende en maxillofaciale chirurgie gaat er enorm op vooruit en ontwikkelt beender- en huidtransplantaties. In L'Océan is het dokter Janssens die zich met deze gewonden bezighoudt.

Wanneer de herstellende chirurgie ontoereikend blijkt, wordt getracht de levenskwaliteit van de slachtoffers met protheses te verbeteren. Ontbrekende organen worden vervangen of verstopt.

Tijdens de oorlog creëert de Belgische regering in Port-Villez (Normandië) een militair instituut voor professionele revalidatie. Het nieuwe centrum biedt de verminkten een medische omkadering én de mogelijkheid een nieuw beroep aan te leren als de handicap een professionele heroriëntering oplegt. Technische, administratieve en intellectuele opleidingen worden in het Frans en het Nederlands aangeboden.

Mentale problemen en zenuwstoornissen

Het toenemende geweld van de gevechten verwondt niet enkel de lichamen, ook de geest wordt getroffen. Het aantal soldaten dat aan mentale problemen en zenuwstoornissen lijdt, neemt toe en vraagt een aangepaste therapeutische behandeling.

Niet alle soldaten worden erdoor getroffen en het waarom van deze ongelijkheid kan ook niet worden uitgelegd. Er zijn geen statistieken over de Belgische soldaten en officieren die door "shell shock" worden getroffen.

De term "shell shock" verschijnt voor het eerst in het Britse medische tijdschrift "The Lancet" in februari 1915. Het woord vindt een internationale weerklank en blijkt een hele waaier van ziektebeelden of mentale problemen en zenuwaandoeningen te dekken. Sommige soldaten kunnen niet meer bewegen, horen of spreken, hoewel ze geen zichtbare verwondingen vertonen, anderen vallen ten prooi aan achtervolgings- of grootheidswaanzin, hallucinerende soldaten weigeren nog naar de loopgraven te gaan of vliegen hun oversten in een bui van waanzin naar de keel.

De Belgische psychiaters en de militaire overheden zijn zich al snel van de situatie bewust. Behalve kalmeringsmiddelen zoals bromide bestaan er echter weinig geneesmiddelen voor dergelijke aandoeningen. De behandelingen beperken zich tot zachte en harde methodes. De harde methode

schrijft voor dat de zieke (al snel verdacht van simulatie) gestraft moet worden en na een opgedrongen genezing terug naar het front moet worden gestuurd. De behandelingen bestaan uit pijnlijke elektrische schokken en het ontzeggen van briefwisseling of verlof. De Belgische artsen zijn echter eerder voorstanders van de zachte methode, met gesprekken tussen arts en patiënt waarbij de arts op de zieke moet inspreken, balneotherapie, een aangepast voedingspatroon, tewerkstelling in ambachtsateliers of in een boerderij (met het kweken van kleine dieren bijvoorbeeld).

Dr. Léon Spaas, expert geestesziekten van het Belgische leger, WHI

Rapport van Dr. Spaas, maart 1916, archieven WHI over de basis van Calais: “De oorlog, met zijn externe en interne emoties, vooral het effect van de projectielen van de zware artillerie, heeft bij vele militairen voor een groot deel bijgedragen tot het opduiken van mentale ziektes en zenuwaandoeningen of vooral tot de opflakking van latente problemen.”

Op het kleine stukje grondgebied dat het controleert, beschikt het Belgische leger echter niet over voldoende plaats om deze therapieën toe te passen. Er moeten dus instellingen, vooral in Frankrijk, worden opgericht. De overheid legt beslag op oude kloosters. Het gestructureerde grondplan van de gebouwen, met cellen en slaapruinten, de rust van de kloostergang en de eventuele aanwezigheid van een boerderij maken die oorden bijzonder geschikt voor de verzorging van door angst getormenteerde geesten en door gevaar bedreefde zenuwen.

Na de oorlog worden diegenen die niet genezen zijn naar gestichten in België overgebracht.

Ziekten: tyfus, dysenterie, bronchitis, longinfecties, tuberculose, geslachtsziekten

Vele soldaten bezwijken niet aan verwondingen, maar aan ziekten (bij de Belgen: 2 doden per kogel tegen 1 dode door ziekte – bij de Britten en Fransen gedurende de 4 oorlogsjaren: 6 doden per kogel tegen 1 door ziekte).

De loopgraven zijn een microkosmos waarin een verscheidenheid aan ziektebeelden opduikt, niet enkel te wijten aan oorlogsverwondingen, maar ook aan het gebrek aan hygiëne en comfort, aan de aanwezigheid van ongedierte, aan de weersomstandigheden, aan vermoeidheid en slapeloosheid en aan angst. Vooral de voeten hebben het hard te verduren. Tijdens marsen doen soldaten met pijnlijke voeten soms hun schoenen uit. Op hun geïnfecteerde voeten, blootgesteld aan vochtigheid en voortdurende koude, verschijnen zweren en huidziekten. Het verschijnsel wordt “loopgraafvoet” genoemd.

Spaanse griep

In de loop van het laatste oorlogsjaar breekt een nieuwe en verschrikkelijke epidemie uit. “Spaanse” griep (de Spaanse kranten zijn de eerste die erover berichten), ook “German flu” genoemd (door diegenen die in een Duits-Turks complot geloven), duikt met een eerste golf in de lente van 1918 op. Het militaire hospitaal van Cabour specialiseert zich in de opname van die specifieke zieken. Deze vorm van griep is zeer besmettelijk, maar niet dodelijk.

Een tweede golf ontwikkelt zich vanaf augustus 1918. Het virus is nu van het H1N1-type en dus veel gevaarlijker. Ademhalings- en longproblemen enten zich bovenop de griepverschijnselen en kunnen de dood als gevolg hebben.

Het nieuwe virus veroorzaakt een overreactie van het immuunsysteem. De zieken die het meest risico op dodelijke afloop hebben, zijn dus mensen met een sterk gestel en een sterk immuunsysteem! De ziekte treft vooral (en zwaarder) personen tussen 18 en 40 jaar.

De symptomen: hoge koorts, uitputting, neusbloedingen, ademhalingsproblemen, cyanose (vooral van het aangezicht).

Een derde golf, eveneens zeer besmettelijk maar veel minder dodelijk, begint in de lente van 1919.

De verspreiding van het virus wordt door de oorlogsomstandigheden vergemakkelijkt. De herfst van 1918 ziet het grote geallieerde offensief dat de Duitsers definitief moet terugdringen. De gevechten, het herfstweer (koude en vochtigheid), het gebruikelijke gebrek aan hygiëne, de vermoeidheid en de vertraging in de zorgverlening verklaren de verspreiding binnen de legers. Wanneer de Belgische soldaten huiswaarts keren, verspreidt het virus zich over het volledige bevrijde grondgebied. Afzondering is totaal niet aan de orde!

Er bestaan geen exacte cijfers over het aantal dodelijke griepslachtoffers: er wordt gewag gemaakt van 25 à 50 miljoen doden wereldwijd (ter herinnering: de oorlog eiste ongeveer 10 miljoen doden).

Het virus zal uiteindelijk verdwijnen door de groeiende immuniteit van de bevolking, zoals dat meestal met virussen het geval is.

De dood

Reeds in de eerste dagen van het conflict krijgen de overheden met een groot aantal doden af te rekenen. Er kan geen sprake zijn van begraving in massagraven: de maatschappij zou dat niet toelaten of aanvaarden.

De doden worden samengebracht en rond de hulpposten ontstaan tal van kleine begraafplaatsen. Kruisen, dikwijls zonder naam, duiken overal in het landschap op en de overlevenden leggen er bloemen neer. Soldaten worden in de bedding of de borstwering van de loopgraaf begraven. De lichamen worden vervolgens in grote militaire begraafplaatsen in Adinkerke, De Panne, Hoogstade en Westvleteren gegroepeerd. De religieuze diensten zijn collectief: soms worden tot twintig doden simultaan begraven.

De aalmoezeniers

Militaire aalmoezeniers zijn volwaardige priesters; tijdens de oorlog komen daar theologie- of filosofiestudenten bij die zich op het priesterschap voorbereiden.

Beroepshalve mogen ze niet strijden en moeten daarom bij de gezondheidsdienst of de religieuze diensten humanitaire taken verrichten. Hun opdracht is moreel en religieus: het patriottisme onderhouden, de zin voor zelfopoffering aanwakkeren, tegen losbandigheid en alcoholisme strijden, activiteiten organiseren (militaire kringen, soldatentehuizen, vertier, bibliotheken, avondlessen, loopgraafkranten, enz.)

Tijdens het bezoek

De eerste WERELDoorlog

De Europese naties spelen in de oorlog de hoofdrol, maar ze slepen heel wat andere landen in het conflict mee. Daarom is er sprake van een wereldoorlog.

De collectie m.b.t. de Eerste Wereldoorlog die in het Museum wordt bewaard, is een van de rijkste en meest gevarieerde ter wereld. Het Legermuseum kan er prat op gaan zowat alle oorlogsvoerders te kunnen illustreren, met uitzondering van Bulgarije en Griekenland. Daardoor kan het mondiale aspect van de oorlog worden benaderd en kunnen de wereldwijde implicaties worden bestudeerd.

Het inzetten van kolonies en dominions heeft politieke gevolgen: de min of meer verplichte inlijving voedt de wrok; de oorlog benadrukt de nationale identiteit van Canada en Australië; de gekoloniseerde volkeren zijn getuige van de oorlog tussen "beschaafde" landen en drukken na de oorlog hun onafhankelijkheidswens uit. Die wensen worden echter niet gehoord door de koloniale mogendheden die meer dan ooit de kolonies gebruiken om hun macht te herstellen. Dat is althans het geval voor de zegevierende Europese landen, die hun bezittingen behouden of zelfs uitbreiden. De verliezers (Duitsland, het Ottomaanse Rijk) verliezen hun kolonies.

De koloniale mogendheden

De Europese landen zijn ook mogendheden die met hun koloniale ambities de oorlog voeden.

Duitsland bezit Afrikaanse kolonies die moeilijk te verdedigen zijn omdat het land geen overwicht op zee heeft. Maritieme dominantie verkrijgen is dan ook een van de doelstellingen van de oorlog.

Frankrijk en Groot-Brittannië zijn in die periode de twee grootste koloniale rijken. Ze hopen hun bezittingen nog uit te breiden, uiteraard ten koste van hun vijanden (Duitse kolonies in Afrika, Ottomaanse bezittingen in het Midden-Oosten).

Frankrijk doet ruimschoots een beroep op zijn kolonies om de verliezen van de nationale troepen te compenseren: 180.000 soldaten uit West-Afrika en de evenaarsstreek (onder wie de beruchte tirailleurs sénégalais), 50.000 manschappen uit Algerije (de zoeaven), 38.000 manschappen uit Tunesië en 14.000 uit Marokko. Daarbij komen dan nog 50.000 Indochinezen en 40.000 manschappen uit Madagaskar. De oorlog eist 66.000 koloniale levens. Inlijving gebeurt in principe op vrijwillige basis, maar de koloniale overheid oefent heel wat druk uit om rekrutering te bevorderen.

België moet zich op de Europese scène laten gelden om zijn Congolese kolonie voor de hebzucht van de grote mogendheden te behoeden en eventueel oude Duitse kolonies in de buurt te verwerven.

De Belgische kolonie Congo is neutraal, net zoals het moederland. Door de invasie van België en de bedreiging die de Duitse kolonie in Oost-Afrika bij de Congolese grenzen vormt, verklaart Congo op 28 augustus 1914 Duitsland de oorlog. De Belgische kolonie beschikt over de Openbare Weermacht, troepen die eerder bedoeld zijn om de orde te handhaven dan wel om als een echt leger op te treden. Ze bestaat uit blanke officieren en onderofficieren die Afrikaanse soldaten (Congolese vrijwilligers of dienstplichtigen) omkaderen en aanvoeren. De Openbare Weermacht neemt aan vier campagnes deel: in Kameroen met de Franse troepen, evenals in Noord-Rhodesië, Tabora en Mahenge aan de

zijde van de Britse troepen. Vermits het land niet over een wegennetwerk beschikt, zijn dragers onontbeerlijk. Die dragers worden zagezegd op vrijwillige basis gerekruteerd, maar worden eigenlijk gedwongen door stamhoofden die zelf door de Belgische overheden onder druk worden gezet. De dragers staan in voor het transport van artilleriestukken, militair en medisch materiaal, munitie en levensmiddelen. De oorlog eist in hun kringen een zware tol: uitputting en ziekten dunnen hun rangen uit. De Openbare Weermacht wordt nooit op het Europese continent ingezet. De kolonie draagt ook tot de geallieerde oorlogsinspanning bij door levensmiddelen en ertsen aan te leveren.

Een oorlog die alle werelddelen treft

Groot-Brittannië: kolonies en het Gemenebest

Groot-Brittannië mobiliseert naast 6 miljoen Britten ook zo'n 3 miljoen overzeese soldaten (vooral uit de dominions – Australië en Canada – en in India). De deelname aan de oorlog is een belangrijke stap in de bevestiging van de identiteit van de dominions. Door hun inzet gaan de Canadezen, Zuid-Afrikanen, Australiërs en Nieuw-Zeelanders inspraak eisen in de manier waarop de troepen worden gebruikt. Binnen de Britse regering wordt daarom een Imperial War Cabinet opgericht.

INDIA

De Indische kolonie neemt aan de oorlogsinspanning deel door soldaten naar het westelijke front, naar Oost-Afrika en naar het Midden-Oosten te sturen. Die inzet heeft echter geen invloed op de houding die Groot-Brittannië tegenover zijn kolonie inneemt: de kolonie wordt nog steeds nauwlettend in het oog gehouden. Die situatie wakkert een hevig nationalisme aan, dat Gandhi tracht te kanaliseren door burgerlijke ongehoorzaamheid en geweldloosheid te prediken.

EGYPTE

Egypte, een Turkse provincie die door Groot-Brittannië wordt bezet, dient als transitkamp voor de Australische en Nieuw-Zeelandse troepen.

Egypte wordt een enorm opleidingskamp voor de Australische en Nieuw-Zeelandse troepen die in Gallipoli komen strijden. De bevolking ervaart dat op zeer negatieve wijze. Ze voelt zich bij deze oorlog niet betrokken, maar hoopt toch dat haar deelname een regime van zelfbepaling zal opleveren.

CANADA

In 1914 is Canada een dominion met 8 miljoen inwoners en een eigen regering, waarvan de buitenlandpolitiek echter door Groot-Brittannië wordt bepaald. Canada komt aangesterkt uit de oorlog én met een sterk nationaal besef. In 1931 geven de Statuten van Westminster Canada het recht een eigen buitenlandse koers te varen.

Het is een Canadese dokter, John McCrae, die in mei 1915 in Ieper het beroemde gedicht "In Flanders Fields" schrijft. Daarin worden de klapprozen die in de Vlaamse velden groeien in verband gebracht met het bloed dat de soldaten voor de natie geven. De papieren klapproos, die telkens op 11 november in het knoopsgat

wordt gedragen of die in dodenkransen wordt verwerkt, is hét symbool van de doden van de Grote Oorlog geworden. Met de verkoop van die papieren klapprozen worden oud-strijders en hun families financieel ondersteund. Deze traditie bestaat in de Angelsaksische landen vandaag nog steeds.

ANZAC

Voor de Australische en Nieuw-Zeelandse vrijwilligers is de oorlog een middel om uit hun isolement te treden en de wereld te zien. Ze betalen er evenwel een enorme prijs voor.

Samen vormen deze vrijwilligers het "ANZAC", de troepenmacht die tussen april 1915 en januari 1916 deelneemt aan de ongelukkige poging om controle over de Straat der Dardanellen (Turkije) te verkrijgen, ook wel expeditie-Gallipoli genoemd. De Australische, Nieuw-Zeelandse, Britse en Franse troepen worden door de Turken die op de kliffen boven hen uittorenen op het strand vastgepind. Ze lijden sterk onder de hitte die dysenterie veroorzaakt en die de lijken, die door de gevechten niet begraven kunnen worden, doet ontbinden. Wanneer de soldaten van het ANZAC de site evacueren, zonder erin geslaagd te zijn de Turken te verdrijven, laten ze 35.000 doden en gewonden achter. Het ANZAC wordt dan naar het westelijke front, in Frankrijk en België, overgebracht. Daar neemt het deel aan de bloedige

offensieven op de Somme en rond Passendale.

Net zoals dat het geval is voor de Canadezen, scherpt de oorlog (en dan vooral Gallipoli) de Australische nationale identiteit aan.

In 1917 stappen de *Verenigde Staten* in de oorlog, waardoor het aantal oorlogvoerende landen nog oploopt. De VS houden enkele landen in Zuid-Amerika in hun politieke en economische greep en sleuren ook die in het conflict mee. Hun deelname blijft wel eerder symbolisch, met uitzondering van Brazilië dat absoluut zijn trans-Atlantische handel veilig wil stellen nu die door de onbeperkte duikbotenoorlog in het gedrang komt. Zo gaat dat land ook meteen zijn rol als leider van Zuid-Amerika bevestigen.

In 1902 tekent *Japan* een overeenkomst met Groot-Britannië. In naam van deze alliantie verklaart de Japanse regering op 23 augustus 1914 de oorlog aan Duitsland. De hogere officieren zijn het met deze beslissing niet eens, want zij denken met erkentelijkheid terug aan de opleiding die ze van Duitse militairen kregen. De verlokkelijke Duitse bezittingen in Azië en de mogelijke uitbreiding naar het oosten toe voeden de Japanse dromen en ambities. De Japanse militaire operaties beperken zich tot de inname van het schiereiland van Tsing-Tao in China en de bezetting van Duitse eilanden in de oostelijke Stille Oceaan (Marshall, Marianen, Carolinen,...). Japan beheerst de situatie daar perfect en blijft maar wat graag weg uit het Europese wespennest. De oorlog levert het land nieuwe bezittingen op, doet de industrie volop draaien en verrijkt de koopvaardij

die materiaal en wapens voor de Geallieerden vervoert. In 1915 formuleert Japan aan de hand van zijn Eenentwintig Eisen zijn kolonisatieplannen in China.

Siam (Thailand) geeft toe aan de druk uitgeoefend door Frankrijk en Engeland en verklaart de oorlog aan de centrale mogendheden.

China neemt op een andere wijze aan de oorlog deel, namelijk door het aanleveren van honderden arbeiders.

Werkkrachten in overvloed

Ze worden in het buitenland gerekruteerd en komen dikwijls van buiten Europa: het gaat om Maori's, inwoners van de Fiji-eilanden, zwarten uit Zuid-Afrika, kleurlingen uit de Kaap-provincie, Egyptenaren, Indiërs, Canadezen (houthakkers in het bijzonder), Chinezen.

Ze voeren grondwerken uit, herstellen wegen, vervaardigen spoorwegbielzen of leveren hout voor de loopgraven, schuilplaatsen, barakken en loopbruggen aan. Ze volgen de offensieven op de voet, vermits ze munitie aanvoeren en achtergelaten materiaal en munitie van het terrein afvoeren.

Na de oorlog zetten ze die taak voort: ze halen lijken en niet-ontploffte granaten van de vroegere slagvelden. Dat is niet zonder gevaar, want de lijken veroorzaken ziekten en door de nabijheid van het front zijn ze aan dezelfde gevaren als de soldaten blootgesteld.

De loopgraven liggen vol afval (oude conservendozen,...) en voedsel dat in de zomerhitte verrot. Daarbij komen dan nog de lijken die in het niemandsland achterblijven. Dat alles trekt zwermen vliegen aan die overal binnendringen en ziekten verspreiden.

DUMOULIN, Koenraad, VANSTEENKISTE, Steven, VERDOODT, Jan, *Getuigen van de Grote Oorlog: getuigenissen uit de frontstreek*, Koksijde, De Klaproos, 2001, getuigenis van Gabriella Vanpeteghem (geboren in 1908), Dranouter, p. 143

“De Chinezen moesten na de oorlog het front ruimen. Ze verbleven in Belle in Frankrijk in het zottenkot. Alle vensters waren er dichtgemaakt, zodat ze er niet uit konden. Ze kwamen in groep van een man of veertig aangestapt, om de vijf meter bewaakt door Engelse soldaten. Ze moesten de lijken en munitie ruimen. Alhoewel men zei dat de Tjins niet konden schieten, deden ze het toch met allerlei geweren en munitie die ze op het front vonden. De mensen durfde gedurende de dag zelfs niet meer buitenkomen en wachtten 's avonds tot ze weer weg waren. Het eerste meisje dat in Ieper na de oorlog begraven werd, werd door Tjings doodgeschoten op de Kemmelseweg.”

De overzeese strijders hebben heimwee en lijden onder het feit dat ze hun familie jarenlang niet kunnen zien. De voor hen ongekende weersomstandigheden en de taalbarrière maken het allemaal nog moeilijker. Ze ondergaan ook het racisme van de officieren die een ruw en soms zelfs gewelddadig bevel voeren. Sommigen blijven voor eeuwig in deze voor hen vreemde contreien en worden naast de Fransen of de soldaten van het Gemenebest begraven.

De economische inbreng van de kolonies

De kolonies moeten de noden van de industrie en het leger invullen door grondstoffen of levensmiddelen te leveren. Door op de leningen in te schrijven, dragen de kolonies hun financiële steentje bij.

India voert graan en erts uit, waardoor sommige streken van het land onder allerlei tekorten lijden.

Egypte levert de Geallieerden katoen, kamelen (voor de oorlog in de woestijn), werkkkrachten, escortetroepen voor de konvoien.

De Canadese hulp, de belangrijkste van het Gemenebest, bestaat uit graan, vlees en bewapening.

Tijdens het bezoek Kunst aan het front

De kunstenaars die in 1914 onder de wapens worden geroepen of die zich vrijwillig inlijven, werken verder aan het front, tijdens hun gevangenschap in Duitsland of hun internering in Zwitserland en Nederland. De generale staf geeft zich al snel rekenschap van het feit dat hun artistieke talenten voor militaire doeleinden kunnen worden gebruikt. Hun observatievermogen wordt aangewend om landschappen te reproduceren, met aanduiding van vijandelijke stellingen, om kanonnen te camoufleren en om raffiadecors te vervaardigen

De kunstenaars werken ook voor de propaganda die de verschillende landen voeren.

In de zomer van 1916 wordt de “Section documentaire artistique de l’Armée belge en campagne” (= artistieke documentaire afdeling van het veldleger) opgericht. Alle kunstenaars van het Belgische leger worden hierin ondergebracht; ze worden verondersteld in propagandaberichten aan de moed en de ongelukken van het kleine België te herinneren.

Om hen de tijd te geven zich volledig op hun kunst toe te leggen, worden de kunstenaars dikwijls van corvees, oefeningen en patrouilles vrijgesteld, taken die de gewone soldaten wel moeten uitvoeren. Ze genieten ook een grote artistieke vrijheid, waardoor ze hun onderwerpen en technieken zelf kunnen bepalen. Hun productie draait meestal om verwoeste landschappen of portretten van hun kameraden. Reeds in de loop van de oorlog worden hun werken in militaire hospitalen, kantines of kerken tentoongesteld, tot in Zwitserland, Frankrijk en Groot-Britannië toe.

In andere landen worden schilders eveneens belast met de weergave van de nationale oorlogsinspanning. De schilderijen geven zelden een heroïsche kijk op de oorlog, maar weerspiegelen eerder de verwoestingen, het leven in de loopgraven, de verveling of het lijden van de soldaten. De keurige slagorden, de charges van de cavalerie, de bontgekleurde uniformen: gedaan ermee. De kunstenaars worden lichamelijk door de oorlog getroffen en schilderen hun persoonlijke ervaringen.

Schilderkunst krijgt de concurrentie van fotografie. Ze moet dan ook een andere manier vinden om de realiteit weer te geven. De kunstenaars gaan hun gevoelens, de chaos en het geweld uitdrukken en wel aan de hand van nieuwe picturale technieken, zoals de geometrische en eigenzinnige vlakken van het kubisme, de fractionering van kleuren of verwrongen lijnen en perspectieven. Schilders worden critici: ze illustreren de verwoestende kracht, het lijden, het wachten, de verveling.

De Duitse schilder Otto Dix gebruikt de schreeuwerige kleuren van het expressionisme om het geweld uit te beelden. Na de oorlog wordt het Duitse expressionisme een aanklacht tegen een morbide en gewelddadige maatschappij waarin verminkten en oud-strijders in algemene onverschilligheid aan de kant worden geschoven.

De schilderkunst blijkt niet in staat de werkelijkheid van geweld en oorlogsgruwel precies weer te geven, stapt daarom weg van de realiteit en schakelt over op surrealisme en dadaïsme. Abstractie bestond uiteraard reeds voor de oorlog (cf.: de ontwikkeling van het kubisme).

De Belgische artiesten die aan het front werken, maken echter geen deel van het avant-gardisme van de jaren '20 uit. Dat wordt enkel door schilders in ballingschap uitgedragen.

Tijdens het bezoek Propaganda

Oorlogen worden niet enkel op het slagveld gewonnen of verloren. Ze moeten ook de geestesgesteldheid bewerken. Propaganda bestaat al in de oudheid, maar de Eerste Wereldoorlog gaat die met moderne, technologische of psychologische middelen exponentieel ontwikkelen.

De waarheid verdraaien, acties, gevoelens en personages verheerlijken, het front en de achterhoede (= de burgers) in eenzelfde voornemen verenigen, de inzet en de offers rechtvaardigen: dat zijn de doelstellingen van de propaganda.

De regeringsagentschappen

Hoewel ze aanvankelijk op tamelijk geïmproviseerde wijze verloopt, gaat de officiële staatsinformatie in een tweede fase veel georganiseerder verspreid worden, in een mengsel van censuur, desinformatie en propaganda. Zelfs de geaccrediteerde oorlogscorrespondenten krijgen slechts een gedeeltelijke informatie die volledig door de militaire overheden wordt bepaald.

Alle oorlogvoerende landen, inclusief België, gaan regeringsagentschappen creëren die officiële propaganda verspreiden.

In februari 1915 ziet in Le Havre het Belgische Documentatiebureau het licht. Dat hangt af van het ministerie van Oorlog en wordt door Fernand Passelecq geleid. In 1916 verschijnt het Belgische Propaganda-agentschap, onder leiding van Henry Carton de Wiart en een gouvernementeel propagandacomité bestaande uit verschillende ministers. In Londen staat Henri Davignon aan het hoofd van de propagandadienst en in Washington wordt in december 1917 de *Belgian Official Information Service* in het leven geroepen, onder

leiding van twee Belgische universiteitsprofessoren die in de Verenigde Staten werken, Paul Van den Ven en Albert J. Carnoy.

In 1915 besluit het Belgische ministerie van Oorlog een fotografisch archief samen te stellen. Dat moet historische documentatie verzamelen, de nationale jeugd opleiden en propaganda-artikels in het buitenland illustreren. Zo wordt de fotografische dienst geboren, die er in 1916 een reportage- en propaganda-afdeling verkrijgt. In 1916 creëert de generale staf, met de steun van koning Albert I, de "Section documentaire artistique de l'Armée belge en campagne" (de artistieke documentaire

afdeling van het Belgische veldleger). De dienst moet de realiteit van de Belgische aanwezigheid in de oorlog tonen en een reeks kunstenaars groeperen die de frontlandschappen schilderen.

Duitsland creëert in oktober 1915 een persagentschap waarin de generale staf een vooraanstaande rol speelt.

Groot-Brittannië belast het ministerie van Buitenlandse Zaken met de productie en verspreiding van propaganda. In februari 1918 wordt een ministerie voor Informatie opgezet, dat alle registers en technieken van informatiemaniplatie bespeelt.

Frankrijk sticht in 1916 een Pershuis dat censuur en propaganda vermengt.

In de context van de propaganda moeten de Verenigde Staten een speciale vermelding krijgen. Wanneer het land in april 1917 in de oorlog stapt, is de bevolking sterk tegen deze beslissing gekant. Om de publieke opinie te doen omslaan, werkt president Wilson dezelfde maand nog de *Commission on Public Information* uit, ook wel “Creel Commission” genoemd, naar George Creel, de journalist die de commissie leidt. De commissie bestaat uit journalisten, intellectuelen en reclamemakers en is een echt modern propagandabureau dat affiches, vlugschriften, karikaturen, films, persartikels, enz. maakt en verspreidt om de bevolking te mobiliseren, de mensen het standpunt van de regering te doen delen en de haat voor de vijand aan te wakkeren. Gelet op het succes van de onderneming doen talloze bedrijven na de oorlog een beroep op sommige leden van de commissie, zoals Edward Bernays, om hun producten aan de man te brengen.

Hoe wordt deze propaganda door de bevolking ervaren?

In 1917 begint de bevolking de officiële informatie in vraag te stellen. Er lijkt inderdaad geen einde te komen aan offensieven die talloze mensenlevens eisen, het harde bezettingsregime, de uitzichtloze oorlog en de bevoorradingsproblemen. Als propaganda al té evident wordt, wekt ze wantrouwen en scepticisme op.

A. Bocklandt, *Mijne Oorlogsherinneringen*

De Duitsers waren van dit alles goed op de hoogte : hun agentschappen in het bezette België en in de interneeringskampen wisten op sluiksche wijze dien geest van defaitisme aan te wakkeren en zij deden voor de oogen van rechtschapen Vlaamsche jongens de schoonste beloften flikkeren voor de toekomst der Vlaamsche zaak, voor hem persoonlijke belangen, voor begunstiging hunner families vooral wat de proviandeeringskwestie aanging. Op het Belgisch front ook waren de Duitsers voor de oplossing der Vlaamsche kwestie ten hunnen profijte wel te verstaan - ijverig aan 't werk : iederen nacht werden er uit de Duitse lijnen tracts en vlugschriften, waarin tot overloopen werd aangespoord, naar onze loopgraven geslingerd.

De media

Tijdens de Eerste Wereldoorlog benut de propaganda verschillende kanalen en dragers.

Er zijn vooreerst de affiches die door de Staat worden uitgegeven en in de straten of openbare gebouwen worden uitgehangen. Het gaat hier om een visueel medium dat een eenvoudig en concreet beeld verbindt met een krachtige slogan die iedereen kan lezen en begrijpen. Affiches worden gecreëerd door perstekenaars of soms zelfs door gekende kunstenaars.

Het discours steunt op verschillende pijlers: er kan directief gecommuniceerd worden met een beklijvend bericht dat tot solidariteit aanzet (GB), er worden gedragingen opgewekt zoals de commerciële publiciteit dat zou doen (VS), er wordt een beroep gedaan op de geschiedenis en de nationale eendracht (Frankrijk), donkere affiches hebben het over de dood en de gevechten (Duitsland), de inspiratie wordt bij de lyrische kunsten gehaald, zoals voor een opera-affiche (Italië). De affiches hebben echter alle een ding gemeen: ze diaboliseren de vijand die haat en gruwel belichaamt.

De affiches

De Belgische affiches moeten uiteraard eerst en vooral de neutrale (maar ook de

andere) landen mobiliseren om bezet België materieel bij te staan en de behoeftigen (kinderen, gewonden, verminkten) te helpen. In bezet België roepen affiches op om liefdadigheidswerken en -manifestaties (gala's, tentoonstellingen) te steunen. Er zijn geen affiches die tot rekrutering oproepen, omdat de koning het leger bewust klein en uit de geallieerde offensieven wenst te houden. Er wordt dan voorgewend dat de magere Belgische effectieven integraal voor de verdediging van het Belgische front moeten worden ingezet. In bezet België verschijnen vooral berichten vanwege de Duitse regering m.b.t. opeisingen, reglementen en veroordelingen van Belgische burgers.

Volgende thema's worden behandeld:

Rekrutering

In Groot-Britannië moeten de vrijwilligers worden aangesproken omdat de rangen van het beroepsleger door de eerste offensieven

danig werden uitgedund. Lord Kitchener, de minister van Oorlog, organiseert een uitgebreide rekruteringscampagne die de Britten ertoe gaat aanzetten zich met volledige straten, dorpen of bedrijven in te lijven. Ze vormen de "pals' battalions" (de kameradenbataljons). In 1916 wordt de dienstplicht ingevoerd.

Staatsleningen

Om de oorlog te financieren doet de Staat een beroep op de vrijgevigheid en het plichtsbesef van de bevolking. De prent verwijst naar de moedige standvastigheid van de soldaat op de IJzer, 's nachts, in de kou, in de sneeuw. Alles is berekend: de symboliek van het beeld, de argumenten, de gevoelens, de kleuren. De slogan is nauw verbonden met het beeld.

Het **vlagschrift** is een ander medium. Het gaat hier om een klein pamflet dat het moreel van de vijand onderuit moet halen, dat het verzet steunt of tot desertie aanspoort. Vlagschriften worden met hele pakken tegelijk uit een vliegtuig gegooid.

De fotografie

Ze neemt een hoge vlucht en foto's worden zowel door regeringsagentschappen als door soldaten in het bezit van een kleine Kodak Pocket gemaakt. De officiële fotografie is een uitstekend hulpstuk voor de propaganda, want het publiek heeft de neiging te geloven dat een foto de werkelijkheid weerspiegelt.

De schilderkunst

Cf.: het hoofdstuk over kunst aan het front.

De loopgraafkranten

Het gaat hier om kranten die door en voor de soldaten worden gepubliceerd. Het idee is nieuws te geven over een dorp, een streek, een school en zo de band aan te halen tussen lotgenoten die over het volledige front verspreid zitten. Deze publicaties kunnen informatief, humoristisch of belerend zijn. In deze laatste categorie zitten de kranten die door de aalmoezeniers worden gepubliceerd en die het morele leven van de soldaten trachten te vrijwaren. De kranten worden met goedkeuring van de militaire overheid opgesteld, zo goed en zo kwaad mogelijk gedrukt en verschijnen

onregelmatig. De Belgische militaire overheden zijn zich terdege bewust van de macht van de pers en publiceren dan ook een officiële krant, "De Legerbode", waarin propaganda en vorming de boventoon voeren, een discours dat de soldaten maar heel matig weet te boeien.

De *medailles*

Medailles kunnen eveneens een propagandamiddel zijn (cf. die voor de Lusitania). Ze kunnen ook nationale helden eren (politieke leiders of oorlogsheren). Ze moeten de geesten mobiliseren.

Reclame is een andere vorm van propaganda

Industriëlen en handelaars gebruiken oorlogsbeelden om hun producten te illustreren. Het beeld van koningen of militaire leiders zet, naargelang de populariteit van het personage, tot kopen aan. De tekeningen evolueren samen met de politieke en militaire evenementen. Tegen het einde van de oorlog verschijnt bijvoorbeeld de tank in de reclamebeelden. Scènes van het frontleven worden nog lang na het einde van de oorlog gereproduceerd. De reclame toont soldaten die merkproducten consumeren, zoals tabak, wijn of snoep opgestuurd door familie en vrienden. Soldaten zijn geneigd producten te kopen die hun heldendaden illustreren. "IJzer" toont een origineel merk dat de symboliek van de vlaggen en een kaart van het front aanwendt.

De *postcensuur*

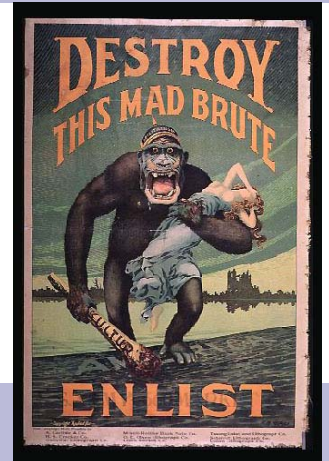
De briefwisseling van de soldaten is aan censuur onderworpen. Die censuur beoogt een tweeledig doel: vermijden dat gevoelige informatie wordt doorgegeven (kantonneringsplaatsen, manoeuvres, aanvalsplekken, enz.) en het moreel van de soldaten in het oog houden om desertie en munitie te voorkomen.

Tijdens het bezoek Vrouwen in de oorlog

Vrouwen spelen een belangrijke rol in de oorlog, want ze helpen mee om hem te voeren. Desondanks leidt het conflict niet naar hun emancipatie. En wanneer de vrede hersteld is, vervalt de samenleving in de oude schema's, alsof er niets gebeurd is.

Vrouwen als propagandadragers

Het beeld van de vrouw wordt gebruikt om mannen tot inlijving aan te sporen. Het België dat ondanks zijn neutraliteit wordt aangevallen, wordt voorgesteld als een vrouw die verkracht wordt, als een onderworpen en geketende slavin. De afbeeldingen hebben een sterke geslachtsconnotatie. Dat imago van machteloos en verzoenend slachtoffer blijft België achtervolgen en maskeert de militaire inspanningen van het kleine Belgische leger dat door de Geallieerden inferieur wordt geacht.

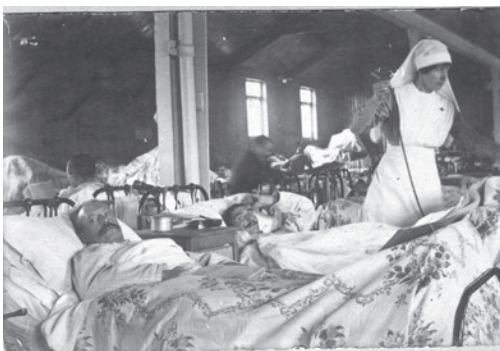
Het verzet

Vrouwen spelen een actieve rol in het verzet: spionagenetwerken (Gabrielle Petit), ontsnapingsnetwerken voor geallieerde soldaten (Edith Cavell), het netwerk "Mot du soldat": vrouwen nemen deel aan alle vormen van verzet en maken een kwart van de effectieven uit. Ze ontsnappen niet aan terechtstelling (10 van hen worden gefusilleerd) of aan deportatie naar Duitse gevangenis (Louise de Bettignies, Marie de Croÿ).

De gezondheidszorgen

Vrouwen zijn ook verpleegster. Door de oorlog wordt de reputatie van burgerverpleegsters bijgesteld. Zorgen werden traditioneel door religieuzen verstrekt en lekenverpleegsters werden dikwijls als sloeries gezien, waardoor ze enkel de ondankbaarste taken kregen toegewezen, zoals schoonmaak en lichaamsverzorging. Florence Nightingale (1820-1910), een Britse verpleegster tijdens de Krimoorlog, slaagt erin dat imago te wijzigen door de opleiding op professionele leest te schoeien. De Engelse verpleegsters verwerven daardoor een internationale reputatie en geven opleidingen in andere Europese landen, waaronder België.

Het voorbeeld van koningin Elisabeth die onvermoeibaar de fronthospitalen bezoekt en dikwijls in verpleegsteruniform wordt getoond (ze had een verpleegsteropleiding gevolgd om haar vader bij te staan die oogarts was), draagt ruimschoots bij tot een vernieuwde reputatie voor de verpleegsters.

Tijdens de oorlog komen de Engelse nurses de hospitalen in België versterken, onder andere L'Océan, door er de leiding over Belgische verpleegstersteams te nemen. Vrouwen van goeden huize aarzelen niet om mee te werken: ze organiseren ziekenwagendiensten die het front afgaan om gewonden te vervoeren of zetten hulpposten op (Elsie Knocker en Mairi Chisholm in Pervijze).

Het lijden, de risico's gelopen door verblijf kort bij het front, het contact met ontelbare soldaten die gruwelijke verwondingen hebben

opgelopen: dat alles laat sporen na. En zelfs al wordt daar nooit over gesproken, sommige verpleegsters worden ook het slachtoffer van psychiatrische aandoeningen of zenuwziekten.

“(…) En dan had je ook altijd die heel speciale aantrekkingskracht tussen een gewonde soldaat en zijn verpleegster. Ik heb nooit meer zoiets meegemaakt. Het was heel onpersoonlijk, maar er was toch iets van genegenheid en onderling begrip dat niet te beschrijven is. Een gewonde man op het slagveld is ver weg van huis en haard, hij lijdt pijn en er zijn alleen vreemden om hem heen. Volgens mij was dat de reden dat er zo’n band ontstond. En hij had ook een soort veilig gevoel, dat hij een toevluchtsoord terecht was gekomen waar hij een dak boven zijn hoofd had.’ Zuster J. Calder over haar werk als verpleegster

(Uit: MACDONALD, Lyn, *Passendale 1917*, p. 151-152.)

Het dagelijks beheer in bezet België

Het dagelijkse leven in een bezet land, een bestaan opgebouwd uit rantsoeneringen, schaarste en restricties, mobiliseert de vrouwen voor het behoud van hun familie.

Door de beperkte mobilisatie van de mannen (gevolg van de snelle Duitse opmars) en de economische moeilijkheden die voortvloeien uit de onderbreking van commerciële uitwisselingen, de continentale blokkade en de Duitse opeisingen stijgt het aantal werklozen in België. In tegenstelling tot wat in andere landen gebeurt, nemen de Belgische vrouwen het werk van de mannen in fabrieken of in dan exclusief mannelijke beroepen niet over.

De vrouwen in bezet België worden ook het slachtoffer van deportatie en worden in Duitsland aan verplichte tewerkstelling onderworpen.

De vrijetijd

Vrouwen spelen ook een rol in de vrijetijdsbesteding, zoals in de toneelstukken die achter het front worden opgevoerd. In 1917 richten de militaire overheden het Theater van het Veldleger op. Voorstellingen worden vanaf 1918 in een houten gebouw in Hoogstade opgezet (het Théâtre de la Reine). Stukken worden in het Frans en het Nederlands gespeeld (het Vlaamsch Fronttoneel in april 1918 opgericht door Jan Oscar De Gruyter). Het Theater van het Veldleger telt enkel mannen.

Professionele gezelschappen komen echter ook aan het front optreden, zoals het *Théâtre belge du front* of de *Troupe Libeau* van Gustave en Valentine Libion. Het is dat gezelschap dat in april 1918 het Théâtre de la Reine komt inhuldigen. Het repertoire bestaat uit klassieke Franse stukken, komedies en stukken in het Brussels. De groep geeft in augustus 1915 zijn eerste voorstellingen aan het Belgische front. De zieken in de hospitalen L’Océan, van Cabour en van Beveren-aan-de-IJzer worden als eersten op een voorstelling vergast.

Professionele of occasionele prostituees komen de affectieve leegte in een exclusief mannelijk bestaan wat opvullen. Het Belgische leger organiseert geen officiële veldbordelen. De militaire overheden (in de nota’s die ze uitsturen) en de aalmoezeniers (in de loopgraafkranten die ze controleren) hebben de mond vol van onthouding en loven puurheid. Die boodschap belet echter niet dat de geslachtsziekten binnen het veldleger sterk toenemen. Ongeveer 15% van de soldaten is getroffen.

De vrouw bevolkt ook de dromen van de man die zijn echtgenote wil terugzien. Hij beklagt haar vanwege het harde bestaan dat ze onder de bezetting kent. De hoop op een nieuw samenzijn houdt hem staande. Anderzijds vreest hij ook haar ontrouw. Die angst wordt onderhouden doordat Belgische soldaten onmogelijk hun verlofdagen in familieverband kunnen doorbrengen.

De affectieve leegte kan ook deels worden opgevuld door een oorlogsmeter, een (Britse, Franse of Nederlandse) vrouw die een correspondentie met een soldaat (of meerdere soldaten) onderhoudt, hem pakjes toestuurde of hem soms zelfs tijdens zijn verlof ontvangt.

Tijdens het bezoek Dieren in de oorlog

De Eerste Wereldoorlog is een industriële oorlog die gekenmerkt wordt door de ontwikkeling van nieuwe technologieën. Ondanks dit moderne kantje behoudt het conflict toch ook de tradities en gewoonten van voorgaande oorlogen. De oorlogsvoerders zetten nog talloze dieren in die dankzij hun reukzin, trouwheid, behendigheid of kracht onontbeerlijke taken uitvoeren; de dieren zijn ook een troostende aanwezigheid. Ze worden echter eveneens het slachtoffer van het alomtegenwoordige geweld. Ook op dat gebied krijgt brutaliteit de bovenhand.

Het paard

Ontelbare paarden worden tijdens de bewegingsoorlog nog voor het transport van manschappen of artilleriestukken of in de cavalerie ingezet, tot wanneer de loopgravenoorlog het conflict verlamt. In de loop van de oorlog zien paarden ongelooflijk veel af.

Paarden zijn immers delicate dieren die veel aandacht vragen: hoefijzers, dagelijkse verzorging, overvloedige voeding 's morgens en 's avonds: 6 kg haver, vele kilo's hooi, 1 x per week zemelen en vooral veel water op regelmatige tijdstippen. Soldaten en officieren moeten voor dit alles worden opgeleid.

In het begin van de veldtocht worden sommige paarden maandenlang niet uitgespannen en de wrijving van het gareel veroorzaakt wonden die ontsteken. Verzorging door dierenartsen is niet voorzien, waardoor paarden zelfs aan een kleine verwonding kunnen sterven. De paarden zijn uitgeput, uitgehongerd, lopen mank en hebben vooral gebrek aan water.

Net zoals de soldaten worden ze verwond door projectielen, verstikken ze door het gas en moeten ze het oorverdovende lawaai van de ontploffingen ondergaan. De erbarmelijke omstandigheden veroorzaken ook ziekten: ze krijgen koorts door ontsteking van de luchtwegen (veroorzaakt door de koude en de vochtigheid). Ze verdrinken soms in granaatputten en worden opgeslokt door de modder.

Als ze te ziek blijken, worden ze in de landbouw ingezet of afgemaakt.

De hond

De hond is eveneens in het leger aanwezig, op het slagveld, in de loopgaven of in de achterhoede.

De "militaire" hond moet specifieke eigenschappen vertonen: een schofthoogte tussen 40 en 70 cm, een neutrale (liefst donkere) vachtkleur, in goede gezondheid verkeren, sterk zijn, tussen 2 en 5 jaar oud zijn, goed zien en goed horen, intelligent, kalm en gehoorzaam zijn, goed kunnen ruiken, bestand zijn

tegen slecht weer, ontbering en vermoeidheid.

Dagelijks rantsoen van de hond:

- brood: 300 gr
- vlees: 650 gr
- rijst: 100 gr
- groenten: 300 gr
- zout: 15 gr

Honden moeten ontploffingsgeluiden gewoon zijn. Ze worden daarop getraind door hun maaltijd door een geweesalvo te laten voorafgaan.

De meest gebruikelijke rassen: Duitse herders, Brie en Beauce herders, Belgische herders, Vlaamse bouviërs.

De hond kan verschillende taken vervullen

De *mitrailleurhond* trekt machinegeweren.

De karretjes (en ook die voor het transport van munitie en toebehoren) zijn een uitvinding van luitenant Blangarin. Deze innovatie haalt eigenlijk inspiratie uit een typisch Belgische gewoonte in de burgermaatschappij. Ze maakt het mogelijk het machinegeweer heel snel op te stellen, vooral ook op terreinen die andere dieren of transportmiddelen niet aankunnen. De hond die

hiervoor geselecteerd wordt, is de “Mâtin de Trait belge”, een trekhond of mastiff gekend voor zijn kracht en uithoudingsvermogen. In België bestaat een traditie voor de trekhond: in 1900 telt het land er meer dan 150.000 en deze dieren worden bijvoorbeeld ingezet door melkboeren en venters, beroepen die een kar vereisen. Binnen de Koninklijke Vereniging Sint-Hubertus houdt een speciale afdeling zich bezig met de optimalisering van

de fokkerij en de verbetering van de werkomstandigheden (beter tuig, karren die vlotter rijden) van de trekhonden.

De eerste militaire kennel wordt in de kazerne van de karabiniers in Brussel in 1913 opgericht (met 30 honden). Het Belgische leger is hiermee hypermodern. De Hollanders volgen het Belgische voorbeeld in 1913 en de Fransen in 1915, maar daar kent de techniek geen succes. Honden nemen van bij de eerste gevechten aan de oorlog deel.

De estafettehond

Deze hond moet geschreven boodschappen naar de achterhoede overbrengen, om vervolgens met commentaar of een antwoord naar het front terug te keren. Hij kan ook verschillende punten langs het front aandoen en daarvoor zelfs indien nodig vijandelijk gebied doorkruisen, wat bij interceptie gevaarlijk is. De boodschappen moeten dan ook in code worden opgezet of in speciale buisjes worden gestoken die ontploffen als ze niet volgens een bepaald principe worden opengemaakt. De meeste boodschappen worden echter gewoon geschreven om tijd te winnen. Honden worden zelden door de vijand opgepakt. Een hond kan 1 km in 2 à 3 minuten dekken.

De *telegraafhond* draagt een zware haspel met telefoondraad en sluipt door loopgraven,

prikkeldraad, beschietingen en bombardementen om de communicatielijnen te herstellen.

De *sanitaire hond* spoort slachtoffers op, meldt aan de brancardiers waar ze liggen en sleept draagberries.

De *wachthond* of *patrouillehond* wordt opgeleid om – stilletjes – te grommen of om zonder te blaffen een dreigende houding aan te nemen wanneer de vijand nadert.

De *bevoorradingshond*, uitgerust met een speciaal pakzadel of een tuig om karretjes te trekken, brengt munitie en levensmiddelen aan en kan zijn taak op eigen houtje in een onbekende loopgraaf uitvoeren.

De *rattenhond*, gezelschap van de soldaat, is opgeleid om ratten uit de loopgraven te verjagen. Sommige honden worden in verlaten boerderijen gevonden en worden mascottes. Het zijn trouwe vrienden die de soldaat wat affectie en tederheid verschaffen.

KLM, Archieven 14-18, Personalia, 20/52, nr. 645, *Oorlogsdagboek* van Gustave André, vlaggendrager van het 4e regiment jagers te paard, 3/12/1917: “Alle eenheden van het Belgische leger telden heel wat honden. Bij de artillerie had de T.F. zijn hond, de observatoren hadden hun hond en de commandant had zijn hond, kortom: honden waren overal. Omdat het gebrek aan affectie zich goed liet voelen, waren we geneigd de tederheid van de trouwste vriend van de mens op te zoeken.”

Honden betalen een zware tol tijdens de oorlog. Sommige honden zijn duidelijk uitgeput of worden doof omdat hun trommelvlies springt door het gebulder van de artillerie. Stilaan ontstaan dierenklinieken. Er worden gasmaskers voor honden voorzien. Invalide honden worden uit de dienst gehaald.

De dromedaris

De dromedaris wordt als pak- of rijdier gebruikt. Dit “schip van de woestijn” kan een week lang zonder water op zijn reserves leven en dan tussen 100 en 120 liter drinken. Zijn poten zijn dik en hoornig, waardoor hij tussen de rotsen of zonder weg te zinken door het gloeiende zand kan stappen. Zijn lange wimpers en zijn afsluitbare neusgaten beschermen hem tegen opwaaiend zand. Met zijn sterke tanden kan hij zowat alle soorten voedsel aan. Hij is echter niet steeds goedgeluimd of volgzaam.

Paarden kunnen zand- en steenwoestijnen niet aan, maar die terreinen vormen voor de dromedaris geen enkel probleem.

De kameel is traag en resistent, kan in een ruk tot 40 km stappen en lasten van 200 kg dragen. Het dier is dus bijzonder geschikt voor konvooien in het Midden-Oosten. Het kan levensmiddelen, munitie of gewonden transporteren. De ietwat snellere dromedaris (tussen 6 en 15 km/u) neemt eerder aan de gevechten deel. Maar hun taken zijn niet altijd duidelijk gescheiden.

Het Britse koloniale leger richt omvangrijke dromedariskorpsen op, een soort cavalerie gebruikt in India, Afghanistan, Soedan en Egypte. In dat laatste land staat Lord Kitchener aan het hoofd van dat bepaalde korps. Deze troepen veroveren en pacificeren de kolonies. In 1914-1918 gebruikt het Britse leger 120.013 kamelen, waarvan er 22.812 omkomen.

De muilezel

De muilezel ontstaat door de kruising van een paard en een ezel. Het dier is steviger dan een paard en zijn kwaliteiten zijn kracht, weerstand, evenwicht, soberheid en frugaliteit. Het heeft een vaste tred, kan vele situaties aan, is intuïtief en kan tot 400 kg dragen.

Muilezels worden als pak-, last- en rijdieren gebruikt en ingezet bij de gezondheidsdienst of voor het transport van lichte artillerie in de bergen, genie-, observatie- en transmissiemateriaal, munitie, levensmiddelen, keukengerei en diverse voorraden. Op moeilijke terreinen, in moeilijke weersomstandigheden en bij brandstofgebrek hebben muilezels de bovenhand op auto's.

De duif

De duif wordt door de verschillende oorlogsvoerders als communicatiemiddel gebruikt. Duiven kunnen echter slechts worden ingezet op stellingen en in de richting waarvoor ze werden opgeleid. Communicatie verloopt dus steeds van het front naar de achterhoede toe en slechts zelden in omgekeerde richting, behalve als de eerste linie lange tijd onveranderd blijft. Manschappen dragen de duiven op de rug naar het front. De Fransen gebruiken daarvoor speciale bussen getrokken door paarden ("araba"), waarin de duiven bovenaan en voedsel en verzorgers onderaan zitten. De soldaten die de duiven verzorgen, spelen een heel belangrijke rol, want de dieren zijn vooral aan hun baasje gehecht en het is steeds naar hem dat ze terugvliegen.

Wanneer de troepen tijdens een offensief oprukken, dragen de soldaten de duiven in een rugzak mee. Voor de troepen blijken duiven een doeltreffend middel om de generale staf over de toestand op het terrein in te lichten:

- zonder groot gevaar op onderschepping (een duif is moeilijker neer te halen dan een ballon);
- zonder inzet van groot materiaal (een duif is makkelijk te vervoeren en te voederen);
- in stilte, dus discretie verzekerd;
- bijna onzichtbaar: in de lucht is een militaire duif niet van wilde soortgenoten te onderscheiden. Duiven worden wel in een bepaalde kleur geverfd, naargelang het leger of de informatielijn.

De verzender kan echter nooit zeker weten of zijn boodschap wel is aangekomen. Sommige belangrijke colombogrammen worden daarom tot twee- of driemaal toe verstuurd (verschillende duiven met hetzelfde bericht). Sneeuw, regen en mist kunnen de duiven ook in verwarring brengen en hebben alleszins een invloed op hun snelheid. De Duitsers richten haviken af om de duiven aan te vallen. Oorlogsschepen, vliegtuigen en tanks gebruiken eveneens duiven om defecte radioverbindingen op te vangen.

Tijdens de bezetting van België, een land met heel wat duivenliefhebbers die voor wedstrijden echte kampioenen africhten, leggen de Duitsers beslag op de duiven van particulieren of maken ze de dieren af.

Andere vogel die in de loopgraven wordt gebruikt: de kanarie die de soldaten over een nakende gasaanval inlicht. De vogeltjes zijn immers zeer gevoelig en sterven vooraleer de soldaten het gas kunnen opmerken.

KLM, Archieven 14-18, Personalia, 20/52, nr. 645, *oorlogsdagboek* van Gustave André, vlaggendrager van het 4e regiment jagers te paard, kapitein van een artilleriebatterij, 15/10/1914: "Een waarlijk uitzonderlijk voorval en waarvan ik de echtheid in twijfel zou trekken indien ik het zelf niet had meegemaakt: tussen twee kanonsalvo's in kwam een kanarievogeltje aanvliegen en het streek op het schild van het stuk neer. Het zat binnen handbereik van de chef van het stuk; ik deed hem teken en hij wou het vogeltje vatten. Hij miste, het schot ging af en de kanarie vloog verschrikt weg."

De olifant

De koning van Siam beschikt over transportolifanten en gevechtsolifanten: olifanten uitgerust met een platform waarop bergmortieren worden gemonteerd en olifanten die op een platform tirailleurs vervoeren. Het hoofd en de slurf van die olifanten worden met een rubberen kuras beschermd.

De Britten zetten de olifanten bij het transport van gewonden, artilleriestukken en bevoorrading in (twee olifanten kunnen een groot kanon trekken). In Duitsland worden olifanten opgeëist voor wegebouw (transport van boomstammen naar de achterhoede).

De overlevenden

In de verwoeste landschappen en de loopgraven dwalen nog heel wat andere dieren rond: hazen, everzwijnen, vossen, patrijzen, waterhoenen, vinken, roofvogels (hoog in de lucht worden ze soms met vliegtuigen verward), mollen, vliegen die door rottende lijken en rottend voedsel worden aangetrokken, ratten die in het donker rondkruipen en geluiden maken die de wachtposten alerteren, luizen en vlooien. Achtergelaten katten komen de soldaten gezelschap houden.

De veeartsenijdiensten

Het Belgische leger beschikt over een militair veeartsenikorps dat in de loop van de oorlog ongeveer 160 leden telt. Ze houden zich vooral met de paarden bezig, maar ook met de lastdieren (muilezels), de honden en de duiven. Ze worden bijgestaan door verplegers die voor de verzorging van dieren zijn opgeleid en door hoefsmeden. De verzorging gebeurt in veeartsenijposten achter het front (Vinkem, Sint-Rijkers, Adinkerke) of in het noorden van Frankrijk (in de buurt van Duinkerke).

Tijdens het bezoek Koning Albert I

Als hoofdbevelhebber van het leger voert koning Albert I gedurende de volledige oorlog het effectieve bevel over het leger.

Na de terugtrekking achter de IJzer vestigt hij zich met zijn gezin in De Panne. Voor de koning moet België voor volledige onafhankelijkheid en integriteit van het grondgebied vechten. Albert wil de termen van de grondwettelijke eed die hij bij zijn troonsbestijging aflegde stipt naleven en biedt dan ook weerstand aan de druk van de Geallieerden en de regering die hem vragen aan de geallieerde offensieven deel te nemen. Die bloedige gevechten leveren echter niet veel resultaat op.

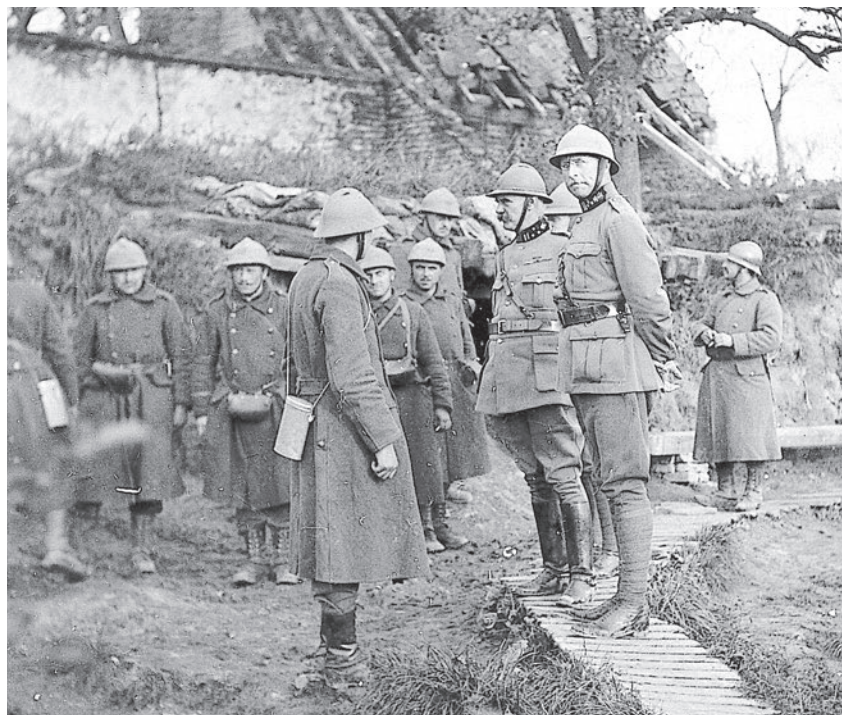
Brief van de koning aan de ministers, november 1916, geciteerd door Jean Stengers, "Le Roi Albert en 1916", Bulletins de l'Académie royale de Belgique, Jaargang 2002, 13-1-6, pp. 55-71.

"Misschien zal aan onze divisies weldra worden gevraagd om deel te nemen aan een van die grote offensieven zoals die de afgelopen twee jaar plaatsvonden. Ik verklaar dat zolang ik het leger aanvoer, ik me zal verzetten tegen dat nutteloze bloedvergieten van onze soldaten. De ervaring heeft aangetoond dat die niets opleveren, ondanks de gebrachte offers."

De koning gaat in tegen de Geallieerden die Duitsland op de knieën willen dwingen én tegen de Belgische regering die van de oorlog gebruik wil maken om grondgebieden te "recupereren". Hij wil eerst en vooral het Belgische grondgebied bevrijden. Via zijn familiale contacten start hij in deze optiek onderhandelingen voor een compromisvrede met de Duitsers op. Door de Duitse eisen (economische controle over België, afstand van Congo) draaien die onderhandelingen weliswaar op niets uit.

Door niet aan de grote offensieven deel te nemen en door geen enkele eenheid ter beschikking van de buitenlandse legers te plaatsen, spaart de koning heel wat mensenlevens. Proportioneel gezien betreurt België 7x minder verliezen dan de geallieerde legers.

De soldaten zijn hem daarvoor zeer erkentelijk en vereren hem, maar de Geallieerden rekenen België tijdens de vredesonderhandelingen in Versailles daarop af. België wordt behandeld als een verwaarloosbare meeloper en niet als een land dat tot het kamp der overwinnaars behoort.

Activiteitenfiche 1

Europa is opgedeeld in twee blokken die elkaar bestrijden.

Vermeld de namen van de twee allianties en geef aan welke landen er deel van uitmaken.

Alliantie	Lidstaten

Europa is een echt kruisvat, dat elk ogenblik kan ontploffen.

In de tweede helft van de negentiende eeuw was Duitsland na de eenwording een machtig rijk geworden, dat zich wilde doen gelden in de wereldpolitiek. Het verwierf koloniën in Afrika en Oceanië, maar aanzienlijk minder dan de andere Europese grootmachten. (...) Andere redenen voor spanning in Europa waren het Duitse vlootprogramma dat Groot-Brittannië verontrustte en de annexatie van de provincies Elzas-Lotharingen door Duitsland na de Frans-Duitse Oorlog in 1871. (...) In 1912 en 1913 volgden weer oorlogen op de Balkan, waarbij onder andere Servië, Bulgarije, Griekenland, Roemenië en het Ottomaanse Rijk betrokken waren. Die hele regio, waar Oostenrijk-Hongarije en Rusland strategische belangen hadden, kreeg als bijnaam 'het kruisvat van Europa'. Rond 1914 waren Duitsland en Oostenrijk-Hongarije de twee centrale mogendheden, Frankrijk, Groot-Brittannië en Rusland waren de West- en Oost-Europese grootmachten. De bondgenootschappen die de landen met elkaar waren aangegaan verdeelden Europa in twee kampen, de Centralen en de 'Triple Entente'. Daardoor ontstond de zogeheten balance of power, het evenwicht dat nodig was om de vrede in Europa te bewaren. Dat er iets broeide bleek wel: Duitsland had een krijgsmacht van meer dan een miljoen manschappen opgebouwd, in Frankrijk was kort voor 1914 de dienstplicht van twee naar drie jaar verlengd. Dat kwam voort uit onderling wantrouwen.

<https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-europa-1914>

Lees de tekst en bekijk de kaart van Europa. Koppel de woorden hieronder aan de zinnen die de spanningen aangeven:

de Balkan - de Slavische bevolking - Frankrijk - Italië - Duitse - koloniale - de teruggave

en bepaal de aard van elk probleem:

commerciële belangen – nationalisme – territoriale eisen – koloniale uitbreiding

Zinnen	Aard van elk probleem
Duitsland wil isoleren.	
Groot-Brittannië is verontrust door deontwikkeling.	
Oostenrijk wil zich in uitbreiden.	
Rusland wilin de Balkan beschermen.	
.....eist grondgebieden in Oostenrijk-Hongarije op (Trentino, Triëst).	
Frankrijk en Groot-Brittannië willen hunrijken tegen het Duitse expansionisme beschermen. .	
Frankrijk eistvan Elzas-Lotharingen.	

Observeer de kaarten die de invasie van België en het Belgische front tonen.
Welke rol hebben de sluizen in Nieuwpoort gespeeld?

.....

Kan het Belgische front als een waterfront worden gezien? Staaf je antwoord aan de hand van objecten in de vitrines.

.....

.....

Waarom diende een deel van België absoluut onbezet te blijven?

.....

Aan de muren hangen grote foto's. Die illustreren de oorlogssfeer.
Kies er drie uit, beschrijf ze en vermeld het kenmerkende thema dat ze van de Eerste Wereldoorlog volgens jou illustreren.

.....

.....

.....

Activiteitenfiche 2

Het uniform evolueert in de loop van de oorlog, als antwoord op de nieuwe gevechtstechnieken en -omstandigheden.

Hieronder vind je twee reeksen voorwerpen die bij het uniform horen van de soldaat net voor of tijdens de oorlog van 14-18. Klasseer elke reeks in chronologische volgorde, van het oudste stuk naar het meest recente.

Hoofddeksels

de Adrian-helm

de Duitse helm

de sjako

de IJzerkepie

Uitrustingsstukken

rubberen laarzen

de blauwe tenue van de Belgische soldaat

lederen beenkappen

het kaki uniform van de Belgische soldaat

Wat vertelt de evolutie van het uniform?

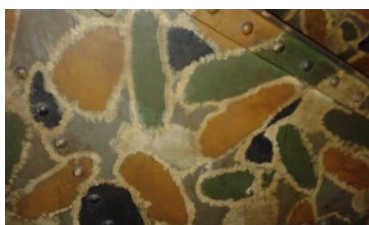
.....

.....

Activiteitenfiche 3

In de zalen staan gecamoufleerde kanonnen opgesteld.

Verbind elk land met zijn camouflagemotief. Welk motief is het meest doeltreffende? Rechtvaardig je antwoord.

.....

.....

.....

Camouflage past verschillende fysieke principes toe.

Vermeld er drie op basis van de objecten die je in de zaal aantreft:

Gebruik van thermodynamica – Vormen opbreken – In het landschap opgaan – Inertie aanwenden – Een illusie wekken – Een evenwicht vinden tussen actie en reactie

Noteer voor elk object in de zaal of op de foto hieronder waarvoor het wordt gebruikt en van welk materiaal het is gemaakt:

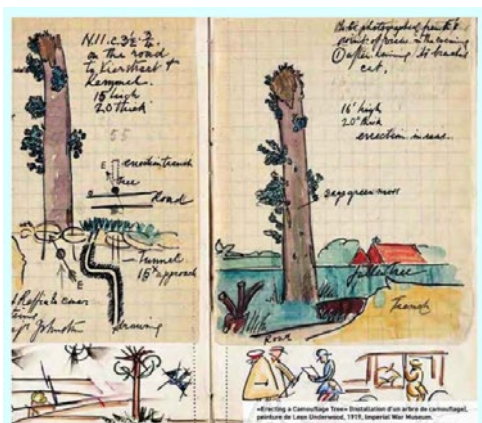
Object	Verdoezelen/Observeren/ Misleiden	Materiaal
Valse boom
Buste
Artilleriemaskers

Uniformkleur
Loopgraaf periscoop

Het leger doet een beroep op verschillende vaardigheden om in ateliers camouflage te bedenken en de realiseren. Vermeld er 5 aan de hand van de foto's:

.....

.....

Activiteitenfiche 4

Tijdens hun verblijf in de loopgraven krijgen de soldaten met een hele reeks moeilijkheden af te rekenen. Hun getuigenissen illustreren hun klachten.

Lees fragmenten uit dagboeken en beschrijf daarna vier ongemakken waartegen de soldaten moet strijden. Zoek in de vitrines elementen die dat illustreren. Zoek in de Belgische, Duitse, Franse en Britse vitrines.

Paul De Backer (arts), Dagboek, 1914-1918:

“Dinsdag 18 mei 1915

Het terrein is verschrikkelijk glad en we geraken dan ook maar moeilijk tot bij de loopgraven. Ik val een tiental keer in de modder en ik kom dan ook uitgeput en vol modder in de loopgraaf aan. Hersens en De Buck komen in dezelfde staat aan met de levensmiddelen die verschillende keren in de modder zijn terechtgekomen (de hardgekookte eieren zijn bijna allemaal platgedrukt, het brood zit onder de modder). We kunnen ons plezier dan ook wel op. (...) De loopgraaf is laag en dus kunnen we er maar met moeite met vier in.”

De loopgraven in januari 1915 volgens de memoires van een commandant van de Belgische geniecompagnie

“De situatie is belabberd – De loopgraven van het bruggenhoofd en van de IJzerdijk, de enige die er zijn trouwens, bestaan enkel uit weerzinwekkende gaten waarin onze mannen zich moeten schuilhouden; circulatie naar achteren toe gebeurt in het water en de modder. De aflossing gebeurt ongedekt, bij gebrek aan verbindingloopgraven. Er zijn geen schuilplaatsen, want die gaten bedekt met vochtig stro, een dak van stro of gemaakt met een oude jas opgehouden door oude geweren kunnen bezwaarlijk schuilplaatsen worden genoemd (...). En net naast die gaten waarin onze mannen moeten leven, liggen lijken die nauwelijks door een dun laagje aarde worden bedekt!”

Velddagboek 1914-1918, René Deckers

12 juli 1915

“Vandaag, om 6u30 riepen de koks dat er koffie was; een na een komen de mannen tot 7u aan; na onze veldfles te hebben gevuld, ontbijten we met een stuk brood: de enen met boter-margarine; diegenen met meer geluk, met wat zoetheid. (...)”

KLM, Archieven 14-18, Personalialia, 20, nr. 605, Oorlogsdagboek van Louis Laurent Bredael (kapitein-commandant)

“1 oktober 1916

De patrouilles die ik opstuur, geraken niet vooruit – ze bevinden zich voor een sterke moffenstelling, verdedigd met heel wat prikkeldraad.”

KLM, Archieven 14-18, Personalialia, 20/52, nr. 645, Oorlogsdagboek van Gustave André, vlaggendrager van het 4e regiment jagers te paard

12/01/1916

“De nacht is gevallen, een sombere en mistige nacht die belet meer dan tien meter ver te zien. We lopen achter elkaar over de loopbruggen, terwijl we in de verte de lichtpijlen zien die door onze jongens en door de moffen worden gelanceerd en we de gebruikelijke muziek van de loopgraven horen, de kanonsalvo's en de schoten. (...)”

CHEVALIER, Gabriel, *La peur, roman, Librairie Stock, Parijs, 1930, p. 54*

“Ze (de granaten) vallen snel en goed gericht op ons neer, ze vallen op niet meer dan vijftig meter. Soms zo dicht dat ze ons met aarde bedekten en we hun rook konden inademen.”

KLM, Archieven 14-18, *Personalia, 20/620, veldboekje van Lucien Lefèvre, oorlogsvrijwilliger bij het 23e Linie*

“20/01/1016

Zodra de bombardementen ophouden, gaan de mannen onbekommerd op zoek naar aluminium granaathulzen om er ringen van te maken.”

Ongemakken	Objecten

Activiteitenfiche 5

De leefomstandigheden en de gevangenschap van krijgsgevangenen worden door de Conventie van Den Haag uit 1907 bepaald.

Verbind de artikels en de objecten die eraan verbonden zijn. Denk je dat de artikels gerespecteerd worden?

Conventie van Den Haag 1907 Hoofdstuk II. De krijgsgevangenen	Objecten ermee verbonden
Art. 4 (...) Ze moeten menselijk worden behandeld. Al hun persoonlijke bezittingen, met uitzondering van de wapens, de paarden en de militaire papieren, blijven hun eigendom.	
Art. 5. De krijgsgevangenen kunnen geïnterneerd worden in een stad, een vesting, een kamp of een andere plek, met verbod zich buiten de gestelde limieten te begeven; maar ze mogen slechts uit onontbeerlijke veiligheidsmaatregelen worden opgesloten, en enkel voor de duur van die omstandigheden.	
Art. 6. De Staat mag de krijgsgevangenen als werkkrachten gebruiken, naargelang hun graad en geschiktheid, met uitzondering van de officieren. Deze werken mogen niet buitensporig zijn en mogen geen verband met de oorlogsoperaties houden.	
Art. 7. De regering waaraan de krijgsgevangenen onderworpen zijn, moet voor hun onderhoud instaan. Bij gebrek aan een speciale afspraak tussen de oorlogsvoerders zullen de krijgsgevangenen inzake voeding, slaapgelegenheid en kleding net zo behandeld worden als de troepen van de regering die de gevangenen nam.	
Art. 8. De krijgsgevangenen zijn onderworpen aan de wetten, reglementen en orders die gelden voor het leger van de Staat door dewelke ze werden gevangengenomen. Elke daad van opstandigheid mag met de nodige strengheid worden bestraft. De ontsnapte gevangenen, die opnieuw zouden worden opgepakt voor ze zich bij hun leger konden vervoegen of voor ze het grondgebied bezet door het leger dat ze gevangennam konden verlaten, kunnen disciplinaire straffen oplopen.	
Art. 15. De hulporganisaties voor krijgsgevangenen, op geldige wijze samengesteld volgens de wetten van hun land en met als doelstelling het doorgeven van liefdadigheid, krijgen, vanwege de oorlogsvoerders voor zichzelf en voor hun geaccrediteerde agenten, binnen de perken van de militaire behoeften en van de administratieve regels, alle nodige vrijheden om hun humanitaire taken doeltreffend te vervullen. De afgevaardigden van deze organisaties krijgen de toelating in de interneringsdepots en op de stopplaatsen van gerepatrieerde gevangenen de hulp te verdelen, mits een persoonlijke toelating afgeleverd door de militaire overheid en met schriftelijke verbintenis zich aan alle voorgeschreven orde- en politiematregelen te onderwerpen.	

Activiteitenfiche 6

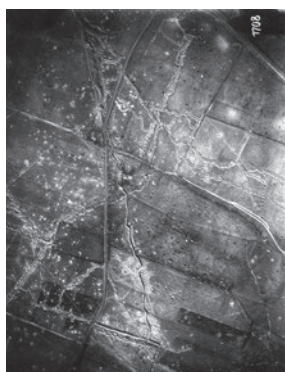
Tijdens de Eerste Wereldoorlog worden nieuwe wapens ingevoerd of geoptimaliseerd.

Vermeld op basis van de wapens die in de zaal staan opgesteld de voor- en nadelen van elk van hen.

OBJECT	VOORDELEN	NADELEN
gas		
machinegeweer		
tank		
vlammenwerper		
draadloze telegrafie		

De luchtvaart staat bij het uitbreken van de oorlog nog in de kinderschoenen, maar ontwikkelt zich snel en krijgt heel wat taken toegewezen. De vliegtuigen kunnen verschillende militaire taken hebben.

Bepaal deze opdrachten aan de hand van de documenten hieronder.

KLM, Archieven 14-18, Personalia 20/52, nr. 642(2), velddagboek van onderluitenant van het 2e regiment jagers te paard Soudant, Hector
22 maart 1915

“Niets belangrijks te melden, buiten enkele vliegtuigen die onze lijnen hebben overvlogen en een van hen heeft pijlen afgeschoten, waarschijnlijk om de plaats van onze artillerie aan te geven. Een van onze vliegtuigen is met een vijandelijk vliegtuig de strijd aangegaan (zonder resultaat).”

.....

.....

.....

.....

.....

Activiteitenfiche 7

De gezondheidsdiensten van de strijdende legers worden bij het opvangen van de ontelbare zieken en gewonden zwaar op de proef gesteld. De dokters en verplegers (verpleegsters) worden met nieuwe ziektebeelden geconfronteerd en moeten vernieuwende beslissingen nemen. Er dient een onderscheid te worden gemaakt tussen de spoedgeneeskunde (uitgeoefend aan het front) en de geneeskundige zorgen verstrekt in de achterhoede (in de hospitalen en revalidatiecentra).

Bepaal aan de hand van de objecten in de vitrines van de verschillende landen en van de documenten hieronder wat tot de spoedgeneeskunde behoort en welke zorgen in de achterhoede worden verstrekt.

Spoedgeneeskunde	Verzorging in de achterhoede

Er is een medische koffer voor een regimentarts.

Waar wordt die gebruikt?

.....

Geef de operaties aan die de arts met de inhoud van de koffer kan uitvoeren.

- Amputeren
- Kleine verwondingen verzorgen (zonder te veel bloedverlies)
- Opereren
- Verstuikingen verzorgen
- Stabiliseren, d.w.z. een breuk immobiliseren, maar niet zetten
- De slachtoffers van een gasaanval verzorgen
- Brandwonden in de 1e en 2e graad verzorgen
- Revalidatie voor de verminkten
- Bloedingen stelpen met een drukverband (ader) of met watten (om een slagader samen te drukken)
- Pijn tijdens het transport verlichten

Activiteitenfiche 8

Tijdens de oorlog vechten troepen uit de hele wereld aan geallieerde zijde.

Hieronder vind je voorwerpen die aan soldaten van verschillende landen toebehoren. Zoek ze op in de vitrines, geef hun land aan en plaats dat land op een wereldkaart.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

Activiteitenfiche 9

In elk land getuigen de kunstenaars op hun manier over de oorlog.

Vergelijk de productie van de Britse, Oostenrijkse, Duitse of Franse schilders met de werken van de Belgische artiesten in de zaal. Noteer verschillen en gelijkenissen.

Verschillen	Gelijkenissen

Otto Dix, Die Sturmtruppe geht unter Gas vor, 1924, DHM, Berlijn (Duitsland)

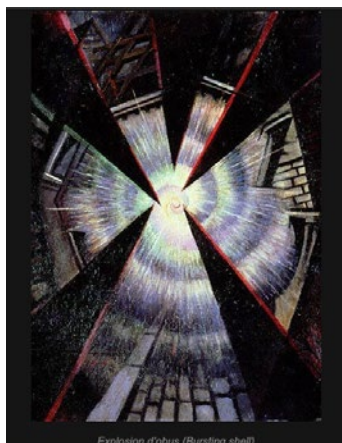
Albin Egger-Lienz, Die Namenlosen, 1916, Heeresmuseum, Wien, (Oostenrijk)

Paul Nash, Menin Road, 1919, IWM, London (Groot-Brittannië)

Fernand Léger, La partie de cartes, 1917, Köller-Müller, Otterlo, Nederland (Frankrijk)

Christopher Nevinson, A Bursting Shell, 1915, Tate Gallery, London, (Groot-Brittannië)

Activiteitenfiche 10

Propaganda streeft één doel na (de oorlog winnen), maar gebruikt verschillende middelen naargelang de doelgroepen die ze wil bereiken.

Duid de middelen aan die ze voor elke bevolkingsgroep gebruikt en geef aan op welke gevoelens ze inspeelt.

Groep	Middel	Boodschap
Soldaten		
Niet-ingelijfde jongemannen		
Burgerbevolking in niet-bezette landen		
Kinderen		

Activiteitenfiche 11

Vrouwen vervullen tijdens de oorlog verschillende taken.
Welke taak wordt in de zaal hoofdzakelijk geïllustreerd?

.....

Hieronder documenten m.b.t. andere taken die vrouwen tijdens de oorlog vervulden. Welke?

Object	Taak
	
	
	

Gabrielle Petit

Troupe Libeau

Mon Campagne 1915 - 3 Février
 Madame et. Maisin,
 la Houze

 Madame,
 Bien reçu votre aimable et très gentille lettre
 de laisage et félicité, merci beaucoup. Ici
 c'est toujours la même chose seulement j'ai un
 nouveau poste très indépendant, connaissant
 les plus aptes de télégraphie et l'alphabet morse. j'ai
 été nommé signaleur à batterie et j'en suis fier
 et heureux, 48. A part cela rien, je suis hors
 ménage et je peuple ma poche moi même!!
 Je vais aux observations et c'est très agréable
 surtout au danger, pour moi il n'est pas
 tant que ne n'arrivait, c'est mon principe.
 Je vous envoie le n° 8. si vous voulez - j'espère qu'il
 vous plaira. N'oubliez pas de continuer à vous
 les partager avec mes camarades.
 Vous attendons l'arrivée rapide des renforts
 pour le printemps! En ce pensez vous? Si cela
 arrivait la guerre changerait de face pour
 nous.

Activiteitenfiche 12

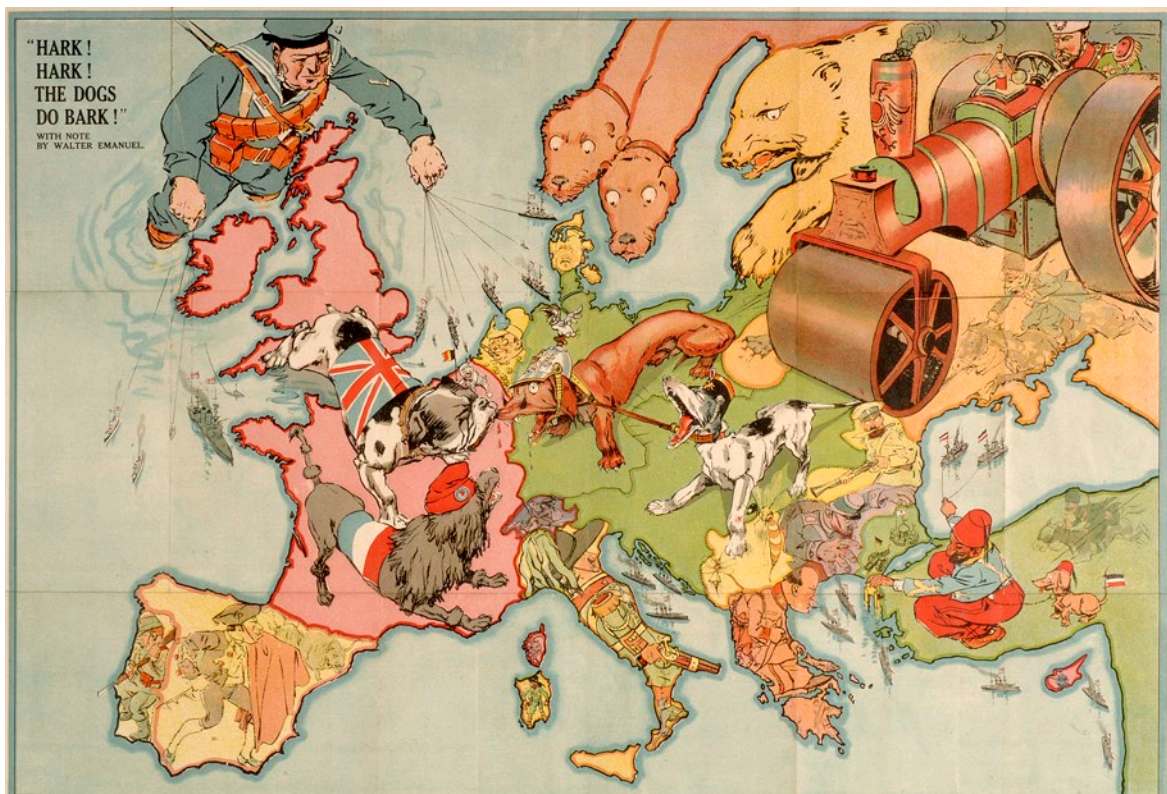
In deze moderne en industriële oorlog zijn dieren nog talrijk aanwezig.

Vermeld voor elk dier de taak (taken) die het voor de soldaten vervult en geef voor elk dier voor- en nadelen.

Dier	Taak	Voordelen	Nadelen
Paard			
Hond			
Duif			
Muilezel			
Dromedaris			
Olifant			

Dieren worden ook in de propaganda gebruikt: ze symboliseren de kwaliteiten van de vrienden en de gebreken van de vijanden.

Zoek uit welk dier welk land vertegenwoordigt. Leg de keuze voor de dieren uit.

Dier	Land	Waarom
------	------	--------

Teckel (Dachshund)		
Griffon (Griffon)		
Bulldog (Bulldog)		
Beer (Bear)		
Straathond (Mongrel)		
Poedel (Poodle)		

Welke zijde staat achter deze karikatuur?

.....

Activiteitenfiche 13

Tijdens de oorlog ontstaat een echte verering voor koning Albert, zowel in België als in het buitenland.

Welke vormen neemt deze cultus aan?

Welke kwaliteiten worden in de verf gezet?

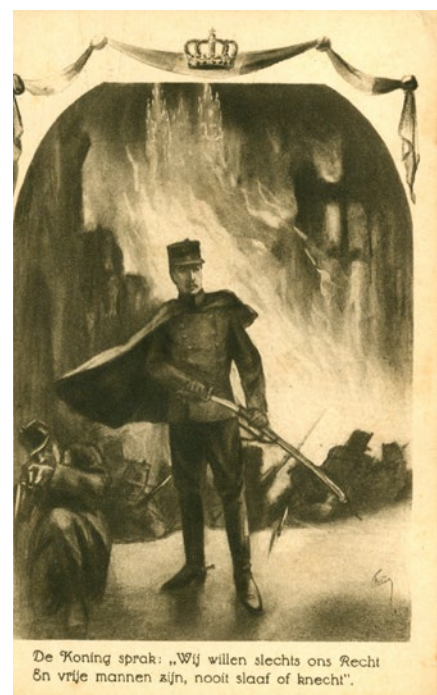
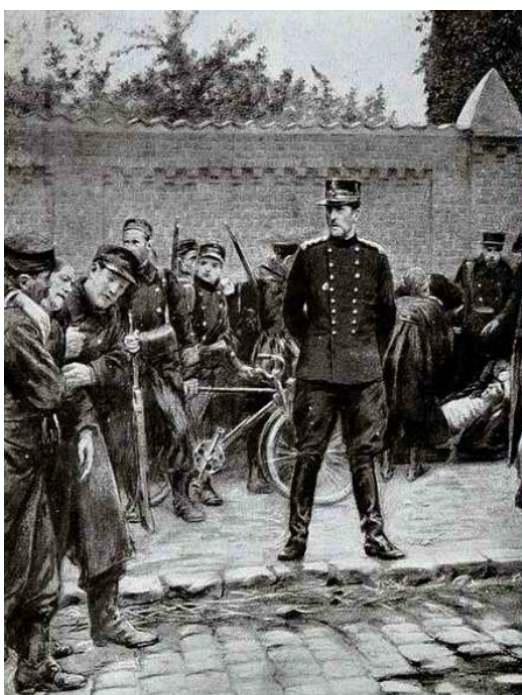
Is er ook een vorm van overdrijving?

Rechtvaardig je antwoord door onderstaande documenten te becommentariëren.

Cordemans, M., Uit soldatenpennen, London, De Stem uit België, 1917,

K. Elebaers, p. 73

“’t Is werkelijkheid: daar komt de Koning aan. “Ça va bien révérend?” Een handdruk, een groet alhier, een woordje daar, en zoo gaat de Koning zonder vare of vrees langs de tranchée door.”

.....

.....

.....

Activiteitenfiche (oplossingen) 1

Europa is opgedeeld in twee blokken die elkaar bestrijden.

Vermeld de namen van de twee allianties en geef aan welke landen er deel van uitmaken.

Alliantie	Lidstaten
Triple Alliance of Centrale mogendheden	Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Italië
Triple Entente	Groot-Brittannië, Frankrijk, Rusland

Europa is een echt kruisvat, dat elk ogenblik kan ontploffen.

In de tweede helft van de negentiende eeuw was Duitsland na de eenwording een machtig rijk geworden, dat zich wilde doen gelden in de wereldpolitiek. Het verwierf koloniën in Afrika en Oceanië, maar aanzienlijk minder dan de andere Europese grootmachten. (...) Andere redenen voor spanning in Europa waren het Duitse vlootprogramma dat Groot-Brittannië verontrustte en de annexatie van de provincies Elzas-Lotharingen door Duitsland na de Frans-Duitse Oorlog in 1871. (...) In 1912 en 1913 volgden weer oorlogen op de Balkan, waarbij onder andere Servië, Bulgarije, Griekenland, Roemenië en het Ottomaanse Rijk betrokken waren. Die hele regio, waar Oostenrijk-Hongarije en Rusland strategische belangen hadden, kreeg als bijnaam 'het kruisvat van Europa'. Rond 1914 waren Duitsland en Oostenrijk-Hongarije de twee centrale mogendheden, Frankrijk, Groot-Brittannië en Rusland waren de West- en Oost-Europese grootmachten. De bondgenootschappen die de landen met elkaar waren aangegaan verdeelden Europa in twee kampen, de Centralen en de 'Triple Entente'. Daardoor ontstond de zogeheten balance of power, het evenwicht dat nodig was om de vrede in Europa te bewaren. Dat er iets broeide bleek wel: Duitsland had een krijgsmacht van meer dan een miljoen manschappen opgebouwd, in Frankrijk was kort voor 1914 de dienstplicht van twee naar drie jaar verlengd. Dat kwam voort uit onderling wantrouwen.

<https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-europa-1914>

Lees de tekst en bekijk de kaart van Europa.

Koppel de woorden hieronder aan de zinnen die de spanningen aangeven aangeven en bepaal de aard van elk probleem

<i>Duitsland wil Frankrijk isoleren.</i>	<i>Commerciële belangen</i>
<i>Groot-Brittannië is verontrust door de Duitse ontwikkeling.</i>	<i>Commerciële belangen</i>
<i>Oostenrijk wil zich in de Balkan uitbreiden.</i>	<i>Territoriale eisen</i>
<i>Rusland wil de Slavische bevolking in de Balkan beschermen.</i>	<i>Nationalisme</i>
<i>Italië eist grondgebieden in Oostenrijk-Hongarije op (Trentino, Triëst).</i>	<i>Territoriale eisen</i>
<i>Frankrijk en Groot-Brittannië willen hun koloniale rijken tegen het Duitse expansionisme beschermen.</i>	<i>Koloniale uitbreiding</i>
<i>Frankrijk eist de teruggave van Elzas-Lotharingen.</i>	<i>Nationalisme</i>

Observeer de kaarten die de invasie van België en het Belgische front tonen.

Welke rol hebben de sluizen in Nieuwpoort gespeeld?

Door de sluizen konden de polders onder water worden gezet en kon het Duitse leger tot staan worden gebracht.

Kan het Belgische front als een waterfront worden gezien? Staaf je antwoord aan de hand van objecten in de vitrines.

Vochtigheid, water dat alles aanvreet, de loopgraven moeten steeds worden heropgebouwd, water komt bij de minste spadesteek naar boven. Wanneer het water befrist, kan de vijand verder oprukken.

Rubberen laarzen, uitrusting voor wachtpost op het water.

Waarom diende een deel van België absoluut onbezet te blijven?

Zo kon de koning het bevel over het leger blijven voeren en konden essentiële diensten steeds in België blijven.

Aan de muren hangen grote foto's. Die illustreren de oorlogssfeer.

Kies er drie uit, beschrijf ze en vermeld het kenmerkende thema dat ze van de Eerste Wereldoorlog volgens jou illustreren.

Activiteitenfiche (oplossingen) 2

Het uniform evolueert in de loop van de oorlog, als antwoord op de nieuwe gevechtstechnieken en -omstandigheden.

Hieronder vind je twee reeksen voorwerpen die bij het uniform horen van de soldaat net voor of tijdens de oorlog van 14-18. Klasseer elke reeks in chronologische volgorde, van het oudste stuk naar het meest recente.

Hoofddeksels

(3) de Adrian-helm

(4) de Duitse helm

(1) de sjako

(2) de IJzerkepie

Uitrustingsstukken

(3) rubberen laarzen

(1) de blauwe tenue van de Belgische soldaat

(2) lederen beenkappen

(4) het kaki uniform van de Belgische soldaat

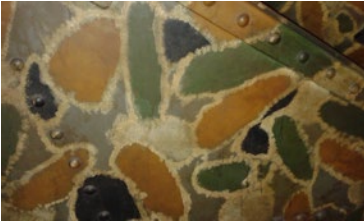
Wat vertelt de evolutie van het uniform?

Het uniform past zich aan het leven in de loopgraven aan (helm, laarzen), aan de technieken (camouflage, modder), het is praktischer (beter aangepast aan koude en vochtige omstandigheden).

Activiteitenfiche (oplossingen) 3

In de zalen staan gecamoufleerde kanonnen opgesteld.

Verbind elk land met zijn camouflagemotief. Welk motief is het meest doeltreffende? Rechtvaardig je antwoord.

Rusland

Oostenrijk-Hongarije

Duitsland

Camouflage past verschillende fysieke principes toe.

Vermeld er drie op basis van de objecten die je in de zaal aantreft:

*Vormen opbreken
In het landschap opgaan
Een illusie wekken*

Noteer voor elk object in de zaal of op de foto hieronder waarvoor het wordt gebruikt en van welk materiaal het is gemaakt:

<i>Object</i>	<i>Verdoezelen/Observeren/ Misleiden</i>	
<i>Valse boom</i>	<i>Observeren</i>	<i>IJzer</i>
<i>Buste</i>	<i>Misleiden</i>	<i>Papier-mâché</i>
<i>Artilleriemaskers</i>	<i>Verdoezelen</i>	<i>Raffia</i>
<i>Uniformkleur</i>	<i>Verdoezelen</i>	<i>Kleurstof</i>
<i>Loopgraafperiscoop</i>	<i>Observeren</i>	<i>hout, IJzer</i>

Het leger doet een beroep op verschillende vaardigheden om in ateliers camouflage te bedenken en de realiseren. Vermeld er 5:

Schilders – decorbouwers – architecten – beeldhouwers – modelbouwers – ververs – bekleeders – metaalarbeiders – houtbewerkers – grondwerkers

Activiteitenfiche (oplossingen) 4

Tijdens hun verblijf in de loopgraven krijgen de soldaten met een hele reeks moeilijkheden af te rekenen. Hun getuigenissen illustreren hun klachten.

Lees fragmenten uit dagboeken en beschrijf daarna vier ongemakken waartegen de soldaten moet strijden. Zoek in de vitrines elementen die dat illustreren. Zoek in de Belgische, Duitse, Franse en Britse vitrines.

Paul De Backer (arts), Dagboek, 1914-1918:

“Dinsdag 18 mei 1915

Het terrein is verschrikkelijk glad en we geraken dan ook maar moeilijk tot bij de loopgraven. Ik val een tiental keer in de modder en ik kom dan ook uitgeput en vol modder in de loopgraaf aan. Hersens en De Buck komen in dezelfde staat aan met de levensmiddelen die verschillende keren in de modder zijn terechtgekomen (de hardgekookte eieren zijn bijna allemaal platgedrukt, het brood zit onder de modder). We kunnen ons plezier dan ook wel op. (...) De loopgraaf is laag en dus kunnen we er maar met moeite met vier in.”

De loopgraven in januari 1915 volgens de memoires van een commandant van de Belgische geniecompagnie

“De situatie is belabberd – De loopgraven van het bruggenhoofd en van de IJzerdijk, de enige die er zijn trouwens, bestaan enkel uit weerzinwekkende gaten waarin onze mannen zich moeten schuilhouden; circulatie naar achteren toe gebeurt in het water en de modder. De aflossing gebeurt ongedekt, bij gebrek aan verbindingloopgraven. Er zijn geen schuilplaatsen, want die gaten bedekt met vochtig stro, een dak van stro of gemaakt met een oude jas opgehouden door oude geweren kunnen bezwaarlijk schuilplaatsen worden genoemd (...). En net naast die gaten waarin onze mannen moeten leven, liggen lijken die nauwelijks door een dun laagje aarde worden bedekt!”

Velddagboek 1914-1918, René Deckers

12 juli 1915

“Vandaag, om 6u30 riepen de koks dat er koffie was; een na een komen de mannen tot 7u aan; na onze veldfles te hebben gevuld, ontbijten we met een stuk brood: de enen met boter-margarine; diegenen met meer geluk, met wat zoetheid. (...)”

KLM, Archieven 14-18, Personalialia, 20, nr. 605, Oorlogsdagboek van Louis Laurent Bredael (kapitein-commandant)

“1 oktober 1916

De patrouilles die ik opstuur, geraken niet vooruit – ze bevinden zich voor een sterke moffenstelling, verdedigd met heel wat prikkeldraad.”

KLM, Archieven 14-18, Personalialia, 20/52, nr. 645, Oorlogsdagboek van Gustave André, vlaggendrager van het 4e regiment jagers te paard

12/01/1916

“De nacht is gevallen, een sombere en mistige nacht die belet meer dan tien meter ver te zien. We lopen achter elkaar over de loopbruggen, terwijl we in de verte de lichtpijlen zien die door onze jongens en door de moffen worden gelanceerd en we de gebruikelijke muziek van de loopgraven horen, de kanonsalvo's en de schoten. (...)”

CHEVALIER, Gabriel, *La peur, roman, Librairie Stock, Parijs, 1930, p. 54*

“Ze (de granaten) vallen snel en goed gericht op ons neer, ze vallen op niet meer dan vijftig meter. Soms zo dicht dat ze ons met aarde bedekten en we hun rook konden inademen.”

KLM, *Archieven 14-18, Personalia, 20/620, veldboekje van Lucien Lefèvre, oorlogsvrijwilliger bij het 23e Linie*

“20/01/1016

Zodra de bombardementen ophouden, gaan de mannen onbekommerd op zoek naar aluminium granaathulzen om er ringen van te maken.”

<i>Ongemakken</i>	<i>Objecten</i>
<i>Bevoorradingsmoeilijkheden</i>	<i>Gamel, drinkbeker, veldfornuis, kooktoestel</i>
<i>Modder, koude, vochtigheid</i>	<i>Kleur van het uniform, rubberen laarzen, schapenvel</i>
<i>Hoogte van de loopgraaf</i>	<i>Helm om het hoofd te beschermen, periscoopge- weer</i>
<i>Prikkeldraad</i>	<i>Zaag, kniptang</i>
<i>Bombardementen</i>	<i>Granaat, kanon</i>
<i>Verveling</i>	<i>Loopgraafambacht</i>

Activiteitenfiche (oplossingen) 5

De leefomstandigheden en de gevangenschap van krijgsgevangenen worden door de Conventie van Den Haag uit 1907 bepaald.

Verbind de artikels en de objecten die eraan verbonden zijn. Denk je dat de artikels gerespecteerd worden?

Conventie van Den Haag 1907 Hoofdstuk II. De krijgsgevangenen	Objecten ermee verbonden
Art. 4 (...) Ze moeten menselijk worden behandeld. Al hun persoonlijke bezittingen, met uitzondering van de wapens, de paarden en de militaire papieren, blijven hun eigendom.	<i>onvolledig uniform</i>
Art. 5. De krijgsgevangenen kunnen geïnterneerd worden in een stad, een vesting, een kamp of een andere plek, met verbod zich buiten de gestelde limieten te begeven; maar ze mogen slechts uit onontbeerlijke veiligheidsmaatregelen worden opgesloten, en enkel voor de duur van die omstandigheden.	<i>stamboeknummer</i>
Art. 6. De Staat mag de krijgsgevangenen als werkkrachten gebruiken, naargelang hun graad en geschiktheid, met uitzondering van de officieren. Deze werken mogen niet buitensporig zijn en mogen geen verband met de oorlogsoperaties houden.	<i>klompen</i>
Art. 7. De regering waaraan de krijgsgevangenen onderworpen zijn, moet voor hun onderhoud instaan. Bij gebrek aan een speciale afspraak tussen de oorlogsvoerders zullen de krijgsgevangenen inzake voeding, slaapgelegenheid en kleding net zo behandeld worden als de troepen van de regering die de gevangenen nam.	<i>recuperatiedrinkbeker</i>
Art. 8. De krijgsgevangenen zijn onderworpen aan de wetten, reglementen en orders die gelden voor het leger van de Staat door dewelke ze werden gevangengenomen. Elke daad van opstandigheid mag met de nodige strengheid worden bestraft. De ontsnapte gevangenen, die opnieuw zouden worden opgepakt voor ze zich bij hun leger konden vervoegen of voor ze het grondgebied bezet door het leger dat ze gevangennam konden verlaten, kunnen disciplinaire straffen oplopen.	<i>ijzer</i>
Art. 15. De hulporganisaties voor krijgsgevangenen, op geldige wijze samengesteld volgens de wetten van hun land en met als doelstelling het doorgeven van liefdadigheid, krijgen, vanwege de oorlogsvoerders voor zichzelf en voor hun geaccrediteerde agenten, binnen de perken van de militaire behoeften en van de administratieve regels, alle nodige vrijheden om hun humanitaire taken doeltreffend te vervullen. De afgevaardigden van deze organisaties krijgen de toelating in de interneringsdepots en op de stopplaatsen van gerepatrieerde gevangenen de hulp te verdelen, mits een persoonlijke toelating afgeleverd door de militaire overheid en met schriftelijke verbintenis zich aan alle voorgeschreven orde- en politie maatregelen te onderwerpen.	<i>stoffen zak van een toegestuurd pak</i>

Activiteitenfiche (oplossingen) 6

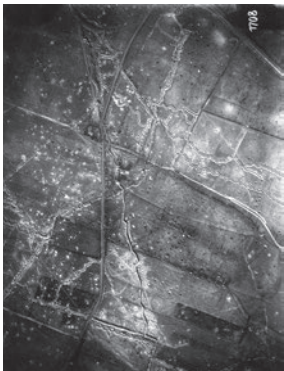
Tijdens de Eerste Wereldoorlog worden nieuwe wapens ingevoerd of geoptimaliseerd.

Vermeld op basis van de wapens die in de zaal staan opgesteld de voor- en nadelen van elk van hen.

OBJECT	VOORDELEN	NADELEN
gas	<i>Maakt het mogelijk de vijand vanop afstand aan te vallen</i>	<i>Doeltreffendheid hangt af van het weer (vooral de windrichting)</i>
machinegeweer	<i>Hoge vuurcadans</i>	<i>Oververhitting, gewicht voor transport</i>
tank	<i>Alle terreinen</i>	<i>Defecten, gebrek aan communicatie en gebrek aan zichtbaarheid</i>
vlammenwerper	<i>Geducht, schrikwekkend</i>	<i>Omslachtig, moeilijk in gebruik want enkel kort bij de vijand in te zetten</i>
Draadloze telegrafie	<i>Geen draad</i>	<i>Onderschepping van boodschappen</i>

De luchtvaart staat bij het uitbreken van de oorlog nog in de kinderschoenen, maar ontwikkelt zich snel en krijgt heel wat taken toegewezen. De vliegtuigen kunnen verschillende militaire taken hebben.

Bepaal deze opdrachten aan de hand van de documenten hieronder.

Luchtfotografie

Bombardementen

KLM, Archieven 14-18, Personalia 20/52, nr. 642(2), velddagboek van onderluitenant van het 2e regiment jagers te paard Soudant, Hector

22 maart 1915

“Niets belangrijks te melden, buiten enkele vliegtuigen die onze lijnen hebben overvlogen en een van hen heeft pijlen afgeschoten, waarschijnlijk om de plaats van onze artillerie aan te geven. Een van onze vliegtuigen is met een vijandelijk vliegtuig de strijd aangegaan (zonder resultaat).”

De jacht, observatie van de vijandelijke stellingen

Afstelling van artilleriegeschut

Propaganda

Activiteitenfiche (oplossingen) 7

De gezondheidsdiensten van de strijdende legers worden bij het opvangen van de ontelbare zieken en gewonden zwaar op de proef gesteld. De dokters en verplegers (verpleegsters) worden met nieuwe ziektebeelden geconfronteerd en moeten vernieuwende beslissingen nemen. Er dient een onderscheid te worden gemaakt tussen de spoedgeneeskunde (uitgeoefend aan het front) en de geneeskundige zorgen verstrekt in de achterhoede (in de hospitalen en revalidatiecentra).

Bepaal aan de hand van de objecten in de vitrines van de verschillende landen en van de documenten hieronder wat tot de spoedgeneeskunde behoort en welke zorgen in de achterhoede worden verstrekt.

Spoedgeneeskunde	Verzorging in de achterhoede
<i>Hulppost</i> <i>Vooruitgeschoven chirurgische post</i> <i>Brancardier</i> <i>Le trésor du soldat (verbanddoos)</i> <i>Amputatie</i>	<i>Operatiekamer</i> <i>Revalidatie (prothese)</i>

Er is een medische koffer voor een regimentarts.

Waar wordt die gebruikt?

In de hulppost in de loopgraven

Geef de operaties aan die de arts met de inhoud van de koffer kan uitvoeren.

- Amputeren
- *Kleine verwondingen verzorgen (zonder te veel bloedverlies)*
- Opereren
- *Verstuikingen verzorgen*
- *Stabiliseren, d.w.z. een breuk immobiliseren, maar niet zetten*
- De slachtoffers van een gasaanval verzorgen
- *Brandwonden in de 1e en 2e graad verzorgen*
- Revalidatie voor de verminkten
- *Bloedingen stelpen met een drukverband (ader) of met watten (om een slagader samen te drukken)*
- *Pijn tijdens het transport verlichten*

Activiteitenfiche (oplossingen) 8

Tijdens de oorlog vechten troepen uit de hele wereld aan geallieerde zijde.

Hieronder vind je voorwerpen die aan soldaten van verschillende landen toebehoren. Zoek ze op in de vitrines, geef hun land aan en plaats dat land op een wereldkaart.

1. Doedelzak – Canada

2. Openbare Weermacht – Congo

3. Fez kameelrijder – Egypte

4. Hoed – Anzac

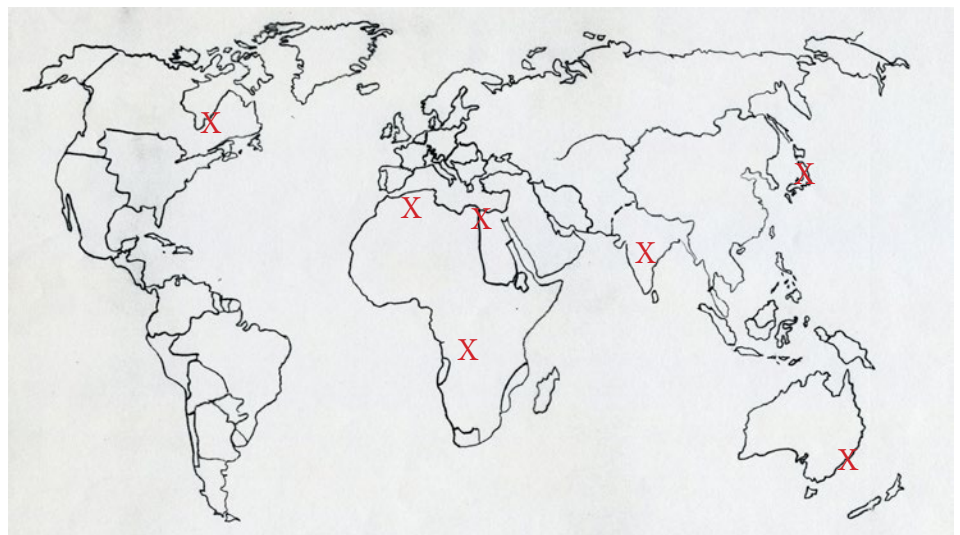
5. Matroos – Japan

6. Zoeaaf – Algerije

7. Dolk - India

Activiteitenfiche (oplossingen) 9

In elk land getuigen de kunstenaars op hun manier over de oorlog.

Vergelijk de productie van de Britse, Oostenrijkse, Duitse of Franse schilders met de werken van de Belgische artiesten in de zaal. Noteer verschillen en gelijkenissen.

Verschillen

Gelijkenissen

Otto Dix, Die Sturmtruppe geht unter Gas vor, 1924, DHM, Berlijn (Duitsland)

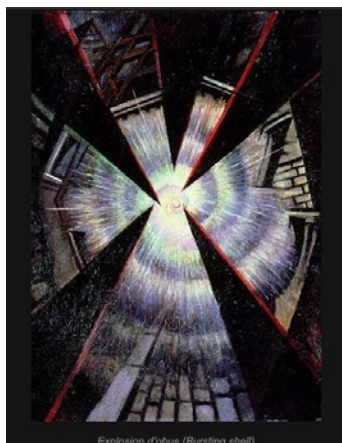
Albin Egger-Lienz, Die Namenlosen, 1916, Heeresmuseum, Wien, (Oostenrijk)

Paul Nash, Menin Road, 1919, IWM, London (Groot-Brittannië)

Fernand Léger, La partie de cartes, 1917, Köller-Müller, Otterlo, Nederland (Frankrijk)

Christopher Nevinson, A Bursting Shell, 1915, Tate Gallery, London, (Groot-Brittannië)

Activiteitenfiche (oplossingen) 10

Propaganda streeft één doel na (de oorlog winnen), maar gebruikt verschillende middelen naargelang de doelgroepen die ze wil bereiken.

Duid de middelen aan die ze voor elke bevolkingsgroep gebruikt en geef aan op welke gevoelens ze inspeelt.

Groep	Middel	Boodschap
Soldaten	<i>Tabak, sigaretten, pijpen, pins,...</i>	<i>Verering van de koning en de koningin, oproep tot patriottisme, op de trots van Belg te zijn</i>
Niet-ingelijfde jongemannen	<i>Inlijvingsaffiches in de Britse uitstalramen</i>	<i>Doe uw plicht, het leger = kameraden</i>
Burgerbevolking in niet-bezette landen	<i>Reclame in bijlage</i>	
Kinderen	<i>Prentboek "On les a eus"</i>	

Activiteitenfiche (oplossingen) 11

Vrouwen vervullen tijdens de oorlog verschillende taken.

Welke taak wordt in de zaal hoofdzakelijk geïllustreerd?

De verpleging

Hieronder documenten m.b.t. andere taken die vrouwen tijdens de oorlog vervulden. Welke?

Objet	Taak
	<p><i>De taken van het dagelijkse leven vervullen</i></p>
	<p><i>Exodus, vrouwen als slachtoffers van geweld</i></p>
	<p><i>De vrouw als symbool voor onschuldige slachtoffers</i></p>
	<p><i>Gabrielle Petit, symbool van patriottisch verzet</i></p>
	<p><i>Als leden van een toneelgroep geven ze voorstellingen aan het front voor de soldaten</i></p>
	<p><i>Oorlogsmeter</i></p>

Activiteitenfiche (oplossingen) 12

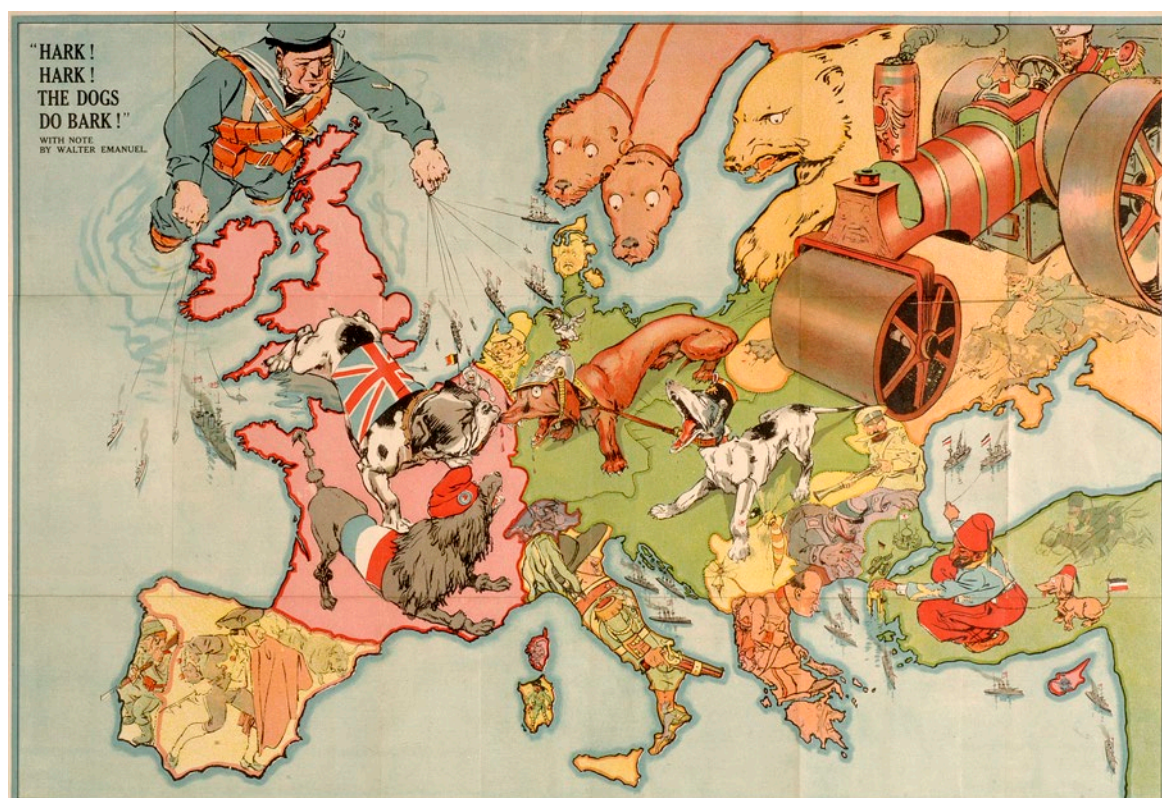
In deze moderne en industriële oorlog zijn dieren nog talrijk aanwezig.

Vermeld voor elk dier de taak (taken) die het voor de soldaten vervult en geef voor elk dier voor- en nadelen.

Dier	Taak	Voordelen	Nadelen
Paard	<i>aanval transport</i>	<i>snelheid</i>	<i>delicaat dier</i>
Hond	<i>transport sanitaire dienst aanval bewaking communicatie</i>	<i>snelheid, reukzin, intelligentie, uithoudingsvermogen</i>	<i>moet verzorgd worden</i>
Duif	<i>communicatie</i>	<i>stilte</i>	<i>kan worden onderschept en afgeschoten</i>
Muilezel	<i>transport</i>	<i>resistent</i>	<i>moet verzorgd worden</i>
Dromedaris	<i>transport</i>	<i>resistent in de woestijn</i>	<i>kan enkel in de woestijn worden ingezet</i>
Olifant	<i>transport, zware werkzaamheden</i>	<i>robuust</i>	<i>omslachtige verplaatsing</i>

Dieren worden ook in de propaganda gebruikt: ze symboliseren de kwaliteiten van de vrienden en de gebreken van de vijanden.

Zoek uit welk dier welk land vertegenwoordigt. Leg de keuze voor de dieren uit. Welke zijde staat achter deze karikatuur?

Dier	Land	Waarom
Teckel (Dachshund)	<i>Duitsland</i>	<i>Strijdlustige aanvaller</i>
Griffon (Griffon)	<i>België</i>	<i>Klein maar laat niet met zich sollen</i>
Buldog (Bulldog)	<i>Groot-Brittannië</i>	<i>Lijkt slaperig, maar lost zijn prooi nooit</i>
Beer (Bear)	<i>Rusland</i>	<i>Hij verplettert iedereen met zijn kracht</i>
Straathond (Mongrel)	<i>Oostenrijk-Hongarije</i>	<i>Vriend van de teckel in goede en kwade dagen</i>
Poedel (Poodle)	<i>Frankrijk</i>	<i>Een dandy die van aanpakken weet</i>

Karikatuur ten voordele van de Geallieerden van de Entente.

Activiteitenfiche (oplossingen) 13

Tijdens de oorlog ontstaat een echte verering voor koning Albert, zowel in België als in het buitenland.

Welke vormen neemt deze cultus aan?

Welke kwaliteiten worden in de verf gezet?

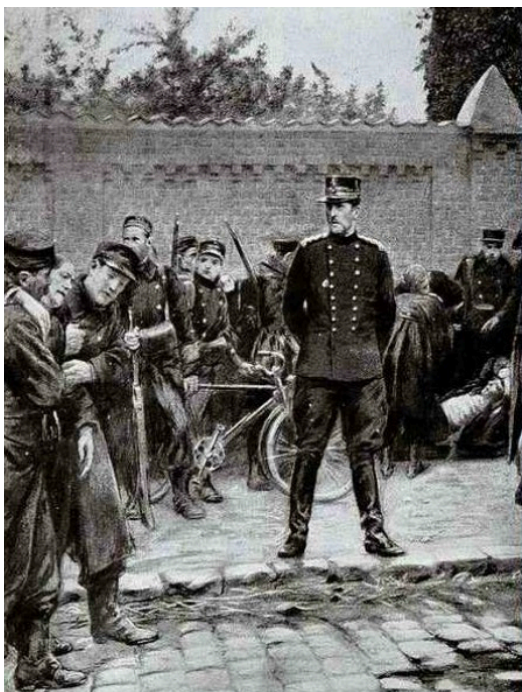
Is er ook een vorm van overdrijving?

Rechtvaardig je antwoord door onderstaande documenten te becommentariëren.

Cordemans, M., Uit soldatenpennen, London, De Stem uit België, 1917,

K. Elebaers, p. 73

“’t Is werkelijkheid: daar komt de Koning aan. “Ça va bien révérend?” Een handdruk, een groet alhier, een woordje daar, en zoo gaat de Koning zonder vare of vrees langs de tranchée door.”

De koning is bezorgd om zijn soldaten en hun noden. Hij bezoekt de loopgraven dan ook regelmatig om met de soldaten een babbeltje te slaan.

Het feit dat hij in België is gebleven, zich in De Panne heeft gevestigd en niet in ballingschap is gegaan zoals de regering, duwt zijn populariteit de hoogte in.

In tegenstelling tot andere vorsten voert hij effectief het bevel over het leger en neemt hij zijn beslissingen niet altijd in overleg met de minister van Oorlog.

Deze houding, deze persoonlijke bevelvoering komt tot uiting in karikaturen die de koning aan de zijde of aan het hoofd van zijn soldaten tonen. Zijn aanwezigheid geeft de troepen moed. Hij wordt zelfs schietend aan de zijde van gewone soldaten afgebeeld.

Door zijn strijdende houding verpersoonlijkt de koning in het buitenland de weerstand die België biedt, zelfs al stellen de Fransen en de Britten niet op prijs dat hij aan de grote geallieerde offensieven weigert deel te nemen.

Na het bezoek

Deze fiches kunnen ook in de klas worden ingevuld en wel op basis van oorspronkelijke documenten (foto's, getuigenissen, dagboeken, brieven, officiële documenten,...) die in ons documentatiecentrum in het Legermuseum worden bewaard. De denkpistes kunnen de besprekingen eveneens voeden.

Een vrede die de volgende oorlog voorbereidt? “Het catastrofale begin van de 20e eeuw”?

Voor meer elementen en collectiestukken, zie de ruimte over het interbellum en het bijhorende pedagogische dossier.

Een messteek in de rug

De Duitsers kunnen de nederlaag niet bevatten, want de generale staf blijft aangeven dat het Duitse leger tegen talloze vijanden heeft standgehouden. Bij het ondertekenen van de wapenstilstand (door politici en niet door vertegenwoordigers van de generale staf) bezetten de Duitse troepen nog bijna het volledige Belgische grondgebied (de Belgische troepen zijn in Brugge aangekomen). Geen enkel buitenlands leger heeft voet op Duitse bodem gezet. Van meet af aan wordt een misverstand bewust onderhouden, waardoor de Duitsers gaan geloven in de legende van de messteek in de rug van het Duitse leger, gegeven door de politici die al snel worden gelijkgeschakeld met Joden en bolsjewieken. De Republiek van Weimar, geboren op de ruïnes van de nederlaag en op de gewelddadige onderdrukking van de communistische revolutie (de Spartakisten) in november 1918, zal er nooit in slagen deze foute start weg te wissen.

De Vrede van Versailles: een “Diktat”

Een vrede die door de overwinnaars wordt gedictieerd en opgelegd, de aanduiding van een enkele schuldige, al te zware financiële en economische reparaties: Duitsland kan dat “Diktat” niet slikken. Het verdrag wekt bij de Duitse bevolking wraakgevoelens op.

De *nieuwe kaart van Europa* creëert nieuwe landen die aanleiding geven tot nieuwe conflicten.

De Volkenbond

De Volkenbond wil een internationaal forum zijn dat toekomstige conflicten vermijdt, maar niet alle landen zijn erin vertegenwoordigd (de verliezers van de oorlog niet en de Verenigde Staten niet). De Volkenbond zal zijn ambities niet kunnen waarmaken.

Een meer gewelddadige samenleving?

Heeft de oorlogscultuur een brutalere samenleving opgewekt? Werd het geweld verinnerlijkt? Heeft de oorlogscultuur het ideaal van een viriele oorlogsheld in het leven geroepen?

Een voorbeeld van fake news: de Duitse gruweldaden en hun gevolgen

De Duitsers dachten België op drie dagen tijd te onderwerpen, gelet op de veronderstelde zwakheid van het Belgische leger. Ze werden echter verrast door een onvermoede Belgische weerstand. De Belgische troepen zagen zich wel tot een lange aftocht verplicht, maar vochten met een grotere verbetering dan de Duitsers verwacht hadden. Daar kon slechts een uitleg voor bestaan: de vrijschutters. Burgers, opgehitst door de

pastoors, de burgemeesters en de onderwijzers (in die tijd drie vooraanstaande groepen), hadden de wapens genomen en de oorlogswetten naast zich neergelegd. Het gerucht was geboren, verspreidde zich door het Duitse leger, werd gevoed door verhalen over gruweldaden begaan door Belgische burgers (vrouwen die Duitse gewonden afslachtten) en werd door sommige officieren aangemoedigd.

Die verhalen – die nooit werden bevestigd – leidden tot slachtpartijen gepleegd op de Belgische bevolking, terechtstelling van gijzelaars, plundering en verwoesting van volledige steden (Dinant, Aarschot, Leuven).

Die daadwerkelijke slachtpartijen geven aanleiding tot een hele nieuwe legendecycle: die van de kinderen met afgesneden handen. De realiteit van verkrachtingen en slachtpartijen wordt aangevuld met verzinsels die de geallieerde propaganda helpen in de mobilisatie van de bevolking en die de bevolking klaarstomen voor een “beschavingsoorlog tegen de barbarij”. Deze overdrijving biedt de Geallieerden de mogelijkheid tot op het einde van de oorlog en tijdens de onderhandelingen in Versailles een enkele schuldige aan te duiden die dan ook voor reparatie moet opdraaien: Duitsland, een land dat vanwege zijn barbarij opzij dient te worden gezet.

Hoe kan het ontstaan van die indianenverhalen worden verklaard?

De legende van de vrijsschutters: de Belgische weerstand kan niet worden uitgelegd. De Duitse soldaten zijn verrast, gedesoriënteerd en verschrikt, vooral dan de onervaren troepen. Om de weerstand van het Belgische leger onderuit te halen, moet bij de Belgische bevolking dan ook terreur worden gezaaid. De chaos veroorzaakt door de vluchtende burgers moet de opmars van de soldaten belemmeren. De legende van de vrijsschutters wordt gevoed door verhalen over de oorlog van 1870, toen Franse vrijsschutters tegen de Pruisen vochten. In deze context wordt elke burger een potentiële vijand. Deze angst bestaat reeds voor de invasie. In sommige gevallen komen daar vanwege de protestantse troepen antikatholieke gevoelens bovenop. Dat verklaart het geweld van de verwoesting van Leuven, zetel van een katholieke universiteit.

Honderd jaar na de feiten blijven Duitse publicaties die de Duitse verantwoordelijkheid in deze slachtpartijen pogen te minimaliseren, een verhit debat voeden.

Christophe Brüll, “Le poids d’août 1914 dans les relations belgo-allemandes, 1914-1964”, Bulletin van het CLHAM, nr. 137, 2014, p. 31-39.

<https://orbi.uliege.be/bitstream/2268/175680/1/CLHAMBulletin137-Br%C3%BCII.pdf> (april 2020)

De Eerste Wereldoorlog: een moderne oorlog?

Verskillende elementen maken van de oorlog van 14-18 de eerste moderne oorlog van de 20e en 21e eeuw.

Een totale oorlog die strijders en burgers meeslept in een radicalisering die de hele eeuw beïnvloedt. Het (militaire) front en het thuisfront (Home Front) voeren samen eenzelfde strijd, eenzelfde verzet en zijn op dezelfde wijze in het conflict betrokken. Het geweld treft niet enkel de militairen; burgers blijven niet gespaard. Dat is altijd al zo geweest, maar nu krijgt dit aspect een heel andere – belangrijkere en meer algemene – dimensie. Bombardementen op burgerdoelwitten, deportatie van verplichte arbeidskrachten, opeising van producten voor dagelijks gebruik en van industriële goederen, collaboratie en verzet van burgers in bezette streken, arbeid voor de oorlogsindustrie.

Globalisering en mondialisering: legers en bevolkingen zijn wereldwijd in de oorlog betrokken.

Belang van de propaganda om de geesten te mobiliseren, ontwikkeling aan de hand van dit kanaal van de ideeën van het sociaal darwinisme (wat leidt tot Eugenisme en de eliminatie van de zwakkeren om een gezonde maatschappij veilig te stellen) en institutioneel racisme.

Massieve verplaatsing van bevolkingen luiden de eeuw der vluchtelingen in. Mensen ontvluchten de oorlog, de slachtpartijen, de gevechten. Voorbeeld: 5,5 miljoen inwoners van de westelijke grondgebieden van het Russische rijk vluchten in de zomer van 1915 naar het oosten om aan de opmars van de centrale mogendheden te ontsnappen.

Etnische zuivering door Staten die etnische homogeniteit wensen. Het bekendste geval is de afslachting van Armeniërs in het Ottomaanse Rijk. Ook Rusland duldt/organiseert pogroms op zijn grondgebied. De oorlog drijft het politieke en economische onevenwicht van de Russische samenleving op de spits. De overheden bieden het antwoord van het gewelddadige beheer van de “verdachte” bevolkingen, onder wie de Joden. Tussen september 1914 en eind 1916 worden miljoenen Joden in Polen, Oekraïne en Galicië uit hun huizen gezet en gedeporteerd naar streken ver verwijderd van het front. De slachtpartijen aangericht door de binnenvallende legers zijn, onder andere, het gevolg van etnische haat.

De gevolgen van het conflict beïnvloeden diverse domeinen.

Menselijke verliezen

De Eerste Wereldoorlog eist miljoenen doden, vermisten, gewonden, verminkten, zieken (o.a. Spaanse griep), zowel bij burgers als bij militairen. Deze aderlating heeft psychologische, morele, fysieke, demografische en economische gevolgen.

Psychologische gevolgen: de herdenkingen: de doden betreuren en eren. De rouw is individueel, familie-gebonden en collectief. Cf.: Pedagogisch dossier: Als stenen konden spreken. Bedevaart en handel (catalogus van de herdenkingsmonumenten), familiale vroomheid of nationale herdenking en oorlogstoerisme (Michelin-gids van de slagvelden) lopen door elkaar. Naast de grote militaire begraafplaatsen of de individuele graven in gemeentelijke begraafplaatsen verschijnt een nieuw concept om de doden, wiens lichaam nooit werd teruggevonden of niet kon worden geïdentificeerd, te eren: de onbekende soldaat. Hij staat symbool voor de offers die de natie bracht, zijn graf vervangt alle andere. Anonieme kisten worden op een symbolische plaats samengebracht (crypte, citadel) en een oud-strijder (ook symbolisch gekozen) kiest wie de eer te beurt zal vallen de onbekende soldaat te symboliseren.

In België is het Renold Haesebrouck, blind sinds hij door een granaat in het aangezicht werd getroffen, die in de rouwkapel opgezet in het station van Brugge de keuze maakt. De kist die hij aanduidt, wordt voor een grote plechtigheid voorgezeten door koning Albert naar Brussel overgebracht. De kist bevindt zich aan de voet van de Congreskolom in Brussel.

Demografische gevolgen

In België daalt het aantal huwelijken met 48%, wat uiteraard ook gevolgen voor de geboortecijfers heeft. De Belgische overheden (net zoals andere Europese landen die met hetzelfde probleem worden geconfronteerd) doen er alles aan om de vrouwen opnieuw aan de haard te krijgen en kinderen op de wereld te doen zetten (abortus en voorbehoedsmiddelen zijn bij wet verboden). Het geboortedeficit tussen 1914 en 1918 wordt nooit opgevuld.

Fysieke gevolgen

De verminkten zijn uit de maatschappij niet meer weg te denken. Ze krijgen een pensioen, maar dat blijkt soms ontoereikend om de werkongeschiktheid goed te maken. Ze hebben dan ook het gevoel dat hun offer niet naar waarde wordt geschat. Ze vragen meer geld, prioriteit in tewerkstelling, de hervatting van hun vroegere leven. Cf.: de schilderijen van Otto Dix over de kaartspelers. Welke plaats krijgen de gehandicapten in de maatschappij? Worden ze vandaag beter opgevangen en wordt met hen nu meer of minder rekening gehouden? Hoe zit het met verminkte of getraumatiseerde soldaten die uit Irak, Afghanistan of Rwanda terugkeren?

Morele gevolgen

Het oorlogsgeweld heeft een “brutalisering” van de maatschappij met zich meegebracht. Ouders hebben hun kinderen zien sterven, wat tegen de normale gang van zaken indruist. Het pacifisme en de hoop op “Nooit meer oorlog” kunnen een nieuwe oorlog echter niet vermijden.

Economische gevolgen

Het land moet worden heropgebouwd met nieuwe woningen, de fabrieken ontmanteld door de bezetter moeten worden heringericht, de sporen van de oorlog moeten van akkers en velden worden gewist (ook vandaag worden in de velden van de voormalige frontlijn nog granaten gevonden), de veestapel (uitgedund door de Duitse opeisingen) moet worden hersteld, de burgerlijke en militaire slachtoffers moeten worden vergoed (invaliditeitspensioen, oorlogsschade, enz.).

Sporen in het landschap (te bezoeken sites)

De Dodengang

Ijzerdijk 65

8600 Diksmuide

Dit is een andere site van het WHI en is aan de Eerste Wereldoorlog gewijd. Het is het laatste bewaarde stuk van het Belgische front uit de Grote Oorlog.

De loopgraven werden grondig gerestaureerd, maar zijn vooral vanwege hun ligging interessant: de Belgische linies liggen op slechts enkele meters van de Duitse stellingen. Het museum spitst zich toe op de evenementen die zich in en rond de loopgraaf afspeelden. Ook de oorsprong van de naam van de loopgraaf wordt toegelicht.

De Menenpoort (Ieper)

Een eenvoudige poort in de omwalling van Ieper zag tijdens de Eerste Wereldoorlog duizenden Britse soldaten naar het front optrekken. Om ze te gedenken, werd hier het eerste Memoriaal voor de Vermisten (Memorial to the Missing) opgezet. De monumentale poort, een werk van architect Sir Reginald Blomfield ingehuldigd in 1927, vermeldt de naam van ongeveer 55.000 Britse soldaten en soldaten van het Gemenebest die geen gekend graf hebben. Sinds 1929 weerklinkt om 20u00 elke avond de Last Post, een Britse trompethymne voor de doden. Het is een ontzettend plechtig en ontroerend ogenblik.

Advanced Dressing Station Essex Farm (Boezinge), ten noorden van Ieper langs de Diksmuidseweg (N369)

Hulppost waar in mei 1915 de Canadese arts John McCrae aan het werk was, de auteur van het gedicht “In Flanders Fields”.

Hill 62 – Sanctuary Wood Museum

Canadalaan 26 – 8902 Zillebeke

Overblijfsel van een loopgraaf uit 1916. Het museum herbergt een indrukwekkende verzameling stereoscopische foto's (glazen platen) en een uiteenlopende privécollectie objecten en oorlogsresten.

Bayernwald (Wijtschate)

Voormezelestraat 2, 8953 Wijtschate

Duitse loopgraven met vier betonnen schuilplaatsen en luisterposten om de activiteiten van de vijand op te sporen (het graafwerk en het eventueel leggen van mijnen).

Pool of Peace

Kruisstraat, 8953 Wijtschate

Dit vijvertje ontstond in de krater van een van de 19 mijnen die in juni 1917 gelijktijdig ontploften. De krater heeft een diepte van 12 m en een doormeter van 129 m

Belang van de fotografie

1. De officiële fotografie

Augustus 1914: het Franse leger beschikt niet over een fotografische dienst. Privébedrijven stellen hun diensten aan het leger voor (vb.: brief van het Agence Meurisse die bij de Staat postuleert, zonder gevolg, april 1915). Frankrijk geeft er de voorkeur aan een specifieke dienst op te richten.

Hoe zit het in België? Cf.: het thema van de propaganda

2. De privéfotografie

Opgelet, sommige privéalbums bevatten gekochte of uitgewisselde officiële foto's.

Amateurfotografen tonen niet alles (het thema van de dood wordt zelden aangesneden).

Kleine boekjes met of zonder bijschriften.

3. Gebruik van de fotografie

- Voor strategische doeleinden:

Camouflage: foto's van camouflageateliers, van valse kanonnen, van camouflagedoeken, bedekking van een spoorlijn, nepdorp rond een spoorlijn, gecamoufleerd kanon met afbeelding van een wraakzuchtige Marianne die een Duitse soldaat onthoofd.

Luchtfoto's: vijandelijke stellingen in beeld brengen en nauwkeurige kaarten opstellen (geboorte van het Franse geografisch instituut); gebruik van duiven, windvliegers, ballons, vliegtuigen

- Voor propaganda. Luchtfoto's verschijnen op postkaarten (die tijdens de oorlog als actief hulpmiddel van de propaganda trouwens een gouden eeuw kennen).

- Als souvenir:

Foto's van vrienden, verloofde, kinderen (kader als product van loopgravenambacht), emailplaten met foto's als aandenken.

De literatuur

De Eerste Wereldoorlog inspireert niet enkel talloze bekende schrijvers en dichters, maar ook gewone soldaten. Ze wensen allen de buitengewone ervaring die ze doorstaan hebben op papier te zetten.

Hun pennenvruchten nemen de vorm aan van getuigenissen, romans of gedichten en worden tijdens, net na

of zelfs vele jaren na het conflict geschreven en gepubliceerd. Schrijven biedt een uitlaatklep en de creatie maakt het mogelijk zich uit de steriele leegte van de oorlog los te rukken. De literaire werken halen niet allemaal hetzelfde niveau, maar hebben wel eenzelfde doel: een spoor van de oorlogservaring bewaren.

De getuigenissen vertellen op rauwe, harde, directe of geromanceerde wijze het leven aan het front. In België geven twee getuigenissen die na de oorlog worden gepubliceerd twee tegengestelde visies op de dramatische beproeving. Max Deauville (pseudoniem van Dr. Maurice Duwez) publiceert in 1917 *Jusqu'à l'Yser* (Tot aan de IJzer) bij een Franse uitgever die reeds voor de oorlog een boek van hem uitbracht en in 1922 *La boue des Flandres* (De Vlaamse modder). Deze twee getuigenissen beschrijven de oorlog zonder omwegen en zonder grootspraak.

Martial Lekeux, een franciscaner, hanteert die ingehouden stijl niet. Deze oorlogsvrijwilliger beschouwt zichzelf als een soldaat van Christus die ondanks zijn religieuze roeping moet gaan strijden. In zijn geromanceerde getuigenis *Mes cloîtres dans la tempête* (Mijn kloosters in de storm), verschenen in 1922, verheerlijkt hij de oorlog en het heroïsme in een zeer emphatische stijl.

Deze twee bekende voorbeelden oogstten heel wat succes. Daarnaast vinden we ook getuigenissen van meer bescheiden auteurs, soms in eenvoudige notaboekjes die jaren na datum op een of andere zolder werden ontdekt of in uitgaven die op kosten van de schrijver en/of in zeer beperkte oplage werden uitgebracht. Het documentatiecentrum van het Koninklijk Legermuseum bewaart een hele reeks dergelijke werken. Hun waarde is dikwijls meer historisch dan literair.

De romans vertonen een meer doorgedreven vormgeving. In het begin van de oorlog spitsen enkele romans en de populaire literatuur zich in een hoogdravende en patriottische taal op het heroïsme toe. Maar de perceptie evolueert en de romans tonen al snel het lijden van de soldaten. Op het einde van de oorlog viert het pacifisme hoogtij, met verhalen over de absurditeit van de oorlog en over al even bloedige als nutteloze offensieven. In de literatuur van de jaren 1930 verschijnt de soldaat als een opgeofferd slachtoffer. In enkele romans leert de held het "echte" leven dankzij en doorheen de oorlog kennen.

De oorlog blijft sommige auteurs als het ware achtervolgen. Tolkien inspireerde zich voor zijn beschrijving van desolate landschappen en verwoede gevechten in *The Lord of the Rings* bijvoorbeeld op de slagvelden en veldslagen van de Eerste Wereldoorlog.

De poëzie is een ander genre dat heel wat strijders verleidt. De vooroorlogse dichters, al dan niet oorlogsvrijwilligers, evenals ontelbare amateurs publiceren gedichten in loopgraafkranten of zelfs in literaire tijdschriften die aan het front in het leven worden geroepen. Meer dan een langere literaire tekst biedt een gedicht de gelegenheid gevoelens te uiten. De tamelijk strakke regels van de poëzie maken het misschien ook mogelijk aan de wanorde van de oorlog te ontsnappen. Gedichten maken van de strijder een held en zitten vol patriottische beeldspraak. Om hun haat en woede tegenover de "barbaren" te ventileren, hanteren velen een conventionele grootspraak die de werkelijkheid koel benadert.

In die periode circuleert ook het idee dat om het land te redden en een nieuwe wereld te bouwen nu eenmaal offers moeten worden gebracht.

Sommige landen zien het conflict als een bevrijdingsoorlog. Dat is het onder andere het geval voor landen die op autonomie of zelfs op onafhankelijkheid uit zijn. (cf.: de Baltische staten, Polen, Finland). Gedichten worden dan propaganda-instrumenten, de uitdrukking van nationale hoop. De activistische gedichten van Paul Van Ostaijen sluiten hier wat bij aan. Deze landen raken soms in een burgeroorlog verwickeld of na de oorlog worden hun verzuchtingen niet gerealiseerd en de gedichten verheerlijken dan een noodzakelijke

strijd en drukken strijdlustige gevoelens uit.

Veel gedichten staan stil bij het gebruik van geweld.

Voor talloze dichters is het gebruik van geweld gerechtvaardigd door het doel dat bereikt dient te worden. Het beste voorbeeld daarvan vinden we bij de Italiaanse futuristen voor wie oorlog deel uitmaakt van de hygiëne van de mensheid. Ze zien de oorlog als een noodzakelijk zuiverend bad dat een nieuwe wereld zal opleveren. De Italiaanse futuristen zijn teleurgesteld door de resultaten van de oorlog, want het conflict levert Italië de verhoopde territoria niet op. Deze frustratie verklaart hun enthousiasme voor Mussolini.

Bevestigde schrijvers én amateurs vinden in de loopgraafkranten een publicatiekanaal. Proportioneel gezien telt het Belgische leger het grootste aantal loopgraafkranten van alle strijdende legers. Die kranten halen de band tussen soldaten uit eenzelfde streek of zelfs eenzelfde school aan. Ze geven ook nieuws over bezet België. Door de slachtpartijen van de bezetter te benadrukken, wordt de haat van de Belgische soldaten tegenover de Duitsers onderhouden en blijven ze bereid te vechten om hun families te bevrijden.

De betekenis van de oorlog, de herinnering aan de oorlog en de herdenking van de oorlog evolueren met verloop van tijd. Dat is te zien in de hedendaagse literatuur wanneer die de oorlog als onderwerp of achtergrond van een verhaal neemt. Vandaag wordt vooral de nutteloosheid van de oorlog benadrukt, wat meteen ook verklaart waarom de herdenkingen zich nu vooral op pacifisme toespitsen. Gisteren ging het om plaatsen waar heldendaden werden verricht, vandaag gaat de aandacht uit naar plaatsen waar slachtpartijen plaatsvonden. De emoties verschuiven: van herdenking van heldendaden en enthousiasme gaat het naar woede, wanhoop, verdriet. De vraag die nu iedereen bezighoudt: welke zin kan aan de oorlog worden gegeven? Het is vooral dat laatste perspectief dat vandaag weerhouden wordt, waardoor een vertekend beeld van de oorlogspoëzie ontstaat. Door de hedendaagse pacifistische trend – tendens die vanaf de oorlog in Vietnam opduikt – wordt de klemtoon op die gedichten gelegd. We bekijken de Eerste Wereldoorlog dan ook doorheen het prisma van ons oordeel over de oorlog in Vietnam. Gedichten die andere gevoelens uiten, worden al snel aan de kant geschoven.

In de overvloedige literaire productie wordt een gedicht een waar symbool voor de oorlog en zijn rampen: het gedicht *In Flanders Fields*, een werk dat de Canadese kolonel-dokter John McCrae op 3 mei 1915 in Ieper schrijft.

John McCrae (1872-1918), een Canadees van Schotse origine, studeert geneeskunde aan de universiteit van Toronto en wordt een gerenommeerde professor, internist en patholoog in de beste Canadese ziekenhuizen. Naast zijn wetenschappelijke activiteiten heeft hij ook interesse voor poëzie. In augustus 1914 sluit hij vrijwillig als arts aan bij een Canadese brigade onder het bevel van zijn vriend Edward Morrison. Van 22 april tot 10 mei 1915 neemt McCrae deel aan de 2e slag bij Ieper. Het is precies dan dat hij zijn gedicht schrijft. In juni 1915 wordt hij bij een Canadees hospitaal in Dannes-Camiers (in het noorden van Frankrijk) ingedeeld. Hij sterft op 28 januari 1918 in het hospitaal van Wimereux aan hersenvliesontsteking.

In Flanders Fields

In Flanders fields the poppies blow
Between the crosses, row on row
That mark our place; and in the sky
The larks, still bravely singing, fly
Scarce heard amid the guns below.

We are the Dead. Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow,
Loved and were loved, and now we lie
In Flanders fields.

Take up our quarrel with the foe:
To you from failing hands we throw
The torch; be yours to hold it high.
If ye break faith with us who die
We shall not sleep, though poppies grow
In Flanders fields.

In Vlaamse velden

In de Vlaamse velden bloeien de klaprozen
Tussen de kruisen die rij na rij
Onze plaats aanduiden; en in de hemel
Vliegen de leeuweriken, steeds moedig zingend
Nauwelijks te horen door het kanongebulder hier
beneden.

We zijn de Doden. Enkele dagen geleden
Leefden we, voelden we de dauw, zagen we de zon
zakken,
We hadden lief en waren geliefd, en nu liggen we
In de Vlaamse velden.

Zet ons dispuut met de vijand voort:
Onze verzwakte handen geven aan jullie
De toorts door; houd die hoog.
Als jullie niet meer geloven in wij die sterven
Dan zullen we niet kunnen inslapen, ook al bloeien
klaprozen
In de Vlaamse velden.

De traditie van de symbolische klaproos

In november 1918 publiceert het Amerikaanse tijdschrift "Ladies Home Journal" het gedicht van McCrae "In Flanders Fields". De liefdadigheidsinstelling "Young Men's Christian Association" (Y.M.C.A.) lanceert daarop de mode van kunstmatige klaprozen die in het knoopsgat worden gedragen.

De klaproos wordt een symbool voor alle oorlogsdoden en door de verkoop van kunstmatige klaprozen kunnen oud-strijders en hun families financieel geholpen worden.

De "Royal British Legion", een vereniging van oud-strijders, herneemt het idee. Een fabriek in Richmond, beheerd door de Legion, stelt oud-militairen en invaliden tewerk en produceert elk jaar 40 miljoen klaprozen, 88.000 kransen en 350.000 kruisen. Deze traditie leeft ook vandaag nog voort.

Bibliografie

- BRANTS, Ch., BRANTS K., *Velden van weleer. Reisgids naar de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam, 2010.
- DE MUNCK, Luc, *Altijd troosten - Belgische verpleegsters tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Paperback, 2018.
- DE SCHAEPDRIJVER S., *De Grootte Oorlog. Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam, 1997.
- DE SCHAEPDRIJVER S., *Erfzonde van de twintigste eeuw*, Antwerpen, 2013.
- DE VOS L., *De Eerste Wereldoorlog*, Leuven 2011.
- LANGLEY N., *De grote oorlog voor kleine kinderen. Heldenmoed in beeld*, Leuven, 2012.
- SCHOUPS, Martin & VRINTS, Antoon, *De overlevenden: De verborgen geschiedenis van de Belgische oudstrijders*, Uitgeverij Polis, 2018.
- VANDEWYER, Luc, *De Eerste Wereldoorlog: Koning Albert en zijn soldaten*, Manteau, 2005.
- VERSTRAETE, Pieter & VAN EVERBROECK, Christine, *Verminkte stilte - De Belgische invalide soldaten van de Grootte Oorlog*, PUN, 2014.

Jeugdliteratuur

- Ule. Ik was veertien in 1914* Marc de Bel, 2013
- Milans Grootte Oorlog* Patrick Lagrou, Clavis, 2013
- Het meisje en de soldaat* Aline Sax, de Eenhoorn, 2013
- Het droommuseum van Dré* Wim Chielens, Clavis, 2013
- De grote verliezer* Karen Dierickx, Abimo, Uitgeverij, 2013
- Niet welkom* D. Verreydt, Clavis, 2013
- Vriend over vijand* Paul Vandamme, Lannoo, 2013
- De vijand* Cali Davide (bewerking Wim Opbrouck), Davidsfonds, 2012
- Kind van de Westhoek* Wouter Sinaeve, De Eenhoorn, 2012
- Ten Oorlog - Een reis langs het front van WO I* Johanna Spaey/Arnout Hauben, De Bezige Bij, 2012
- De allerlaatste getuigen van WO I* Philip Vanoutrive, Lannoo, 2011
- Warhorse* Michael Morpurgo, Fantoom, 2011
- De verdwenen bedelarmband* Ellen Tijsinger, Compaan, 2011
- Toen mijn vader een struik werd* Joke Van Leeuwen, Querido, 2010
- Een geschiedenis van België voor nieuwsgierige kinderen (en hun ouders)* Benno Bernard, Atlas, 2010
- De slagvelden van Wereldoorlog I* P. Barton, Lannoo, 2008
- De kijkkast van Kobe* Wim Chielens, Clavis, 2006
- Dagboek van Marie Lize Feryn*, Manteau, 2014
- Voetballen of vechten* Herman Van Campenhout, Davidsfonds, 2006
- Het allermooiste kerstgeschenk* Michael Morpurgo, Facet, 2005
- Geronimo Stilton: het boekje over vrede* Larry Keys, Bakermat, 2005
- Donderkop* Sylvia Vanden Heede, Lannoo, 2004
- Koerier in de nacht* Ad Van Gils, Callenback, 2001
- De oorlog* Anaïs Vaugelaede, Zirkoon, 2001

War Game Michael Foreman, Bakermat, 2000
De krullenjongen Magda Ria Rapoye, Lannoo, 1999
Het geweer Elisabeth Marain, Piramide, 1999
The frightful first world war Terry Deary, Scholastic, 1998
Serafjns oorlog R.H. Schoemans, Averbode, 1998
Zomer in Passendale Geert Spillebeen, Averbode, 1998
De karabijn P. Biegel, Holland, 1995
Biggles leert vliegen W.E. Johns, Het Spectrum, 1965
Als de strijd is gestreden Karen Latchana Kenney, Schoolsupport, 2012
Waar ik woon, is het oorlog: verhalen over kinderen in oorlogsgebieden Evelien Pullens, Kluitman Alkmaar B.V., 2010
Haal de oorlog uit het kind Miriam Samson, Warchild, 2009

Het pedagogische aanbod van het WHI

GELEIDE BEZOEKEN: aangepast aan elk niveau. Groepen van max. 15 of 25 leerlingen, naargelang het thema : 70 € (week) – 80 € (weekend)

Mogelijke thema's: algemene rondleiding, de middeleeuwen, België in de 19e eeuw, het interbellum, de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, vliegtuigen, museologie, propaganda, dynastie, internationaal humanitair recht, ...

ANIMATIES: voor een verjaardag of een namiddag met vriendjes. De animatie belicht de collecties op ludieke en interactieve wijze. Groepen van max. 15 kinderen: 85 € (week) – 95 € (weekend)

Mogelijke thema's: Missie Regenboog, Op de vleugels van de wind, Beestig!, Ridder in de middeleeuwen, Er was eens de Grote Oorlog, Missie Profilerings.

WORKSHOP: voor de laatste graad van het secundair

Archief Detektief

Pas op! Propaganda

PEDAGOGISCHE DOSSIERS: dossiers voor de leerkrachten en vragenlijsten voor de leerlingen om een bezoek aan het Koninklijk Legermuseum voor te bereiden, te begeleiden en af te ronden.

Gratis te downloaden op onze website www.klm-mra.be, rubriek Uw bezoek/Educatie/Pedagogische dossiers:

- voor het lager onderwijs: De dynastie, de Eerste Wereldoorlog, Als stenen konden spreken, De geschiedenis van de luchtvaart, Interbellum, De Tweede Wereldoorlog, Propaganda.
- voor het middelbaar: Als stenen konden spreken, Propaganda, Internationaal humanitair recht, De Eerste Wereldoorlog, Het interbellum, De Tweede Wereldoorlog, Propaganda.

SPELBLAADJES: gratis te downloaden op onze webstek, om de permanente collecties en de tijdelijke tentoonstellingen spelenderwijs te verkennen.

Mogelijke thema's: De 19e eeuw, De Tweede Wereldoorlog, Deluchtvaart, Antarctica, #100Masters, Geocaching.

REIZENDE TENTOONSTELLING: Nodig de geschiedenis uit in uw school of gemeente! We beschikken over zes reizende tentoonstellingen over verschillende onderwerpen die u kunt uitlenen. De prijs bevat de verzekering, het transport en het opstellen. Wij komen dan de tentoonstelling van uw keuze opbouwen. Naargelang de tentoonstelling kunt u ook beroep doen op onze ervaren gidsen. Ze begeleiden op een interactieve manier groepen door de tentoonstelling. Wilt u ook een van de tentoonstellingen in uw school of bij u in de buurt, aarzel dan niet om ons te contacteren!

Info en reservatie: 02 737 78 23 of herinnering@whi.be